

821.161.2

Г 65

ІВАН
ГОНЧАРЕНКО

Вибране

J. C. Touraine

І В А Н

ГОНЧАРЕНКО

Вибране

*Державне видавництво
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
Київ-1959*

Вступна стаття
Володимира П'янова

ЗЕМЛЕЮ РІДНОЮ

Серед ранніх поезій відомого українського поета Івана Гончаренка є вірші «Друзі», «Село Яблунів», «Комсомолові» та інші, які слід віднести до так званих автобіографічних творів. У них, власне, немає повної біографії поета, але є окремі деталі, факти його життя, що вказують на типовий для багатьох українських письменників радянської доби початок трудового шляху. Найхарактернішою властивістю цих поезій є щирість, безпосередність висловлених почуттів. Забігаючи дещо наперед, скажемо, що ця риса є визначальною у творчій вдачі Івана Гончаренка. Він завжди пише тільки про те, що сам пережив, відчув усім еством, осягнув на всю глибину своєї думки, пише з почуттям душевної теплоти і сердечної схвильованості.

Іван Гончаренко, коли йому сповнилось п'ятнадцять літ, став комсомольцем. З молодечим завзяттям працює він у рідному селі, з рядового комсомольця виростає у ватажка юнаків і дівчат села, а згодом і району. Молодий поетичний голос його кріпне, мужніє. Вірші початкового періоду творчості сповнені кипучої енергії і відчуття повноти людського щастя. Читаємо у вірші «Окарина»:

Розцвітають весінні дні,
Розцвіта моя юність калинно.

Цей настрій посилюється у вірші невимовною тугою чиеїс матері, яка кляне Дніпро за те, що «в неї сина забрав дорогого». Така доля багатьох матерів, чії сини «край радянський життям боронить попливли й не вернулись...» Вони полягли у боях над

Дніпром, у далекій Каховці. Від стислого опису подій часів громадянської війни молодий поет повертається до свого ліричного героя, який саме човном пливе по дніпровому затону. Поет говорить:

Човне мій, не хились, не хились:
нами путь завойована — вірна!

Коли співставити процитовані вище рядки з оцими, то, на перший погляд, між ними немає логічного зв'язку: там вигук переповненого щастям серця про розквіт юності, тут — щось на грані з бланманьям. Поет не описує усіх порухів душі свого героя, але з останньої строфи випливає думка, що в неї (душу героя) закрадалися тяжкі роздуми. Та гучне «нами путь завойована — вірна!» відмело сум і пояснило причини висловленого на початку вірша настрою. Герой твору виступає живим уособленням зв'язку різних поколінь борців за торжество високих ідеалів. Його щастя — то наслідок відваги і хоробрості полеглих у боях за владу Рад. Він щасливий тим, що став на єдино вірну путь — путь служіння народу. Треба пам'ятати, що цей вірш створено в 1926 році, коли, як писав згодом поет,—

в ті часи в нас багато було парубків
і так мало було комсомольців.

Уже в перших своїх творах Іван Гончаренко виступає як поет, що прагне до ленінської ідейності, народності і реалізму, наполегливо шукає свого голосу, своїх засобів відображення реальної дійсності. З часом він знаходить їх, а тоді для нього головним було — вірно служити народові, підтримувати паростки нового життя, славити своїх побратимів-комсомольців, оспівувати подвиги комуністів. Романтика громадянської війни, овіяної славою вікопомного подвигу борців за владу Рад, — ось основний мотив ранньої творчості Івана Гончаренка. У «Баладі» поет малює образ комуніста, якого бандити хотіли розіп'яти на березі. Він наголошує на рисах мужності і відваги, які й забезпечили героєві перемогу тоді, коли, здавалося, його життя було безнадійно втраченим. «Балада» — перший твір Івана Гончаренка з чітким сюжетом і виразно окресленим характером героя. У наступних поезіях це прагнення поета до ліро-епічного жанру посилюється, але брак майстерності, життєвого досвіду ще довго заважали йому взятися за велике епічне полотно. І, як відомо, тільки після Великої Вітчизняної війни Іван Гончаренко створив

поему «Матрос Гайдай», яка й дотепер поки що є вершиною його творчості.

Але не будемо забігати наперед. Перед нами ще збірки «Друзі» (1930), «На риштуванні» (1931), «Пісні весни» (1933), «За наше щастя» (1938) та «Краю рідний» (1940), написані до початку Великої Вітчизняної війни, тоді, коли Іван Гончаренко за путівкою комсомолу навчався на робітфаді Харківського сільськогосподарського інституту, потім на літературному факультеті університету, а згодом в аспірантурі Інституту червоної професури; коли працював то в інституті літератури, то редактором у видавництві, то завідуючим кабінетом молодого автора Спілки письменників України.

З року в рік мужнів поетичний голос Івана Гончаренка, збагачувалася, урізноманітнювалася гама зображувальних засобів. З самого початку поет унікав загальних, позбавлених конкретності риторичних віршів. Він, навпаки, у кожен свій твір вводив цілком реальні події і факти, життєві деталі. Його поезії з самого початку творчості відзначалися предметністю. І це вигідно виділяло його з-поміж декотрих сучасників, яким нелегко було позбавитися риторичної тріскотні.

У «Свайбових жалях» та ряді інших поезій мотив вірності комсомолові, захоплення пафосом творення нового життя романтичною комсомольських буднів посідають найчільніше місце. Вірш «Моє двадцятиріччя» наскрізь пройнятий цими почуттями:

Ми творимо новітні дні,
відаємо любов їм ширу
і комсомольську нашу віру
гартуєм в праці і в борні.

У праці і в борні проходила юність Івана Гончаренка і його ровесників. Це й визначало тематику його творів — завжди актуальну, завжди потрібну для титанічної роботи Комуністичної партії по вихованню трудящих мас у дусі вірності ідеям марксизму-ленінізму. Поет славить нову добу, новий зміст життя народу. Його справедливо буде назвати співцем комсомольських буднів. Поряд з П. Усенком, біографія якого також тісно переплетена з комсомолом, поряд з М. Шереметом, М. Шпаком та іншими він утверджував у поезії образи комсомольців, відтворював пафос їхнього завзяття, бадьорості, розмаху їхніх звершень.

Багато хто з поетів висловлює своє творче кредо у вірші про поета, поезію, про суспільноперетворюючу роль мистецтва.

Серед раних творів Івана Гончаренка немає подібного вірша, але він ще на зорі своєї літературної праці виявляє розуміння поезії як великої сили, що впливає на життя народу. Він прагне «в комсомольські світлі дні бадьорим словом пісню нести», він за таку музику, яка б «розкрилені літа» єднала «з комсомольським гартом», щоб слово тієї пісні було голосистим, а в ньому — «весни мотив»:

Ми ростемо в труді, в боях,
під посвист куль, гарматні громи,
щоб оспівати у піснях
красу людей і велич домен.

Пісня поставлена поетом в один ряд з трудом, з боєм, її призначення — возвеличити людину, оспівати величну красу її боротьби. Тобто, Гончаренко — за пісню життєстверджуючу, просту і величну, без якої не можна працювати на повну силу. Це розуміння ролі мистецького слова Гончаренко проносить через усю свою творчість. Тому-то, як справедливо відзначив В. М. Сосяра, «слово його соковите і повне, як рум'яні яблука в садах, ритмічний пульс напружений, рядки мелодійні й милозвучні. Поет іде од безсмертних традицій Тараса Шевченка і народного фольклору, сам творячи новий, радянський фольклор. І в цьому його сила». З цим твердженням не можна не погодитись. Глибоке засвоєння поетом традицій виявляється не в запозиченні того чи іншого слова, тієї чи іншої інтонації з невичерпних джерел Шевченкової і народної творчості, а в оволодінні духом, настановами, пафосом цієї творчості.

Іван Гончаренко — поет з добре розвиненим почуттям сучасності, почуттям нового. Про це свідчить перша збірка, тематика якої пов'язана з селом і тими перетвореннями, які відбувалися в ньому наприкінці 20-х років; про це свідчить і друга збірка, що має промовисту назву — «На риштуванні». Якщо в першій збірці переважали твори, тематика яких була визначена характером і способом життя самого поета в селі, то у другій виразно виявлено прагнення автора розширювати тематичні горизонти своєї творчості. Він пише про побачене в місті, про великий розмах і високі темпи будівництва, про «красу людей і велич домен». Далеко не всі поезії цієї збірки витримали випробування часом. Та це й зрозуміло: молодую, недостатньо досвідченою і недостатньо вправною рукою вони були написані. Але кращі з них лишилися у доробку поета відчутною віхою на шляху до творчого зростання. Поет

ішов у ногу з життям і завжди прагнув не тільки йти, але й співати в ритм з могутньою ходою часу, не залишатись стороннім спостерігачем величних звершень, а й собі вкласти посильну цеглину у чарівну споруду, ім'я якій — соціалізм. Поет закликає своїх друзів до активності, до творчої праці:

Вслухайтесь, друзі, в дужий гомін,
вдивляйтесь пильно в світлу даль, —
то пламеніє сяйво домен,
то із мартенів лється сталь.
В огні розтоплюйте руду,
розлийте чавуну озера,
щоб мільйони тонн продув
огненний подих бесемера,
щоб розпелись димові коси —
навхрест просторами, гудки,
піддайте сил, залізні крани, —
це ж нам творить в роки-віки,
гордиться часом Дніпрельстану!

Скільки тут снаги й пориву, яке світле захоплення величчю перетворень, яка священна гордість за невичерпні творчі сили народу!

Образ України — могутньої соціалістичної держави — постає з ряду поезій Івана Гончаренка. Щоб показати нову долю української дівчини-селянки, поет вдається до переосмислення образу Шевченкової Катерини. Він створює вірш «Проводи Марії», до якого ставить епіграфом рядки:

...На цьому полі і на цій землі
Тарасова ходила Катерина.
Знедолена ходила між людьми,
під тином в Старосіллі ночувала
і, змоченим гарячими слізьми,
черствим шматком Івася годувала.

Увесь вірш є антитезою цьому епіграфу. Автор розповідає про те, як село виряджає в Москву знатну ланкову, що самовідданою працею прославилася не тільки свій рід, своє село, а й всю Україну. Нові часи — нові й пісні. Поет захоплено співає славу партії за її невтомне піклування про щастя народу. В той же час з'являються поезії, в яких змальовано пейзаж рідного краю. З-поміж них вигідно виділяються такі, як «Осінь», де тема осені трактується по-новому: не як пора туги, смутку й розпачу, а як чарівний час збирання багатючих плодів вільної людської праці. Початкові рядки вірша, що ніби настроюють на мінорний лад

(«Вже осінь за містом в поживклім саду в дорогу лаштує вітрила»), нав'язні традиційно умовним трактуванням осені. Основний же мотив твору — хвала щедрості, якою увінчує осінь благородний труд колгоспного селянства. Реальні риси нового поет бачить не лише на селі, але й у місті. Про це свідчать, зокрема, вірші «Ніч у столиці», «Столиця зустрічає», «Розмова з каштаном», «Дві зустрічі». Поетове серце багате на ширі почуття любові до соціалістичного міста.

Іде вперед життя, зростає разом з ним поет, ширшають його творчі горизонти. Ще вчора він співав лише про своє рідне село на берегах Оржиці, про луг, де «був маленьким пастушком», а тепер його зір сягає далі, його творчу увагу привертають важливі політичні події в цілому світі. Іван Гончаренко, виявивши себе глибоко національним поетом, що вміє органічно використовувати надбання народної поезії і створювати цілком самобутні ліричні твори, звертається і до міжнародної тематики, стверджує ідеї пролетарського інтернаціоналізму, оспівує братерство, дружбу, мир. У вірші «Мужайтесь, брати!», що своїми інтонаціями наближається до Шевченкових спопеляючих гнівом творів, поет виступає проти «гадини війни», яка заплазувала було в Іспанії. Він нагадує повчальні факти з історії боротьби молодого Країни Рад проти іноземної інтервенції. Факти, які довели перед усім світом, що

не втопить народу у крові,
не спопелити порохом народу!

В іншому вірші з красномовною назвою — «Арійським маврам не пройти!» — український поет таврує фашистів за дикий вандалізм, за винищення скарбів національного іспанського мистецтва, витвореного генієм кращих синів іспанського народу.

Одним з яскравих свідчень глибоких симпатій українського поета до великого китайського народу, в похід проти якого піднялися були японські імперіалісти, є вірш «Китай», написаний майже одночасно з прекрасним віршем Сосюри «Лі». Поет боляче переживає те, що «із глибоких ран стікає кров великого народу в широкі ріки, в Тихий океан...» Та він розуміє, що нікому не вдасться скорити волелюбного, працьовитого і талановитого народу, що прагне життя, свободи і щастя:

Встає народ великого Китаю,
що не бажає голову свою
в ярмо колонізаторів схилити.

Покірним кулі він не хоче быть,
а хоче жити, працювать і жити, —
собі до щастя вибороти путь.

Поетові органічно ненависні імперіалізм, колоніалізм, посягання на національний суверенітет народу, на його право жити, працювати і вільно дихати на своїй землі.

Інтернаціональні мотиви у творчості Івана Гончаренка в середині 30-х років тісно переплітаються з ідеями боротьби за мир. Поет бачив, як напружується міжнародна обстановка, як розповсюджується фашистська чума, як гітлерівський спрут виповзає з свого лігва і готується здійснити «дранг нах остен». Це й зумовило появу у його доробку оборонних мотивів. Вони чітко звучать у віршах: «Так!», «Ніч у столиці», «Першого серпня», у «Пісні про червону сестру» та багатьох інших. Поет воскрешає в пам'яті події буремних років громадянської війни («Ти з нами йшов», «Сестри»), створює образ радянського воїна, що поліг у боях коло озера Хасан («Маленькій Світлані»), пише маршову пісню («Далекосхідна»). В автобіографічному вірші «Комсомолові» (1938) дуже залунав заклик поета до бойової готовності. Поет бореться за те,

Щоб всі народи вільною сім'єю
ішли до правди в пориві однім
і щоб цвіло над нашою землею
одвічне сонце в небі голубім!

Ще на початку своєї поетичної творчості Гончаренко виявив нахил до зображення героїчного. У збірці «Краю рідний» ми знову зустрічаємо образи мужніх борців за владу Рад. Ці образи виховували читачів у дусі патріотичної відданості соціалістичній Вітчизні. Лейтмотив переважної більшості творів цієї збірки висловлено у рядках:

Як полізе ворог ланом,
як посує з верховин,—
за Вітчизну всі ми встанем,
всі ми підем як один.

Пройде блискавка на тучах,
грім на ворога впаде,
і кісток його гадючих
навіть ворон не знайде.

І ось почалася війна. Іван Гончаренко разом з іншими письменниками України іде на фронт, бере участь в обороні міст-

героїв — Одеси, Севастополя і Сталінграда. Радянська література, в тому числі і творча практика Івана Гончаренка, спростували прислів'я: «Коли розмовляють гармати, муза мовчить». Ні, не мовчала вона, а, навпаки, допомагала громити ворога. Гончаренко пише поезії українською і російською мовами, кореспонденції і нариси прямо з переднього краю, бойові підтекстовки до малюнків фронтових художників, тексти листівок, які літаки розкидають у тилу ворога; деякі його вірші були покладені фронтовими композиторами на музику. Переглядаючи пожовклі від часу комплекти армійських газет «За Родину», «Звезда Советов», «Сталинский воин», майже в кожному номері знаходиш якийсь твір Івана Гончаренка. То була буденна робота, робота на полях битви. Тут раз у раз трапляються імена, з якими читач згодом зустрінеться у поемі «Матрос Гайдай».

Поема починається хвилюючою розповіддю про ті дні, коли могутні радянські війська, звільнивши рідні міста і села від німецько-фашистських загарбників, вийшли в долину голубого Дунаю, щоб визволити народи Румунії, Болгарії, Югославії, Угорщини, Чехословаччини, які стогнали під тяжким чоботом гітлерівських окупантів:

До вас, брати, нас праведні дороги,
любов і дружба вивели сюди,
щоб простягти вам руку допомоги,
на шлях свободи вивести з біди.

Поет малює Радянську Армію як уособлення правди, світла і гуманізму, як могутню поборницю свободи і справедливості. Ці визначальні риси нашої армії в поемі розкрито через образи Івана Гайдая, Гордія Смирнова, Ульянова, Покотила, Якименка, Лену, Галину та інших синів і дочок радянських народів. Здійснюючи благородну визвольну місію, воїни Країни Рад проявили чудеса героїзму, відваги, хоробрості.

У центрі поєми — Іван Гайдай та Гордій Смирнов. Серед усіх інших героїв твору їхні образи найповніше окреслені і найглибше розкриті. Автор з любов'ю розповідає не тільки про фронтові будні своїх героїв, але і про весь їх життєвий шлях, сягаючи у минуле. Щоб показати героя у всій моральній красі і величі, життєво правдиво і художньо переконливо, поет поряд з авторською характеристикою та описом картин бою, де найповніше розкриваються фізичні і моральні сили героїв, вдається до

діалога та внутрішнього монолога. Ось авторська характеристика матроса-гармаша Івана Гайдая:

Фашисти з неба цілили по ньому,
підводні підкрадалися човни,
торпеди запускаючи на нього.
Крізь сто смертей — невразливий моряк —
виходив він зі смерчу вогняного
і знову йшов у полум'я атак
вогнем гармат нападників карати...

Ця характеристика не набула б художньої переконливості і не сприйнялася б, як непорушна життєва і художня правда, коли б поет не показував своїх героїв у конкретних діях, в типових життєвих обставинах. Читач ще не знає ні імені, ні прізвища героя, а вже з перших сторінок твору проймається почуттям хвилюючої любові до нього. Ми стаємо очевидцями того, як він у найтяжчу і найвирішальнішу хвилину бою, коли «дзот ворожий став на перешкоді» нашій піхоті, сміливо кидається вперед і ціною власної крові добивається успіху, дізнаємось із слів фронтових побратимів і авторської розповіді про його участь в запеклих боях, походах і атаках, бачимо його в години бойового затишшя, за роздумами про Батьківщину, народ і кохану дівчину, за щирими розмовами з трудящими визволюваних країн Європи. В образі Гайдая гармонійно поєднується ненависть до ворога і любов до своєї Вітчизни, гнів до фашистів і ніжність до коханої, жадоба помсти і романтичне замилювання природою.

Щоб підкреслити благородні риси характеру свого героя, поет майстерно чергує описи напружених і запеклих боїв, в яких — «не одного ми втратили товариша-бійця», з ліричними відступами, пейзажами, картинами солдатського скупого дозвілля. Все це автор підпорядковує головній меті — всебічно показати героя, щоб він в уяві читача постав як повнокровна, жива людина.

Син полтавського хлібороба, комсомолец Іван Гайдай через усі небезпеки й страхіття війни проніс безмежну любов до народу і відданість великій справі Комуністичної партії. У бою і побуті, у ставленні до фронтових побратимів і визволених з-під фашистського гніту трудящих Югославії, Румунії та Угорщини, у світлій любові до коханої дівчини Галини — у всьому він виявляє високі моральні якості, душевну чистоту і сердечність, вірність своєму патріотичному обов'язкові.

З особливою любов'ю і теплотою оспівується дружба Івана

Гайдає та Гордія Смирнова, яка в поетичному узагальненні виростає у символ братерства і непорушної дружби народів СРСР.

На початку 1945 р. М. І. Калінін у статті «Про моральне обличчя нашого народу» писав: «Фронт є брусом, на якому, серед багатьох інших почуттів людини, випробовуються також вірність і дружба. Народи Радянського Союзу це випробування витримали не тільки в дружній роботі в тилу, а й у поведінці своїх синів на передових лініях фронту»¹.

Герої поеми, сини радянських народів — росіянин Смирнов, українець Гайдай, білорус Якименко та інші — своєю поведінкою в боях проти лютих напасників продемонстрували братерську солідарність, пролетарський інтернаціоналізм.

Риси характеру російської нації — ясний розум, стійкий характер і терпіння — уособлює Гордій Смирнов. Багато яскравих, схвилюваних і урочистих слів присвятив йому поет, розповівши читачеві не тільки про самого Гордія, але й про його рід, починаючи з прапрадіда. Вся родина Гордія — люди від серпа і молота, найміцнішими нитками зв'язані з народом. Читаючи у викладі поета родовід Смирнових, виразно бачиш всі важливіші віхи історії Росії — так тісно переплітається їх життя з життям країни. Смирнови — творці історії: до цієї думки приводить читача поет і тим самим підкреслює типовість одного з героїв. Автор вміло розкриває джерела патріотизму Гордія Смирнова, переходячи від глибоких узагальнень про російський народ до характеристики одного з його синів:

Те, що гартувалось
століттями в Смирновському роду,
те всюди і яскраво проявлялось
в Гордієві,—
до того й річ веду.
Таким, як він, довірися одразу.
Гордій Смирнов, пройшовши сто боїв,
не поганьбив свій руський рід,
ні разу
в солдатській дружбі друзів не підвів.

Благородні риси характеру Смирнова розкриваються в конкретних його ділах. І в цьому заслуга поета, який поставив свого героя в типові обставини, створив правдиві ситуації, що сприяють виявленню всіх багатств його внутрішнього світу.

¹ М. І. Калінін, Про комуністичне виховання. К., 1957. стор. 212.

Іван Гончаренко показує Радянську Армію як дружну сім'ю. В момент бойового перепочинку озвався баян. Граючи, гармоніст дотепно примовляє:

Чули, хлопці, у берлозі
Гітлер, кажуть, зовсім схуд.
Геббельс лазить по підлозі...
— Гут на фронті?
— Ні, не гут,

Через це він і нудьгує,
бо кінець, собака, чує,
Він нудьгує об одним,
а вірвочка — по нім.

Сповнена їдкої іронії, що переходить у гнівну сатиру, співомовка гармоніста закінчується запитанням, де ж вірвочка? Хто з солдатів взяв її про запас? І тоді один за одним ідуть у танок росіянин, українець, білорус, грузин. Танцюючи, вони в приспівках вихваляють кожен свою вірвочку та запевняють, що вона найбільш підходить для петлі Гітлерові.

Поет намалював чудову картину солдатського дозвілля, сповнену глибокого політичного змісту. Танці і приспівки радянських воїнів сприймаються як торжество сильних духом радянських людей, впевнених у своїй перемозі над фашизмом. Поетові вдалося майстерно передати ритм російського, українського, білоруського та кавказького народних танців: камаринської, гопака, лавоники та лезгинки, — а також ритм співомовок. Ось виходить син російського народу:

— Гармонист, меха пошире!
Темп, дружище, вихревой —
самой быстрой,
лучшей в мире
нашей русской плясовой...—

Кружляючи вихором, він з молодецьким завзяттям примовляє:

Что ж касается веревки
нашей русской изготовки —
с первых дней войны припас!..
Хороша пенька у нас,
и веревка-то не хуже!..
Бьем фашистов не дубьем —
знаешь сам, полтавский друже,
скоро в логове добьем!

Тут цілком доречно використання російського та білоруського текстів тим більше, що зроблено це з почуттям міри, художньо доцільно.

Іван Гончаренко вміло відтворив життя радянських воїнів на фронтах Великої Вітчизняної війни, правдиво намалював картини багатьох боїв, ніби подібних між собою і в той же час своєрідних, розкрив високі моральні й бойові якості славних рицарів правди, свободи, братерства. Автор виявив уміння передати напруження бою, показати участь у ньому свого героя, перейти від зображення подвигу одного бійця до змалювання подвигу цілого колективу воїнів, цілої військової частини, армії.

Саме в цьому і полягає основний задум автора — через конкретні образи радянських воїнів показати подвиг нашого народу, подвиг в ім'я торжества справедливості, в ім'я врятування людства від чорних сил фашизму, в ім'я дружби та братерства.

Поема «Матрос Гайдай» відзначається широким охопленням життя. Поет не обмежився зображенням визвольної місії Радянської Армії, але й з глибоким знанням і щирою теплотою змалював образи народних месників Югославії, що мужньо й хоробро билися проти загарбників за честь і свободу своєї вітчизни.

Перебуваючи далеко за рубежами рідної землі, герої поеми в своєму серці зберігають безмежну любов до неї, думають про її історичну долю та благородну місію радянської Вітчизни, і це надає їм сил у боротьбі із запеклим, оскаженілим ворогом усього людства — фашизмом.

Поет показує, що для справжнього радянського патріота дуже близькою є доля кожного народу, бо в його серці поряд з почуттям любові до своєї Вітчизни живуть священні почуття пролетарського інтернаціоналізму та соціалістичного гуманізму. З любові до рідної землі, до рідного народу виростає любов до всіх народів світу. Де б не перебувала радянська людина, вона завжди живе великою думою про свою Вітчизну. Це підкреслює поет в багатьох ліричних відступах, і зокрема в тужній «Пісні про Балатон», в якій з сумом розповідається про загибель в боях за визволення Угорщини сибіряка Миколи Седих.

Поема Івана Гончаренка багата на роздуми і почуття героїв, на картини життя людського і на пейзажі. Автор майстерно вплітає в художню тканину твору пісні, драматургічні діалоги і ліричні відступи, які, не затримуючи розгортання сюжету, сприяють розкриттю основного задуму.

«Матрос Гайдай» — твір справді партійний. В поемі відтворені благородні образи комуністів, борців за правду, за найвищі ідеали людства — Ульянова, Покотила, Сушкова та ін. У ній багато схвильованих та правдивих слів сказано про нашу рідну Комуністичну партію. Лейтмотивом поеми є сповнені глибокого пафосу слова:

Нас Партія на подвиги вела.

Та народність твору Івана Гончаренка визначається, безперечно, не тільки образами комуністів і не словами про партію, а насамперед тим, що всім своїм змістом вона стверджує ідеї марксизму-ленінізму, активно воює за те, щоб вони, ці високі ідеї, перемогли в усьому світі.

У повоєнні роки Іван Гончаренко написав поему — «Заручини».

Тут всі засоби художнього зображення підпорядковано прославленню радості мирної творчої праці, праці, що вінчає радянську землю з комунізмом.

Країна наша неосяжна, простори її безмежні. Поет прагне обійти її, оновлену, завітчану, і оспівати. Ще до війни він любив помандрувати, вивчити не тільки рідний край, свою кохану Україну, але й побувати в інших республіках Радянського Союзу. Тоді він написав твори, що увійшли до циклу «Алтайський зошит», створив ніжно-ліричну «Ойротську колискову». По війні поет написав цикли поезій «Дніпровський край», «На Волзі широкий» та «Друзі з Карелії». Уже самі назви говорять про їх тематику. Нещодавно поет побував на Далекому Сході, на Курільських островах, а також у Румунії та Німецькій Демократичній Республіці. Отож, можна сподіватися на нові поезії, теми і сюжети для яких почерпнуто поетом у цих мандрівках.

Давно пішов Іван Гончаренко з берегів своєї рідної Оржиці, побував уже на берегах Дунаю і Волги, Шпрее і Амуру, на островах, що омиваються водами Тихого океану. Багатство своїх життєвих вражень він втілив у поезії, що увійшли до скарбниці української радянської літератури. Поет глибоко цікавиться життєвими процесами, які відбуваються за межами нашої Батьківщини. Тепер він не обмежується селом, романтикою класових битв, а охоплює багато подій і фактів з життя народів світу. Ніжний лірик, тонкий гуморист (дивно тільки, чому він так мало надає уваги жанру сатири і гумору, адже його гумор такий природний, невимушений, такий теплий і задушевний), автор двох великих

епічних творів, талановитий перекладач (йому належать переклади цілого ряду поетів Радянського Союзу), Іван Гончаренко проводить значну роботу як чуйний вихователь обдарованої молоді, редактор і рецензент їхніх перших літературних спроб. А до всього цього — великий життєлюб, знавець природи, завзятий рибалка, допитливий мандрівник. Він безліччю ниток зв'язаний з життям народу, тому-то й поезія його — народна, сповнена гарячої любові до людей і людськості, до рідної Оржиці і всього прекрасного, світлого, прогресивного в цілому світі. Не жалючі снаги й енергії, поет невтомно працює,

Щоб процвітала вільна, плодovitа,
осяяна сузір'ями Кремля,
грозою революцій перемила,
людським трудом оновлена земля.

Володимир П'ЯНОВ

Літа
мології

ДРУЗІ

Ще не висохла криниця
у зеленому яру,—
побіжу води напитися
і для друзів наберу.

Пийте, друзі, пийте, друзі,
тут ходив я бережком,
тут колись, у цьому лузі,
був маленьким пастушком.

Із-за гори вітер дише,
свіжий вітер теплих днів.
Десь із степу молодь пише
нам запрошення з полів:

«Завітайте з міста, хлопці,
нам бадьорість принесіть.
Чули й ми про комсомольців,
але ж більше нам скажіть...

І сади в нас розцвітають,
і житами шлях до нас...»
Друзі милі, знаю, знаю,—
я ж малим із вами пас!

1926

ОКАРИНА

Розцвітають весінні дні,
розцвіта моя юність калинно.
Вечорами колись навесні
голосила в гаю окарина.

Там манили простори мене
до ріки — до Дніпра голубого..
А Дніпро чиясь мати кляне —
в неї сина забрав дорогого.

Край радянський життям боронить
попливли й не вернулися хлопці..
Верболіз з очеретом шумить,
як тоді, в тому році.

Попливли аж на гору Дніпром,
і не чути.
Чи проносили хвилі їх кров?
Чи ти бачив їх трупи, Славуто?

Скільки років пролинуло, днів,
та ні звістки про хлопців,
лиш говорять про грози боїв
над Дніпром у далекій Каховці.

А тепер, де синіє затон,
човен мій між осок пропливає..

Вечоріє. Вогнями Херсон,
як життя молоде, розквітає.

Човен мій, не хились, не хились:
нами путь завойована — вірна!
А на березі знов, як колись,
заспівала в гаю окарина.

1926

* * *

Мало сонця в осінні дні
та багато туманів,—
і від того печальні пісні
і гаї в золотому убранні.
Але ж, друзі, залиште печаль:
юним серцем журитись не дано!
З сонця блиском у світлих очах
ми ідем через осінь багряну.
Берегами трава шелестить,
лист пожовклий роняє береза...
Нам наказано:
— Добре гострить
лемешів загартовані леза! —
Нас шикують наказу слова:
— Наші лави хай дужими стануть! —
І Дніпро в наші дні заспіва
на порогах пісні Дніпрельстану.
Нам наказ:
— Наступать, наступать!
— Шлях в обривах — берітесь за руки! —
Нам наказано твердо ступать
до мети по болоту і бруку!

1926

* * *

Вітри шуміли,
шепотіли
у розхвильованих житах,
а роки бігли, гуркотіли
в пожежах,
пострілах,
боях.

Бої, бої...
Гей, роки ранні,
як жаль, що був я хлопчаком,
коли махновці на світанні
братів рубали за селом.

Недарма голови зложили
брати мої серед полів,—
червоний прапор зазорів,
загартувались наші сили,
щоб йти у бій на ворогів!

1925

* * *

Може, чую сьогодні востаннє
у тополях кування зозулі,
у тополях зозулі кування.
На простори, широкі, далекі,
світить сонце із синього неба,
і косарки, мов клекіт лелеки,
перегук розгулявся по степу
і спадає на води дніпрові...
(Тут співали в минулому кулі).
А на обрії хмуряться брови —
сиві хмари в грозовому гулі,
а на обрії крик пароплава —
на просторому срібному плесі,
нашим дням промовляючи славу,
він з Херсона пішов на Одесу.
На просторах печаль золотая
(тут співали в минулому кулі).
Може, тому тужливо ридає
в дні щасливі в тополях зозуля.
Може, чую сьогодні востаннє
у тополях кування зозулі,
у тополях зозулі кування.

1926

ОСІННЕ

Мовчіть, гаї, ось замовчіть,
бо голос ваш сумний без листу,
а треба пісню багрянисту,
що співом радісним звучить.

Сховалась осінь у ліси,
з дерев спадає лист жовтавий,
і вже зів'яли в лузі трави
та помарніла неба синь.
Та чути гуд на степ широкий,
так чути лиш в осінній день...
У полі тихому гуде
десь молотарка одинока.

Йдуть за селом по косогору
з піснями піонери в гай.
Хвилює радість рідний край,
як теплий вітер із-за гори,
як сонця блиск в осінню пору.

1926

ПІСНЯ СИНА

Пам'ятаю:
чисте поле,
давні обрії осінні,
верховіття лісу голе,
долі листу шелестіння.
Пастухи,
знайомі хлопці,
вихори кружляють листом...
І мене у тому році
звали друзі «комуністом».

Я тоді — іще хлопчина,
пастушком ходив по полю,
як малих нас батько кинув
і на бій пішов за волю.

— Хлопці, друзі, товариство,
час минулого згадаєм! —
Вітер кружить жовтим листом,
кружляє полем, гаєм.

Вітер з гаю,
вітер з гаю
вимітає неба просинь
і летить, летить степами...
Пам'ятаю:
в грозах осінь,—
там мій батько з повстанцями...

1927

БАЛАДА

Мій гаю кучерявий,—
осики і тополі,—
твої холодні трави
у серці будять болі.

Не срібний полиск листу,
то блиск на сонці лега...
...Хотіли комуніста
розп'яти на березі!..

А він, спокійно-блідий:
— Я смерті не боюся!

Мовчать берези,
віти
додолу тужно гнуться.

А він:
— Широким ланом
лети, вітрець, із гаю,
розкажуй партизанам,
що я тут помираю...

Береза затужила —
прикуто ланцюгами,
його росою вмила —
росою чи сльозами?..

— Гей, хлопці, одв'язати —
хай рие собі хату!
Хай сам собі землиці
наріже скільки хоче.

Навколо люті лиця,
бандитів п'яні очі.

Дали ножа у руки,
щоб яму виривали,
для смерті працювали...
А серце стука, стука...

І риють землю руки...
Тяжкі чекають муки
героя партизана...

Та враз, як блискавиця,
ножа метнулась криця
у серце отамана!

1926

КИТАЙЦІ

Над селом сіє мряка.
Туман.
Чути бій вдалині за горою.
Через тихий порожній майдан
повели їх юрбою.

Я маленьким дививсь у вікно,
як на розстріл вели їх уранці,
як вмирали китайці-повстанці...

Не забуду того, що давно
проминуло колись,—
не забуду..
Кожен сміло дививсь,
склавши руки на жовтії груди,
тільки в юного сльози лились.

— Марні сльози,— бандит промовляє,—
смерті вашої доля не впине.
Може, хто попроситись бажає?..
Поспішайте.
Вам жити — хвилину.

Пролунало у відповідь слово:
— Ми
вмирати
за Ради
готові!

1927

ДІВЧИНІ

Йшли попід горою травами з тобою,
слухали дівочу пісню на горі.
Похилились верби низько над рікою,
похилились верби, мрійливі, старі.

Гасне день травневий, сонце в небо сине
там аж за рікою запливло човном.
Пахне деревієм, чебрецем, полинню
тихе надвечір'я в полі за селом.

А зоря у небі зайнялась над нами,
над вечірнім полем сяйво розлила.
Чому ж ти рясними залилась сльозами
і промовить слова чому не могла?

Десь співали пісню на селі дівчата.
За горою небо одягло кумач.
— Тут його забито, партизана-брата...—
Тільки й міг сказати:
— Дівчино, не плач.

1927

СВАЙБОВІ ЖАЛІ

Забили в бубни край села,
заграла музика свайбова,—
отам і юність одцвіла
моєї першої любові.

Чи буде молодість, чи ні?..
А друга скрипка: жити, жити!
Мойй дівчині навесні
прийшлося з іншим одружитись.

А я ж любив її — та як!
А я ж гадав — моєю буде...
Тепер для мене і гопак
мотивом жалю б'є у груди.

Стискає серце гострий біль.
Я б не хотів цього, не треба...
Гей, сонце,— радості рубін —
пошли могутності із неба!

Дай, сонце, мужності мені,
дай серцю дужого протесту,
щоб в комсомольські світлі дні
бадьорим словом пісню нести.

А там гуде, а там рида —
десь за городами-садами;
моя дівчина молода
прощається із юнь-літами.

Що ж, прощавай, так цьому̇ б̇уть,
не міг я горя передбачить...
А скрипки з бубнами гудуть,
чи ти, чи музика це плаче?

Ну що ж, музико, вдар відбій,
і не в жалі оті свайбові,
а в мужність смуток перелий
моєї першої любові.

1927

ЗАСПІВ

Літо знов одцвіте
пелюстками зів'ялими, листом,
гай одягне червоне намисто
і чекатиме з вітром гостей.

Я ж пісень заспіваю таких,
що не чули і ночі травневі.
Мій дарунок осінньому дневі
із пісень із палких.

Ось пісні мого серця —
прийміть,
я лиш так міг життя зрозуміти.
Товариство, від друга візьміте
і скажіть,
що не люблю, не так, —
буду цьому я вдячний і радий.
І від них я пораду прийняв,
дорогу, найціннішу пораду:
— Восени ти співай, як у май —
дощ, діброви квітучі і сонце,
як юнацького серця розмай,
як співають пісні комсомольці.

1927

МІСЯЧЕНЬКОВІ

Говорили про тебе на зборах
з гнівом сірим,
що ти, місяцю, нам тепер ворог
до деякої міри.

Ач, як в небі моргаєш бровою
після довгих прогулів.
Знаєм — кличеш ти знов за собою
на юнацькій гулі.

Всім нам ясно доказано,
що це ти став зривать політчитки...
А яким протоколом наказано
тобі витівки ці чинити?

А ти знаєш,
що ти зарвався —
єсть положення нові,
щоб сіяв ти,
але не втручався
в справи суто осередкові.

А ти знаєш,
що через тебе
вже квіток позбулося немало...
Чуєш, місяцю,
треба,
щоб ми із тобою ладнали.

Ось отак:
на повітрі відкритому,
щоб з тобою в нас дружба квітла,
скличем збори — й тебе вже не критимем,
а позичемо в тебе світла.

Тільки ж стій — поговоримо —
світло добре постачати,
якнайкращі умови створимо,
щоб провести як слід —
не спартачити.

А тепер, друже наш,
до побачення.
Ти там в небі дивись без іронії...
Ах, забули, просим пробачення,—
після зборів —
гармонія.

1927

ВОСТАННЄ

Турбується:

— Поїдеш ти

і не повернешся ніколи,
не прийдеш вечором до школи...

А чи писатимеш листи?

Коли ж уніч коло млина
про нас питають вітровії,
то відповім я: далина,
що навиває сум і мрії,—
вона одна про нього зна...

А відали осінні зорі
любов до ранньої роси...
— До кого схилишся в покорі?
Кому другому віддаси
свою любов?
Хто приговоре
в осінні зоряні часи?

У очі, пильно і з докором,
вона дивилася мені,
в очах питання: їдеш? скоро?
Та це ж із нею ми одні
зійшлись по праці в вечір синій,
коли на полі вдалині
женці співали на долині.

Турбується:
— Поїдеш ти
(чи назавжди?) кудись до міста,
та чи писатимеш листи?

А з поля вітер дальневістий
і спів сумний
дівочий,
дальній,
і плач гармонії прощальний.

1927

* *
* *

З кохання плакав я, ридав...

П. Тичина

Коли на станції гудок
лунає в тишу вечорову —
в саду розквітлений бузок
на нас чекати буде знову.

І, може, схилишся одна
в чаду од пахощів до тину...
Яка важка тоді весна,
коли без слова милий кине.

Прогув, сумуючи, гудок,
а ти не вийшла виряджати.
І за вікном майнув місток
й села твого останні хати,
і верби схилені в журбі
хитнули вітами прощально.
Тепер і я скажу тобі,
що ти — любов моя печальна.

Згадай же ти кохання наше,
останній запах в'ялих трав,
як на млині під вітру зашум
тебе я, ніжну, цілував.

А потім з півночі зима
в раменах плакала і вила,
та ще зі мною ніч німа
коло млина одна бродила.

І я один пішов назад
у темінь ночі навісної,
услід мені в одній із хат
музика грала жалібної.

І знов я чув, як серед ночі
із греблі линули пісні...

Пісні дівочі, карі очі,
чому ви зрадили мені?

1928

ЗРАДА

Дівчино, що забула,
дівчино, зрадо моя,
з ким ти цю весну чула
першого солов'я?

Камінь на серце давить,
в ночі тривожні сни...
Зім'яті свіжі трави,
біле убрання весни...

Снилось? Було це?
Не знаю.
Снилось. Було це.
Ридав
ночами синього маю,
дівчино молода.

Дівчино в білім убранні,
маю вишневий цвіт,
з ким це твоє кохання,
ніжність дівочих літ?

Дівчино, що забула,
зрадлива й рідна мені,
з ким солов'я ти чула
першого навесні?

1928

МАТЕРІ

Кожний вечір я тебе питаю
і шукаю відповіді я:
— Чом в труді важкому одцвітає
і краса, і молодість твоя?
В вечори засніжені для кого
ти сидиш за прядкою одна?..
Чуєш-бо,
для сина молодого,
ясно,
що не треба полотна.
Чуєш-бо,
ти дай хоч перед смертю
відпочить натомленим рукам,
що навчились працювати вперто
на чужих робити за шматка,—
доки серце стомлене не стало...
А помреш,
тоді твоїм трудом —
вкриють руки
білим покривалом,
вкриють люди
білим полотном.

1927

ДО МІСТА

І зосталася мати одна
на шляху у осінньому полі,
в серці матері туга і болі —
за синами сумує вона.

— Люба нене, прости, не клени
наймолодшого рідного сина, —
він тебе назавжди не покине,
він приїде назад з даліни,
коли захід нової весни
синій вечір змалює в калину.

Розпрощалася мати із сином:
— Сину мій, вибивайся між люди...

І твій син, безумовно, ростиме
і до отчого дому прибуде.

1927

ТРАВНЕВИЙ ДОЩ

Дві краплинки, ніби сльози,
впали з ясена на руку.
Свіжий вітер дальні грози
з поля рідного приносить —
і танцює дощ по бруку.

Дощ травневий пада, пада
на обличчя і на чоло.
Десь пішли дівчата в поле,
з міста в поле, на левади...
Там моя дівчина Рада.

Принесе квіток для мене,
прийде радісна, щаслива,
розповість про степ зелений:
— Там пшениць і жита злива,
день натхненний!

Грають марш дощові струни,
струни маю трав'яного.
О, тепер я пригадаю
рідний степ тії комуні,
де мене давно чекають,
молодого.

1927

СХОДИТЬ МІСЯЦЬ

Сходить місяць — красунь дорідний,
в заводь неба ясну плыве.
— Любий місяцю, друже рідний,
слухай слово моє нове.

Під сузір'ям ночей весняним
розливайся, мій широкий спів.
Хто до вас отаким коханням,
сині ночі весни, горів?

Хто так любить життя і весну
ширим серцем своїм молодим,
коли місяць від щастя сплесне
в водах неба веслом золотим.

Коли місяць хмарки гойдає,
розгортає їх ніжний ряст —
десь село у степах пригадаю
і пригадую котрий раз?

Десь село у степах України
на горі над рікою стоїть,
я кохав там колись дівчину,
нам було по сімнадцять літ.

І весною дівчини зрада
під раменами вітряка —

І пішов я тоді без поради
до вокзалу на поклик гудка...

Степові перейшовши далі,
я у місто прибув ясне.
Щирі друзі мене привітали,
прийняли селяка — мене.

— Друже місяцю, як обняти
найрідніше мені дорогих,
що навчили мене співати
і радіти в піснях моїх?!

1928

МОЄ ДВАДЦЯТИРІЧЧЯ

А вже й двадцята весна.
— Привіт тобі, рости, юначе,
і серце сонячно-гаряче,
і пісня в тебе голосна.

Вітайте, друзі, та отак:
збирайте музику — ударте!
Мої розкрилені літа
єднайте з комсомольським гартом.

Виводьте словом голосистим,
заспівуйте весни мотив...
Не раз цвіли й спадали листом
гаї, де з вами я ходив.

Ми творимо новітні дні,
віддаємо любов їм щирю,
і комсомольську нашу віру
гартуєм в праці і в борні.

Збирайтесь, підем на поля,
там буде простору для пісні!
Хай наші сили весновісні
відчує збуджена земля.

Зачувши спів наш бойовий,
батьки хай скажуть:

— Наші діти!..

Вони зросли у новім світі
і жити їм в добі новій.

1928

ІЧНЯ

Запитав семафора гудок,
щоб спочити хвилину на станції,—
прокричав і замовк
після праці.

Мати тут, молодого, колись
Василя Чумака провджала,
її сльози рясні пролились —
за улюбленим сином ридала.

А тепер на пероні — пісні,
квітне юнь, переможна, весела.
— Воскресить, породить в наші дні.
Чумаків — і заводи, і села!..

За зеленим серпневим селом
сонце гасне.
Тут родився із світлим чолом
і співати не став передчасно.

Про розстріляний день,
коли серце горіти не стало,
хтось пита:
— Де ж ви, де,
що десь кликали, звали,
молоді і гарячі уста?

Хтось гукає, хтось зве...
Тільки дим — помело.
Тільки поїзда крешуть підкови.
У садах заховалось село
Чумакове.

1927.

НА МОГИЛІ ВАСИЛЯ БЛАКИТНОГО

Відкриту голову я низько нахилю,
вклонюсь весні, цвітінню молодому,
дошовій хмарі, грому весняному,
живій грозі, яку я так люблю.
Закрапав дощ на світлий килим трав
несмілими, криштальними нитками,
та й зашумів,
мов струни розірвав
і затужив об витесаний камінь,—
побіг у степ...
Росте, буя трава.
Сіяє сонце, теплі, свіжі роси —
дощу краплини солодко співа,
висушує весни травневі сльози.

А там ідуть,
а там — оркестрів грім,—
це ті, що світ на двоє поділили.
Впаду на камінь,
затужу над ним,
від радості заплачу на могилі.
Від радості, від того, що ростем,
від жалю, що нема його між нами,
коли земля так молодо цвіте,
здіймається у небо димарями.

Удари серця й молота,
крешить! —
Твое хай серце битися не стало,
та на могилу йдуть товариші
позичить в тебе гарту і запалу.

1928

ДОМНИ

Упало сонце за Дніпром
на плечі вечора в задумі...
Над містом блиск в вечірнім шумі
махає огненным крилом...

Ген над рікою перед нами,
над голубим розливом вод,
підперши небо димарями,
встає задимлений завод.

Вслухайтесь, друзі, в дужий гомін,
вдивляйтесь пильно в світлу даль, —
то пламеніє сяйво домен,
то із мартенів лється сталь.

В огні розтоплюйте руду,
розлийте чавуну озера,
щоб міліони тонн продув
огненний подих бесемера;
щоб розплелись димові коси —
навхрест просторами, гудки,
піддайте сил, залізні крани, —
це ж нам творить в роки-віки,
гордиться часом Дніпрельстану!

Ми ростемо в труді, в боях,
під посвист куль, гарматні громи,
щоб оспівати у піснях
красу людей і велич домен.

1928

ЛИСТ ТОВАРИШАМ

Привітні дні,
товариші мої,
до вас я лину
щирими думками
на ті поля,
у ті луги й гаї;
у те село,
де я дружив із вами.

Та я люблю
і міста шум і зріст,
вони близькі
мені — сільському сину,
люблю їх зміст,
і радісно зустрій
готуюсь я
з-за моря весну синю.

Нас кличуть дні
робити і рости,
творить життя,
життю любов віддати,
коли ж весна
розгорне світлі шати —
приїду я
через дзвінкі мости
до вас в село
і жить, і працювати.

Привітні дні,
товариші мої!

1929

ЛІХТАРЕВИЙ МРІЙНИЙ ПРОМІНЬ

Ліхтаревий мрійний промінь
зупинився на вікні.
За стіною сміх, і гомін,
і музика, і пісні.

Ніби давньою весною
тиха гребля, шум ріки,
де ходили над рікою
і дівчата, й парубки.

А мені в думках ще й досі
стиск руки, сумне: «Прощай!..»,—
коли поїзд в пізню осінь
осокорам прокривав.

Забувається помалу
все минуле,— сон немов...
Крізь вікно гудок з вокзалу
нагадає про любов,

нагадає юнь знайому
і дівчат, і хлопців тих,
що тепер мені з райкому
шлють привіт в листах своїх.

Ліхтаревий мрійний промінь
не згасає у вікні.
За стіною сміх і гомін
не дають заснути мені.

1929

НАД ШИТВОМ

Іро, Іро, вишивай
на тонкім шовку узорі,
щоб цвіли, як в небі зорі,
і як райдуга у май...
Іро, дівчино, співай,—
тих пісень, що ти любила,
тих пісень, що про любов,
тих пісень, що слухав милий,
що в кіннотники пішов.
...Десь він мчить на прикордонні
на коні, як вітровій...
Серце в'яне і холоде —
це ж Олекса, милий мій...
Це ж Олекса, це мій любий,
під ним коник вороний...
Не неси ж його на згубу,
коню славний, борони!

Він пустив коня стрілою
через води і мости...
Конику, не зраджуй ти,
пронеси його горою,
над ровами, над рікою,—
не впади із висоти.
Милий мій бере бар'єри,
всі мости і всі рови...
Кінь його не норовить,
кінь його летить кар'єром:
через річку, над водою,

він проноситься стрілою,
і яка ж то висота! —
милий мій переліта,
і йому в хвилини ці
всі завидують бійці,
і бінокль тримає свій
сам начальник полковий!

В нього радісне обличчя
і привітний блиск очей,—
командир Олексу кличе
і вітає гаряче...

Отаке в думках наснило...
Трапився оцей случай,
коли я в садочку шила,
вишивала ім'я миле...

— Іро, йди відпочивай!

1935

ПРОВДИ МАРІЇ

...На цьому полі і на цій землі
Тарасова ходила Катерина.
Знедолена ходила між людьми,
під тином в Старосіллі ночувала
і, змоченим гарячими слізьми,
черствим шматком Івася годувала.

Уже в степу багаття догора,
над чорним полем ледве майоріє...
Вже виїжджа з колгоспного двора
автомобілем ланкова Марія.
Усі — старі і молодь — звідусіль
зібрались до Софронової хати,
Музика, жарти, сміх.
Уся артіль
прийшла
в Москву Марію виряджати.

А гармоніст, співучу мовить річ,—
поміж ладами сіє він частушки,
тож не дарма йому минула ніч
не подала у голови подушки.
Свої пісні він щиро приграє
(і серцем поміж клавішами гріє)
про те, як слово здержала своє
на полі старосільському Марія.

Стискають руку молодіці їй:
— Щасливою, доріженько, стелися!..—

А юнаки у ревності лихій
міцніше цигарками затяглися!
Вже в радіатор шофер налива
з криниці воду, чисту і прозору.
І вже двигтить, і оплески зрива
автомашина на м'яких ресорах,
оточена артільцями, за мить
до залізниці рушити готова.
Але луною із юрби летить:
— Софронові Михайловичу слово!

Софронові Михайловичу,— хай
передає від нас слова привіту!..—
І котиться за царину, у гай:
— Софронові Михайловичу, діду!..

І плеск долонь, і тупіт підошов,
і вигуки стихають, мов по знаку...
Старий Софрон помалу підійшов
до газа, піддзеркаленого лаком.
Знімає шапку... Тиша по рядах...
— Від себе, від артілі я просив би,
за наше щастя, дочко, передай
в яснім Кремлі колгоспівське спасибі!

1935

НА ФЕСТИВАЛІ

Справа ця на фестивалі
у Чернігові була,
як мене туди послали
таки з нашого села.

Таки з нашого колгоспу.
І дівчата, й юнаки
проводжали аж до мосту,
аж до Удаю-ріки.

Голова:

— Гляди ж, Іване,—
на прощання говорив,—
щоб колгоспу та баяна,
та себе не пострамив!

Справа ця на фестивалі
у Чернігові була,—
там дівчина виступала
із сусіднього села;
із сусідньої артілі,
із-за Удаю-ріки,
звідки слава полетіла
про найкращі буряки.

Хто не чув, як слава лине
про ту ланку бойову,

хто не знає про Галину,
чорноброву ланкову!

І вродлива, і хороша,
і розумна, і струнка,
тільки гляне — завороже
ніжним зором юнака.

Із-за Удаю недаром
понад лугом, через міст
утоптав до неї яром
довгу стежку гармоніст.

І вузької, і крутої
до Галини у село,
одним словом, стежки тої
п'ять кілометрів було!

По якомусь розпорядку
так рішилося-збулось:
під мою-таки трирядку
танцювать їй довелось!

Танцювала ще й співала,
ще й приказувала там,
ледве пальці устигали
пробігати по ладам.

Тільки кружать білі руки,
ленти вихром по боках...
Тільки лунко закаблуки
вибивають гопака!

Хай з любові серце в'яне,—
я б не так заграть зумів!
Та досадно — у баяні
нехватає голосів!..

Нехватає дивних звуків,
голосних і гомінких,
щоб прославить закаблуки
і червоні чобітки!

Оспівати чорні брови,
ніжну душу молоду,
для щасливої любові
оспівать дівчину ту.

Ту, що є найближчим другом,
що на полі полюбив,
до якої тихим лугом
понад річкою ходив...

До якої в темні ночі
шовком росяних отав
і за вдачу, і за очі
довгу стежку протоптав.

І вузької, і крутої
до Галини у село,
одним словом, стежки тої
п'ять кілометрів було!

Грай, баяне, голосисто,
співом-вихором буяй,—
це ж танцює у намисті
вірна подруга моя!

За колгоспні наші села,
за радянський рідний край,
за життя таке веселе
пританцювуй, вибивай!

1936

ВІЛЬШАНА

Широким полем і ярами
із голубої даліни,
навіяні весні вітрами,
приходять спомини,— вони
несуть від берега крутого
знайомий запах раних трав
з того села, з колгоспу того,
де я парторгом працював.
Де через яр, повз тихі хати,
коли сіріло в п'ять годин,
до двору другої бригади
вузькою стежкою ходив.

Ось стежка вибігла на гору,
і я вже бачу, ідучи,
над яром двір, посеред двору
горить багаття: сіячі
зібралися поговорити,
бо приморожена рілля
до сходу сонця в поле вийти
і сіяти не дозволя.
Уже зібралися бригади
і Овчаренко-полевод
читає голосно наряди,
гортаючи масний блокнот.
Так виростає теплий спомин,
в моїй уяві проплива...

Чи всі живі мої знайомі?
Як поживає голова
Архип Кузьмич? Чи, може, й досі
мене згадає словом злим,
бо, як відомо, довелося
не завжди ладити із ним.

Світанком, в сивім надвечір'ї —
я здалека розпізнаю
в саду, на полі, на подвір'ї —
хіба, мій друже, не твою
рухливу постать? Чую ніби
хрипливий трохи голос твій
біля бригадної садиби...
Грозі Ярині — ланковій —
ти щось говориш.
І поволі
над яр до табору ідеш
і, підбираючи на полі,
пирій на вогнище несеш...

Та більше спогадів не треба.
Звертаюся з проханням лиш,
із щирим словом я до тебе —
на мене гніватись облиш,
і в теплу, тиху, фіалкову,
піснями виповнену ніч,
прошу тебе, обов'язково
зроби отак, Архип Кузьмич:
закрий в свою кімнату двері
і «молнію» на стіл постав,
візьми чорнила і паперу
та й напиши мені листа.
Як кажуть, лірикою трошки
розбав його. Пиши: «Вночі
згадав, як їздили на дрожках
до МТС у Дергачі...»
Скажи своє хазяйське «ладно»,
мені для певності скажи...
Про все, прошу,

про все докладно
обов'язково напиши.

Прислухайся до ночі маю,
там, над рікою, в синій млі,
яких пісень тепер співають
дівчата й хлопці на селі.
Щоб я відчув, як в давню пору,
розлив пісенної весни
у ніч, замріяну, прозору,
під тихим місяцем ясним,
відчув, як сили буйна злива
хвилює молодості кров,
як вірна, радісна, щаслива
цвіте хвилююча любов,
як пахне сад, як ніч колише
невтомне соло солов'я...
А не напишеш,— то допише
уява мрійлива моя.
Пиши мені, розкажуй, друже,
які новини на селі?
Чи рясно яблуні і груші
в садах артілі зацвіли?

Як Перше травня святкували —
в саду, гаю, в степу чи де?
Які дарунки купували
для патронуваних дітей?
Про дівчату в гаю, на полі,
про їх здоров'я, радість, сміх,
про їхні успіхи у школі...
Не забувай і про моїх
маленьких приятелів давніх.
В шкільному гомоні дітей
там, біля школи, на майдані,
напевно, квіткою цвіте
твоя дочка в новім береті?..
А син Володька, чи забув
друковані у стінгазеті
мої частушки про сівбу?

Незчулись ми, як бистрим летом
 промчались дні за обрій-шов...
 Відкликаний парткомітетом,
 я на Пересічну пішов.
 Пригадую, немов сьогодні,
 коли на захід день хиливсь,
 поштовий поїзд Харків — Готня
 на три хвилини зупинивсь.
 Полям, тополям, осокорам,
 що при вокзалі за селом,
 він кинув коротко, мінором
 прощальне слово. За вікном
 майнули станції споруди,
 гримучий міст через ріку,
 Шевченка бронзове погруддя
 у привокзальному садку.
 І над рікою, де луною
 чечітку вистукав состав,—
 Вільшана зникла далиною
 в прольотах синього моста.

Вільшано, дорога Вільшано,
 за працю, за любов твою
 тобі подяку, і пошану,
 і пісню цю я віддаю.
 За те тобі віддячить мушу,
 що найдорожчий дивний сплав —
 людини чесну, теплу душу
 в труді, на полі я пізнав...

Поля Вільшани, неба просинь,
 привітні друзі, я до вас
 приїду в гості десь під осінь...
 Як тільки вибереться час,
 заїду в Харків до Кіндрата —
 до друга давнього: колись
 нам довелося працювати
 в селі Вільшані час якийсь...

Та я ніколи не забуду
його розсудливих промов,
як на великдень у колбуді
на дві лопатки він боров
старого бога.
Мій Кіндрате,
мій атеїст, пропагандист!
Як буде жолудь опадати,
як в парку жовкнутиме лист,
чекай мене у димний Харків,
приїду з Києва,— чекай,
і вранці-рано біля парку
ми сядем у м'який трамвай,
поїдемо на Новожани
(зупинка дачного); звідтіль
прибудем ранком у Вільшану
через Пересічну, в артіль.
Походимо артільним двором,
поля обійдемо за день
та погуляєм, поговорим
та поспіваємо пісень.

1936

СМЕРТЬ ПІОНЕРА

Пам'яті рідного мені Толі

Як і колись у роки давні,
крізь шум схвилюваних вітрів
лунає дзвоник на майдані —
вщухає гомін школярів,
і затихає в класі швидко.

Ввійшов учитель:

— Добрий день! —

І двадцять три тоненькі зшитки
на стіл пошкрябаний кладе.

Стихає шепіт. Урочиста

на парти пада тишина,

та крізь шибки прозорочисті

дзвенить краплинами весна;

в струмках дзвенить вода весіння,

і, як весни ясна печать,

лягає сонячне проміння

на стіл, де зошити лежать,

де сторінки перегортає

учитель мови. Чую я,

як він із сумом промовляє

твое оплакане ім'я...

І бачу я похмурі плавні,

де над рікою сива мла,

де дика помста у тумані

твое життя підстерегла;

де роняють лози, ніби сльози,

на воду котики рясні,

де кладовище при дорозі
і запах ранньої весни...

Твій образ, смерть твою відтворять
весна, барвінок, деревій...
Мій рідний хлопчику, мій Толя,
забитий мученику мій!..

І чи забуду скоро все це? —
Цього ніколи не забудь!..
Якою ненавистю серце
кипить на ту куркульську лють!..
Немов ножем його пробивши,
тепер стискає гострий біль,
що вже не радуватись більше,
не хвилюватися тобі
теплом, розкутою водою,
південним подихом вітрів,
в гаю травою молодю,
високим льотом журавлів,
зеленим килимом просторів,
блакитним кольором небес,
співучим гомоном моторів
у Яблунівській МТС,
пшениць досяглими ланами,
густими стінами житів,
що мало ти прожив між нами
в цьому прекрасному житті,
що не розквітне вже ніколи
весна для тебе золота...
У шумі вітру знов від школи
до мене гомін доліта.
Струмить на сонці золотому,
біжить вода аж на яри...
Урок закінчився. Додому
ідуть веселі школярі.

Вони життя твого дорогу
продовжують в ясну майбутть,
і як над смертю перемага,
як заперечення — живуть!

1936

СЕСТРИ

Як тільки тінь від ясена
підійде до води,
хустиною пов'язана
ідеши до річки ти;
ідеши униз між кручами
по стежечці одна,
і відрами брязкучими
видзвонює луна;
відлунює грайливими,
знайомими мені,
дзвінкими переливами
в вечірній тишині.
В росі, стежками срібними,
із вудкою, до ям,
що славилися рибними,
колись ходив я там.
Доріжками болотними
крізь димні шелюги,
де білими полотнами
укриті береги,
де ранками квітчастими
на тихих берегах
співала ти з дівчатами
в сирових сорочках.
Забулася давно вже ця
і пісня, і мотив...

Змінилась річка Оржиця,
постарілася ти.
Сестра моя, не жди того,
оплакуеш кого —
свого сінка забитого,
племінника мого.
Сестра моя, печаль твою
оплакує весна,—
кигиче сумно чайкою
у березі вона,
тремтить крилом малиновим
над берегом крутим,
над заходом калиновим,
над сонцем золотим.
Утри сльозу-горошину,
батистову візьми
хустину білу, зрошену
гарячими слізьми,
утри лице хустиною,
послухай подруг спів,—
ідутъ вони долиною,
вертаються з полів.

Як дійде тінъ від ясена
до синьої води,
хустиною пов'язана,
ідеш на гору ти.
Житами вечір дихає.
З артільного двора
біжить до річки тихої
весела дівтора.

1936

СЕЛО ЯБЛУНІВ

Розкажу я тепер, мої друзі, про те,
(ви, звичайно, мене не забули),
про далеке моє, дороге, золоте,—
про моє комсомольське минуле.

Ніби з вами разом я стою віч-на-віч,
ніби юності роки згадали,
ніби слухає нас тиха зоряна ніч,
що над нами узори зіткала.

Я пригадую знову пісні з-за ріки
і насінням залузану греблю,
що на ній кучеряві росли парубки
й кучеряві замріяні верби...

Вибачайте мені за слова шкарубкі,
не в романтиці справа тут, хлопці,—
в ті часи в нас багато було парубків
і так мало було комсомольців.

В ті часи молодий парубоцький порив
вечорниці з покрови манили...
— В цьому справи секрет...— як тоді говорив
наш секретар товариш Данило...

Це про тебе, мій друг, хіба я не беріг
кращих слів, що ніщо їх не змило...
Наче йде за дверми, ніби став на поріг
секретар осередку Данило.

Ніби справді це ти на порозі з'явивсь,
ніби вітром війнуло минулим,
ніби бачу твою сивину, що колись
під бандитським петлюрівським дулом
побілила твій чуб над чолом молодим,
як на розстріл вели біля школи...
Як тебе врятував із загоном своїм
партизан Якубенко Микола.

Наче знов, як давно, чую мову твою
в ячeyковій знайомій кімнаті...
Каганець на столі, а навкруг — впізнаю —
чотирьох комсомольців, і п'ятий
ти говориш. І враз у вікно із п'тьми
із обріза удар за ударом...

...Любий друже, з тобою виходили ми
на глухе кладовище недаром,
недарма в темні ночі тієї весни
ми шукали бандитського сліду,
де збирались в кущах куркуленки-сини,
щоб помститися нам за «Просвіту»,
за кубло, над яким ми таки помогли,
як то кажуть, поставити крапку
ще в ту осінь, коли у «Просвіті» знайшли
жовто-синю петлюрівську тряпку;
як обрізи знайшли, добрий ящик гранат
на горіщі старого Нардому
і ухвалу свою прийняли: «Розігнать
просвітителів щирих...»
Відомо,
як летіли вони шкереберть за поріг,
і очухатись їм не давали,
за наказом твоїм у три шиї ми їх,
і Чупринку, і Кащенка, гнали...

А тепер за вікном і музика, і сміх,
і це небо сузір'ями ясне
нагадали мені щирих друзів моїх
і моє комсомольське прекрасне.

І в уяві моїй постає, ожива
незабутній Устименко Валя,
агітпроп, що його за гарячі слова
кулеметом було прозивали.
Знаю, друже, що ти конструюєш тепер
літаки батьківщині крилатій,
славні крила даєш,— тож на те інженер!

А Данило — наш друг сивуватий —
вчителює в селі у своїй стороні,
і, згадавши перейдене наше,
про твої літаки,
про мої він пісні
зацікавленим учням розкаже.

Любий друже, працєю, славних діток вітай!
А як сонце на весну поверне
у любиму пору, в голубий Первомай
приїжджай з діворою до мене,—
та й поїдем гулять в Голосіївський ліс...
Я знайому місцевість огляну,
На найвищій шпилі, що кущами поріє,
відшукаю простору поляну,
де найбільше трави і квіток поросло,
де шумить і видзвонює листом
молодий вітерець, та щоб видно було
і Дніпро, і простори, і місто;
як на рідній землі розцвітає весна,
голуба, молода, стоголоса,
як на березі тім віддається луна,
в лугових озивається лозах...
Будуть співом дзвеніть соковиті гаї,
літаки воркуватимуть в небі,
і тоді я пісні комсомольські свої
прочитаю для діток, для тебе.

1937

ЛУБНИ

Рідне місто в моїх виростає думках,
постає над Сулою на кручах,
та, на жаль, я давно не бував у Лубнах,
у зелених, вишневих, квітучих;
хоч заїхати збиравсь, та не вибрались дні,
що бажалося, те не збулося.
Тільки їхати не раз шепетівським мені
через рідні місця довелося.

Коли поїзд швидкий в теплий ранок весни
привітає дзвінком Солониця,
я у тамбур іду, щоб на тихі Лубни,
на любиму ріку подивиться.

...Впізнаю у садах правий берег Сули,
монастирську дзвіницю високу
і будівлі казарм, там, де курси були
восени двадцять п'ятого року.
І пригадую я той перейдений час.
комсомольську роботу в окрузі,
мою першу любов...
І, звичайно, про вас,
комсомольської юності друзі.

Незабутня моя комсомольська пора,
де узяти правдивого слова,
щоб родилася ти, ожила з-під пера,
бойова, переможна, чудова!

1937

КОМСОМОЛОВІ

Тече в Сулу моя любима річка
і не глибока, й тиха, і вузька..
Нехай вона, як кажуть, невеличка,
а все ж таки душі мої близька.
На ній пройшли мої дитячі роки,
мої літа юнацькі, молоді,
над нею нагиналися осоки,
хвалились їй у щасті і в біді;
хилилися замислено на воду,
нашіптували лагідний мотив..
Я тут пізнав і полюбив природу,
життя і сонце ніжно полюбив.

А вже красу природи полюбивши,
квітучу весну із буянням трав,
я недоладні перші свої вірші,
свої пісні про весну заспівав.

Я заспівав про молодість і сонце,
про синє небо, просторінь степів,
коли у квітні в двадцять третім році
у комсомол поріг переступив.

Ми поділили радощі й турботи;
О комсомоле — здружена сім'я! —
Мене твоя окрилила робота,
Вітчизні нашій відданість твоя.

П'ять урожаїв визріло на полі,
п'ять урожаїв скошено було,—
п'ять років працював я в комсомолі
у цих місцях.

Аж доки за село,
до Харкова, в дорогу незнайому,
на робітфак мене увосени
тут проводжали друзі із райкому
і побажали успіхів.

Вони
також пішли дорогами країни
учитися, трудитись і рости —
в степи і пущі, в гори і долини:
єднати ріки, зводити мости,
творити пісню й музику новітню,
вивчать вітрів закономірний лад,
виводити пшеницю многолітню,
життя нового виростити сад.

Щоб процвітала вільна, плодovита,
осяяна сузір'ями Кремля,
грозою революцій перемирта
людським трудом оновлена земля.

Щоб всі народи вільною сім'єю
ішли до правди в пориві одним
і щоб цвіло над нашою землею
одвічне сонце в небі голубім!

1938

НА ВЕСІЛЛІ ЛАНКОВОЇ

На чиему то подвір'ї
за майданом на селі
в голубому надвечір'ї
вितिноють скрипалі?
Чом зібралось стільки миру?
Чом музика виграє?
— За Миколу — бригадира —
заміж доньку віддає,
молоду свою Уляну,
дід Микита — полевод...
До музики на поляну
весь збирається народ...
...Віддає її за то́го,
за розумного то́го,
за стрункого, молодого,
за смуглявого, кого
полюбила так, як може
полюбити тільки та,
що і ніжна, і хороша,
і літами молода;
з ким під вишнею стояла,
проспівала всі пісні;
чье серце розгадала
в теплі ночі навесні.
Одлунали щирі тости
за життя, за молодих,
за врожаю високості

і за діток дорогих,
за майбутніх.
Із-за столу
розійшлися всі давно,
і із скатерті додолу
дзвінко капає вино.

Розійшлися всі із хати
у тінистий, тихий сад.
Хто не рад потанцювати?!
Поголяти хто не рад?!
Там і клени, і осики,
і тополі шелестять,
там музикою музики
і старого молодять.
Танцювали білолиці,
танцювали юнаки,
танцювали молодиці,
танцювали й старики.

А кого то танцювати
запросила молода?
А чия то сивувата
метушиться борода?

Як ударив дід об поли
та пристукав на ходу,
і осики, і тополі
затремтіли у саду,
зашептали срібнолисто
два столітніх ясени,
що такого танцюриста
ще не бачили вони!

А навколо гул привіту
громом оплесків зрина:
— Оттакої бийте, діду!
— Оттакої, старина!

Кожен хоче ближче стати,
щоб побачити як слід,
як уміє танцювати
і приказувати дід:

— Дівчаточка чорноброві,
не жалійте чорних брів,
в мене чоботи юхтові
тільки вчора з копилів!
І сорочка квітчата,
хоч кому отаку:
решетилівські дівчата
вишивали на шовку!

Борода не руда,
тільки трохи біла,
дівчина молода
діда полюбила.

— Дівчинонька гарна,
кидай дідугана
та виходь до мене в сад,
на хвилиноньку присядь.

— Рада б вийти, не піду,
не накликати б біду;
вийти ніяк — сивий ліг
через хату на поріг.

— До порога не йди,
не тривож бороди...
Руку, серденько, на —
підійди до вікна...

Борода не руда,
тільки трохи біла,—
дівчина молода
діда розлюбила.

Ой грай, вибивай,
на весь сад, на весь край,
а я в танець піду
та й ударю до ладу!

Зупинивсь, махнув рукою:
— Бачте, сила вже не та...

Вибачайте, що такої,—
пригадав свої літа,
свою молодість зелену...—
та й нахмурилось чоло:
— Не було її у мене,
таки справді не було!
Не лишила пам'ять давня
світлий молодості слід.
Лиш важке батракування
та наруги сорок літ,
та гіркі подруги сльози
та від бідності печаль...
Пригадаю — шкода й досі
молоду дружину, жаль,
рано смерть взяла...
— Уляно,
моя донько чарівна!
Подивлюсь на тебе, гляну —
отака була й вона
молодою в тебе мати,—
та не йшлося на щастя їй...
Вмій же, дочко, шанувати
свою молодість, умій!..

За життя нового парость,
за веселу, за мою,
за зігріту сонцем старість
і за молодість твою
я гуляю..
Кажеш, спати
час старому? —
І затих,

і пішов старий до хати
в супроводі молодих.

Повертає ніч сузір'я.
За майданом на селі
опівночі на подвір'ї
затишають скрипалі.

Опускається до яру
красень місяць-молодик —
в молоду пшеницю яру,
на зелений пастівник,
осідає в тихім полі,
порожніє небосхил.
На осики, на тополі
опадає срібний пил.

1937

ТО НЕ Я СТОЯЛА, МАМО.

Повела розмову мати
із дочкою восени
біля тину, біля хати,
коло білої стіни.

Розмовляла і питала
свою доньку молоду —
з ким гуляла, з ким стояла
у колгоспному саду.

— Біля того перелазу,
у садочку край села
не стояла я ні разу
і ніколи не була.

— Ой, не правду кажеш, дочко,
по очах упізнаю...
Хто ж стояв у тім садочку
в білім платті у маю?

— Признаюсь одверто й прямо,—
очі долом повела,—
то не я стояла, мамо,
то черешенька цвіла!

1937

ГАРМОНІЯ

Чи тихим ранком голубого літа,
чи в вихідний за містом, у гаю,
чи в ніч глибоку крізь вікно відкрите
зачую я мелодію твою,—
минулі дні згадаються, навіє
найкращі мрії, в мріях оживе,
мов сад весною,
і помолодіє
мое юнацтво, радісне й живе.

Де над рікою береги вербові
і спів ночей, омріяних, ясних,
ти там була порадниця в любові,
в ділах моїх і в помислах моїх.

Навчи ж мене, навчи тієї сили,
щоб так, як дивна музика твоя,
людські серця і спогади будила
і щира пісня — подруга моя.

1938

Я ЖДУ ВЕСНИ

Я жду весни бурхливого приходу,
коли одразу, дружно, напролом
вона іде, міняючи природу,
холодну землю гріючи теплом.
Коли земля, напоена водою,
до влоговин струмками забринить,
а небосхил зорею молодою
над тихим полем ніжно затремтить,
коли у ночі, сині, василькові,
розхвилювавши неспокійну кров,
мужніше признаватися в любові
закоханих примушує любов.

Люблю весни схвильоване дерзання,
у піднебессі журавлиний крик,
любимих рік розгніване скресання,
і повноводдя, і розливи рік.
Коли моря в бурхливому кипінні
хвалу високу сонцю виграють,
а в синім небі хмари білопінні
на груди гір спочинути пливуть.
Вони пливуть, згуртовані вітрами,
до берегів любимої землі,
щоб прошуміть привітом над полями,
рясним дощем упасти на ріллі,
і пропливти, і зникнуть далиною,
щоб день озвався співом голосним,

щоб сонце із усмішкою ясною,
радіючи у небі голубім,
дивилося на землю плодовиту,
на повноводі ріки і лани,
на ранню весну, співом оповиту,
на ствердження любимої весни!

1938

ТАМАРА

Неначе все заворушилось
в моєму серці.
Ось воно,
твое село, де ми зустрілись,
де розійшлися ми давно.

Де перший раз провів додому.
Де понад ставом уночі
ходили ми, коли з райкому
я приїжджав до Чевельчі.

І знов той став, і знов ті верби,
і той знайомий виднокруг...
І агітпроп Микола Сербин,
і Федір Сокіл — щирий друг,
здалося... знову зустрічати
з сільради вийдуть на поріг,
і ти, у хусточці квітчатій,
така, як я тебе зберіг
в моїй уяві:
чорноока, і соромлива, й молода,
із ними вийдеш...

Давні роки,
квітучі юності літа,
вас не забудуть...
В автомобілі

в село ми вїхали.
Уряд
такі ж привітні хати білі
над тихим вигоном стоять.
А де ж твоя? Чи упізнаю?
— Оце та хата... Це вона
у вишнику...
Хто ж виглядає
на шлях із крайнього вікна?
Хто шибку білою рукою,
щоб нас розгледить, витира,
хто неспокійною ходою
виходить з хати, із двора
іде на вулицю...
Невже я
тебе побачу!..

Ні, не те,—
не те лице і очі в неї...

Дівча, біляве, молоде,
назустріч вийшло, тихо стало,
схилилося над ворітьми.
Ми підійшли і привітали,
і познайомилися ми.
Уже хотів було питати
я про Тамару, та не в час,—
якраз позвала в хату мати:
— Мар'яно, швидше повертайсь!

Ну що ж, печалитись не стану,
втрачено не все цілком,
і я ще відповідь дістану,—
поговорю он з тим дідком...

Я підійду один до нього
(щоб червоніть не довелось...)
...Спитати легше у старого
і діловитіше яюсь,
і більше певності, і толку...

— Скажіть, в сусідки, у вдови,
дочку Тамару-комсомолку,
що тут жила, чи знали ви?..
А чи в селі вона ще й досі?..
— Свою сусідку? Як не знать!
Тож по весіллі довелося
й мої підметки підбивать!

Тепер її немає дома,
уже, здається, років з два...
Вона пішла за агронома,—
десь на Кубані прожива...

1938

МОЛОДІСТЬ МИКОЛИ

I

Пам'ятали і радість, і горе
його давніх дитинячих днів
і гаї, і поля, й косогори,
й далечінь придніпровських борів.

Та частіше він чув спозарання
не зозулі кування в гаю —
паровозів залізне ридання,
що кричали про тугу свою,
захлинались від плачу — і знову
до багряних спішили висот —
до Карпат, зчервонілих від крові,
і до Пінських кривавих болот.

Скільки їх, почорнілих, горбатих,
проковтнула осіння сльота,
щоб кістками усіять Карпати,
загатити гнилі болота.
Скільки вас проводжали за села,
за скрипучі мости і млини,
за похмурі убогі оселі,
сивоусі батьки і сини...
Все це — близьке для мене, відоме,
все це я пережив, переніс,
проводжаючи батька...

...Додому
повертались безсилі від сліз
і сестра, і засмучена мати
до похилих скрипучих воріт,
до порожньої, тихої хати,
що в селі над болотом стоїть.

* * *

Застогнали від плачу, наруги
полустанки, вокзали, вузли...
Через ріки, степи і яруги
ешелони на захід повзли.

На просторах імперії мати
голосила безсила, стара,
за синами, що йшли у солдати,
умирати йшли за царя...

— Не виплакуй останньої сили,—
не pomoже...

У царство війни,
в прифронтіві ліси уступили
твої рідні, любимі сини.

Це вони на пероні співали
про розлуку, про смерть, про війну...
І русявому хлопцю давали
із кисетів своїх тютюну...

В вечори придніпрянські погожі,
в час тривоги і мрій золотих
він роздумував, чом не похожі
ці солдати на тих молодих,
лиховусих, струнких і пикатих
із шаблями, на конях, в диму,
тих, що бачить не раз на плакатах
у вокзалі прийшлося йому.

І на сльози, на співи, ридання,
на сумні паровозні гудки
безодвітні сумні запитання,

нерозгадні тривожні думки
у дитячій голівці блукали,
доки довгим червоним хвостом
даленіли вагони, зникали
за похмурим залізним мостом.

II

По старому законному праву,
непокірна, дзвінка, голосна,
повертала на землю криваву,
на оплакану землю весна,—
із-за синього моря вітрами,
розтаванням неорних полів,
льодоходом на ріках, струмками,
трубним криком сумних журавлів,
перевтомлених в довгих блуканнях,
бо війна завиванням своїм
на Босфорі,
Дунаї,
Балканах
не давала спочинути їм.
На Одесу, Житомир, на Овруч
свій маршрут відхиляли вони
від Карпат, від Варшави, праворуч
від смертельного фронту війни...

* * *

Ще війна нахвалялась, грозила
океаном крові і вогню,
але Леніна мудрого сила
зупинила криваву війну.

Відкотилася туча зловіща.
Дальньобачлива мудрість вождя
повернула німецькі полчища
від кордонів нового життя.

І вставали мільйони за волю
і за тим поспішали іти,
чиє ім'я світи розколело,
чиє слово стрясало світи.
Уставали, ішли незчисленні,
підіймались грозою на клич,
і гриміло над простором:

— Ленін!

І шуміло в знаменах:

— Ілліч!

По новому законному праву,
непокірна, співуча, ясна,
повертала, приносила славу
на оновлену землю весна.

Йшла вона у бідняцькі оселі,
на останній скликаючи бій,
у простріляній сірій шинелі,
у балтійській матросці рябій,
опоясана навхрест стрічками
кулеметними, повними куль,
бо, звичайно, не з сіллю й книшами
фабрикант, поміщик і куркуль,
переповнені жаху і люті,
у містах і в широких степах
намагалися, злобні і люті,
перейти революції шлях.

Але мчали на бій ескадрони,
добивали епоху стару...
Ми ж тоді, хлопчаками, патрони
після бою збирали в яру.

Над крутою горою, над валом
у ясні вечори навесні
ми малими співали бувало
незабутні, любимі пісні.

Зачарований тими піснями
над тривожним
над тихим селом,

ясен місяць схилявся над нами
заклопотаним блідим чолом.

III

Доля боляче біла Миколу,
із дитячих приборкала літ:
через бідність нескінчена школа,—
ні одежини, ані чобіт
чотирьом своїм дітям придбати
не могла Катерина-вдова...
А про батька хай скажуть Карпати,
хай розкаже зима снігова.
...Вість печальна з печаткою смерті
з-під Карпат долегла листом,
в штемпелями забитім конверті
із похмурим, зловісним хрестом...
І листа розпечатав Микола,
десять слів прочитав, як умів,
як навчила покинута школа...
Під сумне завивання вітрів
впала мати додолу зомліла
серед крику малих сиріток,
серед плачу дитячого...
Виля
сніжна буря в щілинах шибок.

* * *

Він пішов у депо на роботу.
Умивались дитячі літа
і сльозами, і ріками поту...
Та засяла весна золота!

І коли революції сонце
прогрівало весну молоду,—
став Микола тоді комсомольцем
в дев'ятнадцятому славнім году.

Як ішли проти бога і пана,
проти вічного лютого зла —
це до нього звияжна, весняна,
непокірлива юність прийшла.

Це вона по-весняному гріє,
бунтівливо запалює кров,
родить помисли кращі і мрії
і народжує ніжну любов.

IV

На околиці тихого міста,
де ріка стороною пливе,
де шепоче пшениця остиста,—
чорнобрива дівчина живе.

Доцвілися літа чорноокій
того зросту і тої пори,
коли матір хвилює неспокій
за дочку в голубі вечори,
за свою нерозумну дитину.
Що то молодість! — знає сама,
і з тривогою в голосі кине:
— Чомусь Тані і досі нема...—
Та пусті ці слова для вітчима,
ця журба не чіпає його,
він здвигає крутими плечима:
— Що ж, характеру, певно, твого.

І почнеться до півночі лайка,
аж до гупої ночі зайде,
доки стихне гармонь, балалайка,
доки Таня додому прийде.

На околиці тихого міста,
де ріка долиною пливе,

де хвилює пшениця остиста,—
чорноока дівчина живе.
Тільки сонце проміннями бризне,
полоскати несла до ріки
разом з матір'ю людську білизну,
щоб прожити на ті копійки...

Розцвітала вода фіалково,
коли ранком, погожим, ясним,
як говорять, якимсь випадково
над рікою зустрілася з ним...

— Не іди, сивокоса, війною
проти доньки — невинна вона,
тої зустрічі стали виною
і літа, і юнак, і весна.

V

На задимлені пилом дороги
вечорами, у ніч, на зорі
із сльозами надії, тривоги
проводжали синів матері.

У замріяні, зоряні ночі
десь у затишку темних садів
увостанне обійми дівочі,—
проводжали на бій юнаків.

Як війна вирувала довкола,
розливаючи ріками кров,
у будьоннівське військо Микола
на зачумлену шляхту пішов.

В час воєнний розлука печальна
і короткі розлуки слова:
— Повернуся,— сказав на прощання,
і сховала його курява
на коні

за житами,
за яром,
де над шляхом хрестились млини,
там, де обрії пахли пожаром
і гриміли громами війни.

VI

Щоб спинить революції кроки,
щоб лишились рабами раби,—
спорожняла Антанта глибокі
порохові свої погребі.

Щедро сипала злобна Європа
в ненажерливі трюми метал,—
начиняв пароплавів утроби
смертоносним вогнем капітал;
він провадив броньовані рейси
до радянських морських берегів,
біля Мурмана,
біля Одеси
якорями лінкорів гримів,—
щоб скорити багнетом народи,
хід епохи вернути назад,
в заполяр'ї,
на півдні,
на сході

посилав за десантом десант.

Що ж, бісися, лютуй, людоморе,
десь кінець і на тебе чека.

— Покотили Денікіна в море!

— Розстріляли в тайзі Колчака!

Та, здавалось, не збутись проклятих:
чорний Врангель в Криму скаженів,
хижу голову польський стерв'ятник
на радянські кордони підвів.

З допомогою сивого Фоша
пан Пілсудський кебети дійшов

і, гукнувши: «Од можа до можа!» —
на Радянську країну пішов.
Сполосована, дублена шкура,
ненависна, продажна душа,
блюдолиз капіталу Петлюра,
мов той цуцик, за ним поспіша...

Відгриміло минуле війною,
в переможних боях одгуло.
Це було на Україні весною,
у двадцятому році було,
коли тричі шматована, бита
польська шляхта лишала фронти,
а будьоннівських коней копита
карбували криваві ґрунти...
Тож недовго над горами висли
і топтали у Києві брук...
...Опинивсь у Варшаві, на Віслі,
обезславлений польський Мальбрук.

VII

Ждала Таня Миколу додому,
на шляху виглядала не раз:
— А чи з'явиться постать знайома
в довгожданого вечора час?
А чи прийде до крайньої хати?
Чи побачу знайому ходу?
Із якого кінця виглядати?
І якої співати в саду?

Хвилювалося серце в тривозі
і щеміло від болю щомить:
— Може, вбитий лежить при дорозі?
Може, ранений в полі лежить? —
Малювала картину уява:
Поле бою в густому диму,
і сестра у шинелі білява
перев'язує рани йому.

А коли на шляхи перемоги
з ескадронами вийшли пісні,
сам Будьонний під'їхав до нього
на замиленім сивім коні.
Б'є об землю копитами сивий —
аж до обрію поле дрижить!..
Але він, молодий і красивий,
нерухомо на ниві лежить.
Він лежить, він не чує, не бачить,
як знімає Будьонний шолом,
як кладе поцілунок гарячий
на юнацьке поблідле чоло.

Все думки намалюють дівочі:
громи бою, і грози атак,
і закриті коханого очі..
А насправді було це не так,
як уява її малювала,—
його доля була не така..
Навіть смерть перед ним відступала,
перед серцем цього юнака,—
скреготіла від злоби зубами,
заливалась від люті плачем,
брязкотіла лісами, степами
закривавленим польським мечем.

— Не щастило тобі, косторила,
навіжена, злоблива Яго,—
ні вогнем, ні мечем не скорила
комсомольського серця його!

— Не сумуй, чорноока дівчино,
не жахайся у сні, не тужи,
не хвилюйся дарма, безпричинно,
не тривож молодої душі,
не роз'ятрюй уявою смерті —
уразливого серця не вбий..
Твій Микола лежить в лазареті,
квітне день за вікном голубий,
вдалині бовваніє рікою,
молодою травною буя,

а над полем звияжного бою
невгамований спів солов'я.
І видзвонює жайвір у полі,
і цвіте зачарований світ,
і Миколі в гаю на тополі
накувала зозуля сто літ.

1936

Дорогою
правди

ПАРТІЯ

Стираються слова і на граніті.
У давнину зника за віком вік,
та буде вічно жить і пломеніти,
як сонце в небі, слово більшовик.

У ньому все — і заклики до бою,
і щастя, завойоване в бою,
і щира пісня, сповнена любов'ю,
і сміх дітей в зеленому гаю.

О партіє, твоя залізна сила,
розбивши пута темряви і зла,
врожаями степи заколосила,
на плечі домен небо підняла.

Шляхами правди із тобою разом
іде народів здружена сім'я,
і сяє їм ясним дороговказом
непогасиме Леніна ім'я.

1938

НАШ ПОЛЮС

Здавна сонце сія, здавна дикі льоди
торосила природа стосила,
та людина уперш завітала сюди,
покоряти льоди прилетіла.

Принесла в тишину несподіваний грім
торжества вікової перемоги,
щоб скорити умом непокірним своїм
і душею, і серцем зогріти

нерозгаданий край, грізний простір льодів,
царство холоду, снігу, негоди,
щоб над віссю Землі полум'яно горів
прапор мужності, слави, свободи!

Батьківщина привіт посилає синам,—
долітає у відповідь голос:
озивається наш, відкликається нам
усиновлений, скорений полюс.

І по курсу зірок на ясному Кремлі
з вікової важкої крижини
самольоти летять від вершини Землі
до Москви — до земної вершини!

1937

КИТАЙ

Гримить війна, і рудуватосизий
вирує дим, встає в заплавах рік,—
і чорний спрут броньованих дивізій
із островів повзе на материк.
Гуля війна кварталами Шанхая,
горить Чапей і дотліва Хонк'ю.
Встає народ великого Китаю,
що не бажає голову свою
в ярмо колонізаторів схилити.
Покірним кулі він не хоче бути,
а хоче жити, працювати і жити,
собі до щастя вибороти путь.
За це прийшла корити і карати
Японія, і за «гріхи» такі
здвигають землю гуркотом гармати,
стрясаять небо громом літаки.
За це, вогнем, отрутою наліті,
на нього бомби кидає війна,
на жовті груди, ледве що прикриті
ганчір'ям сирового полотна...
Щоб не посмів і мріять про свободу
віками гнаний.
Із глибоких ран
стікає кров великого народу
в широкі ріки, в Тихий океан.
Але, кайдани віковичні рвучи,
мов та ріка в розливі дужих вод,

встає народ, підводиться могутий
півміліардний велетень-народ.

— Вставай, Китай, осяяний зорею!
Нехай упали Бейпін, Баодін...

Та ти тепер із долею своєю —
у боротьбі сьогодні не один!
Із хвилюванням стежать за тобою
народи світу, — шлють тобі привіт,
тавруючи прокляттям і ганьбою
вандалів підлий ненависний рід.
Рубай мечем потвору капіталу!
Стрічай вогнем нав'язану війну!
Хай в тебе мало танків і металу,
але багато грізного вогню,
що починає полум'ям палати,
що клекотить, мов океану гнів,
що переплавить танки, і гармати,
і вовчі кості лютих ворогів!

Отак, кайдани віковічні рвучи,
як та ріка, в розливі дужих вод,
встає народ, підводиться могутий
півміліардний велетень-народ.
Виходить він на сонячні дороги,
звитяжно, не згинаючись іде, —
йому зорею слави й перемоги
палає прапор армії Чжу Де!

1937

ЗАПАХ ФІАЛОК

Ущухнуть в горах громи навесні,
заціпить горла крупівським гарматам,
зійде отрута люта навесні
туманом, фіалковим ароматом¹.

З-за моря весну теплу приведуть
рожеві, тихі, переможні ранки.
Прийде весна.
У полі зацвітуть
пахучі, ніжні, голубі фіалки.

І рано-вранці, в спогадах важких,
з маленьким сином робітниця-мати
у поле вийде —
ніжних, запашних
фіалок понад річкою нарвати.
І там, де трави зелено ростуть,
на схилах гір почує син і ранок:
— Помер твій батько, сину мій, ось тут
від запаху зрадливого
фіалок...

1936

¹ Отруйна речовина хлорацетофенон має запах фіалок.

ПЕРШОГО СЕРПНЯ

Тут поховано тридцять німецьких солдатів, забитих у світову війну 1914—18 рр.

Напис на пам'ятнику

Бетону тонна. Мармуру шматок.
Короткий напис. Давніх років дати.
Оце і все.
Що ж більше для кісток
вітчизна їх могла подарувати?

Оце уся і нагорода, й честь —
солдатам за відвагу і за муки...
Чого ж іще їм? — Бетоновий хрест...
і добре пороховані... на штуки.

Їх тридцять, невідомих.
Ні ім'я,
ні прізвища у написі немає...
Нехай тепер горьована сім'я
свого синка чи батька споминає.

Нехай підійдуть тихо до стіни:
стара вдова, чи виснажена мати,
чи доньки уродливі, чи сини,
сумуючи,
і будуть споминати

того, хто впав у бурі світовій,
чиє ім'я і дороге, і рідне,
чиє лице на карточці рудій
вже двадцять років вицвіта і блідне.

Яке болото,
поле,
горосхил
його ховають? —
Запитання марні,
бо не подічиш на полях могил,
насипаних від Пруту і до Марни...

У ворона старого не спитать
і не почути в карканні суворім,
де білі кості тліючи лежать:
на Пінських?..
У Дунаї?..
Над Босфором?..
Не прилетить той ворон із хреста
і не прокряче криками грудними,
яка трава над ними пророста?
які дерева вирости над ними?

Він зайнятий. Йому робота є.
Він день і ніч над трупами літає:
на сопках у Маньчжурії клює,
у горах Абіссинії терзає,
погаслі очі виклювавши.
Він
літає там, де виснуть чорні тучі,
де в ріках ефіопської крові
вмиває руки італійський «дуче»,
де понад Шпрее йдуть штурмовики,
під барабан Хорст Веселя заводять,—
він рейхсверу озброєні полки
на Одері й на Рейні супроводить.

Нехай муштрує погань штурмова —
та хай не нахваляється паршива,

бо чорний ворон добре відчува,
де буде з тіла панського пожива,
звідкіль кричать: «Нах остен!» і «віват!»,
куди, скажені, лізете з війною?..
Скелястий Збруч готовий привітати,—
сьорбнути крові вашої рудої!..

1936

МАЛЕНЬКІЙ СВІТЛАНІ

Маленька дівчинко Світлано,
ти ще не відаєш того,
що батька рідного твого
забила куля на Хасані.

Та будеш знать і ти про нього:
у серце чистее твое
той образ мати перелле
піснями серця молодого.

А підростеш — вона розкаже
і ми розкажемо тобі,
як він загинув в боротьбі
за нашу долю — щастя наше,—
твій рідний батько.
Виростай,
рости, малесенька Світлано,
тобі в життя широким ланом
ясну дорогу стеле край.

1939

ДРУГОВІ

Ю. Костюку

За те я дружбою твоєю
завжди, мій друже, дорожив
що ти і серцем, і душею
в трудні хвилини не грішив.

Я довго ще дивився вслід
твоєму поїзду, аж доки
його лункі залізні кроки
і кучерявий диму слід
за поворотом потонули,—
тоді до міста я пішов,
пригадуючи знов і знов
про нашу дружбу, дні минулі.

Сіяв огнями рідний Київ,
ясними вулицями гув,
а я ішов, ішов і мріяв
і ніби бачив, ніби чув,
як над Амурською сагою
блакитні ранки устають,
як самольоти над тайгою
орлиним клекотом гудуть,
як дерева в тайзі шумлять,
як ніччю плещеться затока
і як на обрії горять
ясні вогні Владивостока.

1939

ЗДРАСТУЙ, КИЄВЕ!

Здрастуй, рідний і могучий,
краю милий — вільний край,
здрастуй, Києве квітучий,
золотий весняний гай!

Розшумілися піснями
гори й вулиці твої,
і співають разом з нами
голосисті солов'ї.

Краю рідний, батьківщино,
щастя вільного труда,
зореносна Україно,
наша земле молода.

Ще твої широкі ниви,
буйні колосом поля
не були такі щасливі,
як під зорями Кремля.

Як полізе ворог ланом,
як посуне з верховин,—
за Вітчизну всі ми встанем,
всі ми підем як один!

Пройде блискавка по тучах,
грім на ворога впаде,
і кісток його гадючих
навіть ворон не знайде.

Здрастуй, рідний і могучий,
краю милий — рідний край,
здрастуй, Києве квітучий,
золотий весняний гай!

1938

КОЛИ СХОДИЛО СОНЦЕ

Ой послала мене мати
воду брати на зорі
до криниці-ключовиці
під зелені явори.

Ще й водиці не набрала,
іще й сонце не зійшло,
як у полі над рікою
загриміло, загуло.

Я дивуюсь — звідки грому
у ясному небі быть?
Аж дивлюся — то машини
до криниці держать путь.

Зупинились — і передня
відчинилась. Бачу в ній —
і вродливий, і веселий —
гарний хлопець молодий.

— Будь здорова, чорноброва!
Дай напитися води.
Покажи нам шлях-дорогу,
через річку проведи.

Нам догнати шляхту кляту,
щоб пани не утекли...
Ми з-за Збручу, з того боку,
вам на поміч прибули.

Подала води напиться,
указала шлях на брід,
знову рушили машини.
Я дивилась їм услід,
доки зникли за рікою.

А коли прийшла в село
вість про волю передати —
сонце радісне зійшло!

1939

КОЛОМИЙКИ ДІВОЧІ

На тополі в Тернополі
позлітались голуби.
Принесли брати нам волю,
ми вже більше не раби.

Помиляється Оксана:
комісара паном зве,
забуває, що без пана
в нас життя тепер нове.

Нас танкісти навчають,—
славні хлопці бойові,
тих пісень, що їх співають
і в Києві, і в Москві.

Кличе мати вечеряти,
а я чую, та не йду —
мені любо розмовляти
із танкістом у саду.

Жовте листя із берези
осипається у Збруч.
Розвалились польські «креси»,
мов поржавлений обруч.

Пада листя із тополі,
устилає темний дол.
Завтра буду в Тернополі,
запишуся в комсомол.

Ой піду я вулицями
та й зберу усіх дівчат,—
будем новими піснями
нашу долю величать.

1939

БРАТАМ З БУКОВИНИ

Це той кордон, що нас ділив нарізно,
на два світи: на темну ніч і день,
та знали ви і вірили залізно,
що буде час, що співами пісень
жаданий ранок прийде з Подніпров'я,
що пролунає голос із Кремля,
що набереться сили і здоров'я
і ваша горем змучена земля.

І день прийшов — і впала влада панська,
і запалав багряно сонця схід,
і привітала Ольга Кобилянська
великого визволення прихід.
Вона стара, та крики привітальні
вертають сили, втрачені давно,—
то воїни проходять на майдані,
то лине спів із вулиць крізь вікно,
то рідна пісня ластівкою лине,
то світлий день визволення прийшов,
то вікові страждання Буковини
перелились у щастя і любов!

м. Чернівці, 1940

БУКОВИНСЬКІ КОЛОМИЙКИ

То не бурі, то не грози,
то не гуркіт грому,
то радянські бомбовози
в небі голубому.

Загули мотори глухо,
потім заспівали,
як зачуло панське вухо —
лопухом зів'яло.

Як побачив пан ознаку
на крилі радянським —
затрусився з переляку
всім нутром поганським.

Грають води Черемоша,
грають води Прута.
Молодіє Буковина,
радісна, розкута.

1940

ПРУТ ШУМИТЬ

Прут шумить, об скелі б'ється
і всьому наперекір,
наче звір із клітки, рветься,
виривається із гір.

Чому він лишає гори?
Чом спішить в далекий край?
Погуляти в синє море
запросив його Дунай.

— Поспішай скоріше, сину,
не затримуйся в путі,
кидай гори, полонини,
береги свої круті.

Від старого Аккерману
я почув удалині
рідну пісню довгождану,
найлюбимішу мені.

Я своїм побачив зором:
від радянської землі
в наші води синім морем
підпливають кораблі.

Над лиманом пісня леться.
Швидше, друже, поспішай!..—
Прут шумить, об скелі б'ється,
котить води на Дунай.

1940

НА ГОРІ ЧЕРНЕЧИЙ

Усе отак, як він хотів:
лани, Дніпро і гори-кручі,
і люди вільні і могучі
розбили пута. Кров катів
знесло у море. І навіки
засяла праведна зоря,
і спомина сім'я велика
свого поета-Кобзаря.

1939

ЗАПОВІТ ФЕДЬКОВИЧА

Казав ялину посадити
у головах замість хреста.
«...Втомився я той хрест носити,
нехай ялина вироста
над домовиною моєю,
хай тихо вітами шумить,
щоб легше спалось під землею,
ніж довелось на світі жити;
щоб під гілля її зелене
гуцул з трембітою прийшов,
щоб спів його доніс до мене
народу вільного любов».

м. Чернівці, 1940

ПАМ'ЯТІ РУСТАВЕЛІ

Пройшли віки, укриті сивиною;
над часом і над простором століть
між горами — високою горою
безсмертний геній Грузії стоїть.

Не згине витвір дивного пера,
бо пісня та, яку щаслива мати
співає над колискою маляти,
в душі народу вічно не вмира!

1937

НА СМЕРТЬ АШУГА

Печальну вість сьогодні ми почули,
повитий в траур славний Дагестан,
у горах засмутилися аули:
помер ашуг — любий Сулейман.

Хто змалку зненавидів людожера,
хто прославляв нового людства вік,
кого безсмертним іменем Гомера
великий Горький голосно нарік,—
нема того...

Затихли віщі струни,
які будили піснею серця,
які гриміли славою комуни
і дивним співом славили співця.

Ішли літа дорогами крутими
в тяжкому під'яремному труді,
аж доки над вершинами ясними
засяло сонце в горах,— і тоді —
простий, чудовий, мудрістю багатий,
неграмотний, убогий селянин,
могутній словом, піснею крилатий,
злетів орлом до гордих верховин.

І щирий голос — дужий, весновісний,
лунав у горах, простором летів,
і кожний вірш, то радісний, то грізний,—

то в шумі рік, то в гомоні садів,
то в рокоті моторів над горою —
ми зустрічали радісно його,
як зустрічає з виграного бою
народ щасливий воїна свого!

Нехай помер ашуг сивобородий,
нехай погас його останній день,
та він лишив навіки для народу
свою велику армію пісень!

1937

ПАВЛОВІ ТИЧИНІ

Наше серце тільки партії уважне.
П. Тичина

Ясний і чесний серцем і душею,
і просто, і правдиво ти ішов,
і щирим словом, піснею своєю
ти віддавав народові любов.
Овіяна грозовими вітрами,
як полум'я, гаряча і ясна,
та пісня йшла звитяжними шляхами
в загоні партизана-чабана.

Пройшли літа. Недаром ріки крові,
чорнозем напуваючи, лились.
Твою ми пісню чуем на будові
ще дужчу, голоснішу, ніж колись,—
вона врівні з високою добою
на крилах літ летить у далину,
її школяр повторює з любов'ю
і тракторист співає на лану.

І голос твій, вітрами України
принесений в долину квіт і трав,
почувши в своїй юрті, ніби сина,
тебе Джамбул столітній привітав.

О серце, тільки партії уважне,
на голос твій, на твій чудовий спів,
тобі народ гарячою любов'ю,
сердечною любов'ю відповів.

1941

ПАМ'ЯТІ ВАЛЕРІЯ ЧКАЛОВА

Нема його в сузір'ї золотому,
в сім'ї Героїв мужнього нема.
Рида Шопен.

Сумуючи по ньому,
із Арктики вернулася зима;
вона прийшла у траурі народнім
узріти прах великого орла,
чиїм умом, і серцем благородним,
і мужністю покорена була.

Йому грозили холод і тумани,
і горами солоної води
під ним шуміли гнівно океани
і скаженіли, дибились льоди,
і урагани двигали супроти
з виттям вітрів і гуркотом громів;
та не змогли м'ятежного збороти —
він переміг!

Він гордо пролетів
над простором суворої природи,
як посланець великого Кремля,
як той орел, як мужній син народу,—
і ним навік прославилась земля.

Нехай його, любимого, не стало,
але навіки, як чудовий спів,
його життя, як пісня, пролунало,
мов легендарний подвиг для віків.

І в грізний час, коли сталеві мотори
в мільйони сил у небі прогрімлять
і строем соколиним через гори,
через моря і ріки полетять,
і понесуть на голови ворожі
сто тисяч тонн металу і вогню —
його ім'я орлине допоможе
в бою останнім виграти борню!

1938

ПРОЩАННЯ З ЕЛІКМАНАРОМ

Пішли угору стежкою крутою,
зеленим морем вистояних трав,
Елікманар кипучою водою
іще шумів, ще голос подавав.

Але затихло стомлене звучання,
лиш у долині, з правої руки,
хустиною біліло на прощання
пінисте плесо дальньої ріки.

Окрилена загірними вітрами,
піднесена могутніми крильми,
запліднена грозою і громами,
летіла туча нам навперейми.

На перевалі в лютому двоб'ю
вона зчепилась з дикою тайгою.

1939

ТАЙГА

Тайга, тайга! Так ось воно яка ти!
Густа, як ніч, як камінь — мовчазна.
Ти почала нас грозами лякати,
дощем гостити... Хто тебе не знав,
той кляв тебе. Але і не такою
буваєш ти. Мов осені печаль,
замріяна годиною ясною,
прядеш з мохів густу зимову шаль.
Ми всі твої здолали перевали,
пройшли всі броди гнівної води,
один другого більше пізнавали
у труднощах відчуті біді.
Тайга! Тайга! Навіки полонила
мене тепер твоя краса і сила.

1939

КАТУНЬ

Катунь гримуча, все тобі замало
розгону, волі; на твоїй путі,
що повставало, то покiрно впало,
скорилося збунтованій воді.

Ти все гримиш. Тобі немає впину.
Лиш; гори розколовши крем'яні
і вирвавшись з порогів на долину,
спокійною стаєш на рівнині.
Без боротьби порив твій ущухає.

Хіба не так з людиною буває?

1939

УЛЬМЕН-РІКА

Ульмен-ріко, тієї переправи
не зітре час, у пам'яті моїй
твої луги незаймані, і трави,
і пасма гір у далечі ясній
з білками сніговими, величаві,
а в вишині прозороголубій
радіє сонце,— промені ласкаві
щедотно сіє. Десь у чорновій
глухій тайзі лишилася негода.
Цвіте життя, красується природа,
липневий день над горами сія.

Усе мовчить, красою оповите,
і лиш реве і мчить несамовито
Ульмен-ріки бурхлива течія.

12 травня 1941

ТАБІР НАД БІЄЮ

ЛІРИЧНИЙ ЕСКІЗ

Від Кебезені двадцять п'ять
зосталося до Артибаша.

Через тайгу дорога наша
закінчилась.

Але шумлять
ще сосни, голосно співають,
ще коні сторожко ступають,
бурундуки іще свистять.

Тропа праворуч повернула
у гущину чагарника.

Назустріч вогкістю війнуло,
болотним запахом,— ріка
неначе блиснула косою
над повінню зелених трав.

Ми зупинились.

Над рікою
вогонь веселий запалав,
розвіяв сутінь вечорову,
знайомі лиця освітив,
зібрав до гурту всіх і знову
збудив улюблений мотив
про Галю-дівчину, ту саму,
що підманули козаки,
що повезли її лісами
та й наглумились.

З-за ріки
мотивом жалю і печалі
назад верталася луна,
здавалося, то голос Галі,
то поміч кликала вона.

1939

ОЙРОТСЬКА КОЛИСКОВА

Засни, маленький любий сину,
в аїлі тихому засни!

Пливуть тумани на долину,
прядуть для тебе срібні сні.

Воркочуть в горах ручаї,
шумлять на бистрій течії.

Заснули кедри, рядом з ними
хитаючись модрини сплять,
стрункі смереки вартовими
в тумані сторожко стоять.

На кедрі лиш з сука на сук
стрибає, свище бурундук.

Твій батько дикою тропою,
йому відомою, на лов
крутими горами, тайгою
на звіра хижого пішов.

В покритім мохом кедрачі
ведмеді бродять уночі.

Йому стежки усі відомі,
твій батько в горах знає все —
він скоро вернеться додому,
багату здобич принесе.

Світило ночі, з висоти
йому дорогу освіти.

Засни, маленький любий сину,
в аїлі тихому засни.

Лягли тумани на долину,
прядуть для тебе срібні сні.
Воркочуть в горах ручаї,
шумлять на бистрій течії.

1939

НА ПОДВІР'І У СПІВЦЯ

За перевалом у долині
село Айдара.
Тихий край,
і ви, любимі гори сині,
і ти, ойроте, привітай
на іккілі¹ своїй двострунній,
на килимі свого двора,
на дикім березі Катуні
гостей з далекого Дніпра.
Ми довго їхали до тебе,
до краю рідного твого,
щоб мрамурове синє небо
і гори, і ліси його,
немов озвучені водою,
лісами убрані, узріть;
як пісню, чувану весною,
запам'ятать і полюбить.

Нехай же піснею твоєю
краса природи оживе.
Нехай народною душею
зогріте, щире і живе,
натхненне слово заговорить,
павіки в серце западе,
щоб все, що бачилося в горах,
не забувалося ніде.

1939

¹ І к к і л а — ойротський музичний інструмент.

* * *

Коли тривогу уночі
затрублять сурмачі
і навхрест небо перетнуть
прожекторів мечі —
наш батальйон за п'ять хвилин
зведеться як один.

Тоді я другові повім:
— В бумажнику моїм
твого листа я приберіг
із іменем твоїм..
Якщо навік зімкну уста,
щоб написав листа.

Щоб розповів про смерть мою
у першому бою,
що не порушив і довів
я присягу свою,
що перед смертю слав привіт,
що плакати не слід.

5 червня 1941

ПІСНЯ ПРО СЕСТРИЦЮ

Серед гуркоту орудій,
там, де пекло вогняне,
важко раненого в груди
розшукаєш ти мене,

затамуєш муки болю,
кров зупиниш молоду...
Під кінець важкого бою
я до пам'яті прийду...

Знов зустрінуся із літом,
з днем погожим голубим,
із усміхненим привітом
теплим поглядом твоїм.

Ти покажеш в даль рукою,
де, неначе буревій,
за широкою рікою
угамовується бій,

де у небі, ніби грози,
із-за лісу, з-за ріки
повертають бомбовози
і швидкі штурмовики, —

то на землю — в гордім льоті —
на радянську на свою,
повертаються пілоти
переможцями в бою.

1936—1941

Бої,
походи

НА БІЙ, ОДЕСО!

Одесо, чуеш громи канонад?
То скорпіон, окутий у залізо,
до брам твоїх, до рівних вулиць лізе
й, вогнем зустрітий, відступа назад.

Тобі, Одесо, випало суворі
ділити дні з Вітчизною разом,
устояти фортецею на морі
в жорстокій битві із вселюдським злом.

І вірю я в твою живушу силу,
в твоїх садів цвітіння молоде,
і певен я, що гад собі могилу
на підступах до брам твоїх знайде.

Бо ти не раз героїв іменами
народ, Вітчизну славила свою,—
їх мужністю окрилені — між нами
нові герої родяться в бою.

Нас кличе в бій за наше діло праве,
серця вогнем наповнюючи вщерть,
і Шмідта смерть, і Матюшенка слава,
і партизана Якубенка смерть!

Вперед на бій! — Сміливіше до бою! —
За рідний край! — звучать в серцях слова.

На бій, Одесо! — Разом із тобою
і Ленінград, і Київ, і Москва.

І вірю я в твою живушу силу,
в твоїх садів цвітіння молоде,
і певен я, що гад собі могилу
на підступах до брам твоїх знайде!

13 серпня 1941 року.
м. Одеса

СЛОВО МОРЯКА

Безкозирки з лентами... Бушлати...
І хитлива палубна хода...

— Раз моряк узявся воювати,
значить, буде ворогу біда!

Значить, скоро гітлерівська гідра
вже назад не знайде переправ,—
і моряк, всміхаючися хитро,
на важкі гармати показав.

— Що ж, попрацювала, добре біла
наша батарея. Вражий син,
від вогню вкотився у могилу,
гітлерівець-варвар не один.

Пробували лізти у атаку
на братву рядами, в повний зріст...
Тут-то проучили ми собаку:
тільки залп — то піджимає хвіст.

Знов і знов кругом ревуть гармати,
від снарядів піниться вода...
— Раз моряк узявся воювати,
значить, буде ворогу біда!

1941

ТУТ ПУШКІН ЖИВ

В м. Одесі фашистські варвари розбомбили будинок, у якому жив Пушкін.

«Тут Пушкін жив...» слова і дати
на білім мармурі лягли.
І пам'ять генія ми свято,
як нашу славу, берегли.

І довго ще цей дім стояв би,
нащадка вдячного манив,
і, пушкінські згадавши ямби,
шептав би внук: — Тут Пушкін жив...

Але тепер одні руїни,
лиш цегла з попелом та кров...
То звір у образі людини
для бомби ціль собі знайшов.

Він націляв не випадково,
цей виродок нічної тьми,—
і наша слава й наше слово
йому ненависні, як ми.

Хай висилають люті змії
свої полчища знов і знов:
«Есть место им в полях России
среди нечуждых им гробов».

1941

ОПОВІДАННЯ ПРО КОМАНДИРА РОЮ

Крутий характером у нас
Іващенко — комрою.
Воно і ясно — грізний час,
живемо всі війною.

— Щоб добре ворога громить,
для кожного випадку
боєць і зброя кожна мить
повинні бути в порядку,—
навчає він.—
Дарма лежать
патрони на долівці...
Не легко буде заряджать,
коли посунуть німці.
Ти нішу вирий, тут якраз...
Зроби обов'язково!..—
Де треба — там його наказ,
де треба — тепле слово.
Коли б не він — уже б не жив,
не розмовляв би з вами...
Про цей випадок кілька слів
скажу я.
Цими днями
були ми в наступі.
Якось
(в бою не без напасті)

мені в атаці довелось
в лиху біду попасти.
Я бій з фашистами веду —
уклав я їх немало,
але осколком — на біду —
гвинтівку поламало.
А тут до мене офіцер
з пістолем підбігає...
«Ну, Грицьку, думаю, тепер
уже тебе немає...
Прощай, Одесо!..» Та за мить
мене пригріла доля...
Дивлюсь, опрігшися, лежить
фашист посеред поля.
Дивлюсь, травною витира
багнета наш комрою,
і наше чується «ура»
у балці за горою.
Ну, значить, наша узяла,
втікають змії плазом...

Були й серйозніші діла,
про це вже іншим разом.

1941

РОЗМОВА ПО ЩИРОСТІ

Здалось фашистові — завмер
вогонь з окопу. Мов гадюка,
підлазить танк — і офіцер
підводить голову із люка.

«Ей, русіш, воювать генуг,
вже досить! Іх, я гуте бачу
Одесу добре. Швидко дачу
над морем матиму, майн слуг...»

«Звичайно, так, ти будеш мати
слугу і дачу, ще й крильце...»
І воїн кидає гранату
і пляшку з нафтою... «Оце

тобі і дача, і придача!..
Тебе давно я, враже, ждав...»
— Пряжися, голово свиняча! —
В огні фашист аж зашкварчав.

1941

ПАМ'ЯТІ В. СИВОБОРОДЬКА

Прощай, наш товаришу, смертю бійця
загинув ти в полум'ї бою,
від болю стискаються наші серця,
від жалю, наш друг, за тобою.

З тобою прощаються день голубий,
і сонце, і море, і небо...
Прощай, наш Володя, наш друг бойовий,
помстить клянемося за тебе.

*м. Одеса.
30. VIII. 41.*

ПІСНЯ БОГДАНІВЦІВ

Гармати гримають над морем,
в диму туманиться блакить...
Задумав ворог лютим горем
і кров'ю край наш затопить.

Приходить грізний час розплати.
Собі могилу кат знайде!
Вперед, богданівці-орлята,
у бій нас партія веде!

За вдів, сиріт і за наругу
ми смерть фашизмові несем,
снаряди наші рвуть катюгу,
січуть і спалюють вогнем.

Де танки степом плазували
де йшли в атаку вороги,—
там гори битого металу
і гори трупів навкруги.

Ішли фашисти на Україну,
зійшли на воронову путь...
Фашистів трупи без упину
столітні ворони клюють.

Ми будем бити, будем бити,
аж поки ворог упаде,
щоб знов над нами і над світом
сіяло сонце молоде.

Приходить грізний час розплати,
собі могилу кат знайде!
Вперед, богданівці-орлята,
у бій нас партія веде!

Серпень, 1941

УДОВЕНКО

Внизу Дніпро. Над сивою сагою
од вибухів клубочаться димки...
То люттю скаженіє вогневою,
з зеніток ворог б'є із-за ріки.

Він хоче тут зробити переправу,
на лівий берег вимостити гать,
щоб нашу землю, нашу волю й славу
і нашу пісню рідну розтоптать.

Не здійснить мрій фашистові!.. Понтони
вже Удовенко бачить з літака,—
упевнено на ворога колони
веде літак пілотова рука.
Не зупинити сокола фашистам
вогнем гармат! На голови катів,
на чортів міст із гуркотом і свистом
бомбовий залп із неба полетів.
Чужинців заглушаючи прокльони,
чужої лайки вигуки і гам,
лунає вибух...
Мов тріски, понтони
летять в повітря з димом пополам.

Густіше б'ють зенітки. Звідусюди
вкривають небо вибухів димки...
Здригнувся птах, поранений у груди,

і спалахнув... І знову до ріки
посунули із нір до мостовини
зелені мавпи.

— Стійте, ще не все!..

Танцюєте завчасно! Вам на спини
я посаджу машину,— рознесе
і спопелить вогонь і вас навіки...

Ще сила є, ще зір у мене є! —
і падає...

І знов фашистів крики...

І, спалахнувши, смерч вогнеязикий,
мов кари меч, над річкою встає.

Не побивайся, матінко, за сином,
твій син-герой згорів у боротьбі,
не плач, старенька, над похилим тином,
не плакати — гордитися тобі.

Гордися сином, мамо посивіла,
селянко з українського села,
гордися,— ти народові родила
такого сина — мужнього орла.

За наш народ радянський, за Вітчизну,
за рідний край, за наш СРСР
і я хотів би у хвилину грізну
померти так, як Удовенко вмер!

Вересень, 1941

ЛЬОТЧИКИ

Оцеї смаглявий із низов'я Волги,
а той, веселий, з поглядом ясним,
з-під Києва...— Знайомились недовго
і про війну заговорили з ним.
«Йому Європи, Гітлеру, замало,
він там привик до перемог легких,
голодному запахло наше сало,
та тільки тут нарвався не на таких.
Хвалився блискавичною... Не вийшло!
Щоб розум мав — не нахвалявся б він,
паршивий пес... Поламане вже дишло
прийдеться повертати на Берлін.
Ошпариться — в Дніпрі вода гаряча,
гаряча під Одесою земля.
Вже панахиду гайвороння криче,
над трупами фашистськими справля.
Там досить їх. Докласти рук прийшлося
до цього діла трохи і мені...»
І, на чолі поправивши волосся,
земляк замовк. В степу, удалині,
клекаче бій. Рукою показавши
на бою смерч, на спалахи вогнів,
він говорив:
«Працюють, як і завше,
кладуть у ціль,— він далі мову вів,—
то наші б'ють. У них робота чиста.
Над ворогом літаючи було

я любувався, як б'ють артилеристи,
звірине розриваючи кубло.
Та й ми, скажу вам, теж не шиті ликом! —
Розбійникам пожадливим як слід
свинцевої крутої мамалиги
на снідання давали й на обід...
Не раз від нас приходилось їм туго.
На бриючій бувало пролетиш,—
прочешеш раз, прочешеш знов удруге,
сипнеш свинцю: стає і гладь і тиш...
Смирнішають... Густенько їх поклали,
таких степи не бачили ще жнив,
із «яструбком», признатися, немало
ми заробили чесних трудовнів.
Чимало вже із неба голубого
стерв'ятників ми вирядили в рай...
Про це хай скаже Ніконов,— у нього
був не один, не рядовий випадок...»

Сирени крик.
У рейку б'ють тривогу.
Із штабу дзвонять. Вилетіть велять.
Спішить стартер з посадки на дорогу,
до «яструбків».
Пропелери гримлять...
Пішли на старт. Знялись на небокраї,
над громом неугавних канонад
лягли на курс...
Такі, я твердо знаю,
повернуть з перемогою назад.

1941

ОДЕСО, ДО ПОБАЧЕННЯ

Одесо, до побачення!

До тебе

ми вернемось з фронтів священної війни,
на вулиці твої, під чорноморське небо,
як повертаються до матері сини.

І не почуєм ми від тебе слів огуди,
і докору в очах ми не побачим теж,
і кожному із нас, мов синові, на груди,
з сльозами радості ти ніжно припадеш.

Ти знаєш добре це,— від рідного причалу
в осінні ночі ми тоді лиш відпливли,
коли Вітчизна нас на інший фронт позвала,
не будь цього, тебе ніколи б не здали!

Одесо! Будеш ти як зірка пламеніти,
в віках народ пісні складе про дні твої,
про грізний час війни. І нас попросять діти
іще розповісти про дальницькі¹ бої.

За муки, сльози, кров... За кожную краплю крові,
за кожний колосок з колгоспівських полів,
за рідний Київ мій, за береги дніпрові
карати будем ми нещадно ворогів!

¹ В районі с. Дальник були найзапекліші бої в дні оборони Одеси.

На суд! На правий суд за всі його паскудства,
вже скоро стане кат і вразить ката мста.
Ми знищимо його для щастя всього людства,
й суворий вирок наш все людство привіта!

*Теплохід «Советская Армения» —
Севастополь, жовтень, 1941*

СЕВАСТОПОЛЬ

Гримлять бої у горах Балаклави,
за Інкерманом грозяні бої...
На наше місто мужності і слави
фашизм повів дивізії свої.

Наш рідний Севастополь! Над тобою
нависли знову тучі у горах,
і ти, мов витязь, вирушив до бою,
перепинивши ворогові шлях.

В суворі дні, в добу для краю грізну
на Чорнім морі, на сторожі вод
фортецею радянської Вітчизни
тебе поставив з певністю народ.

Він зброю дав у чесні, мужні руки
з надією і вірою у них,
що возвеличать у боях онуки
невгасну славу прадідів своїх.

І предків ми одвідали могили
і на могилах їхніх поклялись:
— Не відступать! Зустріть ворожі сили,
як зустрічали прадіди колись.

Йдучи на бій, ми поклялись залізною,
що виб'єм меч з фашистської руки

і впишемо в історію Вітчизни
нових побід славетні сторінки!

І сонце знов сіятиме над нами,
і будуть люди дякувати нам,
і полотно нової панорами
про нас розкаже зоряним вікам.

*Севастополь
грудень, 1941*

РОЗПОВІДЬ ЗЕМЛЯКА

«Неждано юнкерси в той час
на батарею налетіли...
Не так давно було це діло,
як нас вони в десятій раз
відвідали. Бо то ж немало
снарядами, вогнем своїм
в окопах німців частували,
видать, дошкулили ми їм
і по тилах... За це, мабуть,
порахуватись з нами люто
рішив фашист... Прийшлося круто.
Того нальоту не забудь.
Такого ми іще не знали.
Переказати важко це...
Всю висоту поколупали,
неначе віспою лице,
стерв'ятники... І все ж здорові
ми всі zostались їм на зло,
лиш замковому Щербакові
ударом очі опекло..
Осліп боєць... Але й сліпий
він заряджав свою гармату...
Отак і треба написати:
поста не кинув замковий.
Оце й усе...— сказав мені
артилерист, земляк з Полтави.—
А описать то ваша справа,

на те й поет ви...»
Вдалині
синіли гори світлочолі,
ясніло небо голубе.
Я думав з гордістю: ніколи,
мій краю, не скорить тебе,
Вітчизно, земле многосила,
ти виграєш останній бій,
коли героїв породила
таких, як мужній замковий.

1941

ГАРМАТІ СЛАВА

Гармата наша з висоти
на ворога снаряди клала,
шрапнеллю била, не давала
гслів фашистам підвести.

Дарма есесівці ховались,
у скелях шулились,— і там
їх спинам добре діставалось
і їх арійським черепам.
І залились фашисти кров'ю,
гармату проклинали ту...
А наші воїни з любов'ю
дивилися на висоту
й казали з гордістю:
«Це наша
гостинці щедро посила.
Ох, пригріває їх мамаша,
дає їм кримського тепла!»

Гармата добре частувала
снарядами на всі кінці...
Недаром лагідно прозвали
її мамашею бійці.

Недаром ворог лютував
і, щоб розправитися з нею,
бомбити еньську батарею
тринадцять юнкерсів послав.

Один негідник за другим
в піке ішов оскаженіло,
в пекельнім полум'ї горіло
усе навколо...

Гул і дим
неначе з кратера вулкана,
над висотою вирував...
І нашим воїнам, мов рана,
пекучий біль серця проймав.

Усе це бачили вони
і говорили хмуρο, тихо:
«Загинула... Настало лихо...
Розбили, сукини сини...
Прощай, мамашо!..
Люте зло
не пройде ворогові даром!..»

І враз розгніваним ударом,
мов громом, гори потрясло.
Гармата знову з висоти
на ворога снаряди клала,
шрапнеллю била, не давала
голів фашистам підвести!

«Ура! Ура! — кричали їй
бійці від радості.—
Мамашо,
криши його, товчи на кашу,
пригрій, проклятого, пригрій!..»
І високо летіли вгору
і безкозирки, і шапки,
і цілувалися суворі
і піхотинці, й моряки.

1941

БІЛЯ ПІДБИТОГО ТАНКА

Наш танк проклав дорогу для піхоти,
крізь дріт колючий виламав прохід,—
і піднялася, ринулася рота,
пішла в атаку за бронєю вслід.

Хай хижі кулі сипалися градом,
хай ворог брав «у вилки» шквалом мін,
хай густо клав, хай волю дав снарядам —
не помогло,
не міг усидіть він.

По-справжньому фашистів чесонули
і залягли на новім рубежі...

Де ж танк подівсь?..

В бою про танк забули.

І раптом:

«Він!.. Підбили...» — мов ножі,
слова у серце вразили.

Помалу

підбитий танк, мов ранений, ступав

і вдарився об мерзлий насип валу...

Заглух мотор, і танк здригнув і став.

Всі кинулись до нього і з'юрмились...

Один боєць поліз відкрити люк...

І воїни з тривогою дивились
на башту і ловили кожен звук,
чекаючи напружено і строго,

що скаже їх товариш...

І коли

відкрився люк,— він не сказав нічого,

він шапку зняв,

і всі шапки зняли.

1941

НІЧ У БЛІНДАЖІ

В темряві десь за дверима
рвуться снаряди вночі...
Стіни здригаються, блима
племінь чадної свічі.

Бігають стінами тіні.
Знявши із свічки нагар,
низько схилившись, дружині
пише листа комісар.

Знаю — в спокійному тоні
пишеш, що жив і здоров,
змовчиш про ночі безсонні
і не напишеш про кров...

Змовчиш, що вибухом міни
ранило в перші бої,
щоб не тривожить дружини,
хворого серця її.

Слова ти їй не промовиш,
що у боях посивів...
...Дзвонять із штабу.— «Вороніж»,—
тихо моряк відповів.

Трубку на столик поклавши,
кличе тебе черговий.

Чую спокійний, як завше,
голос простуджений твій.

Тільки незвичне звучання
я учуваю у нім...
Тільки якесь хвилювання
в голосі тихім твоїм.

Може, тривожні новини?
Наступ ворожий?.. Прорив?
Ні. У найважчі хвилини
спокою ти не губив.

Був ти в оточенні — знаю,
в наступ водив моряків,
їх на передньому краю
словом і мужністю грів.

Знаю, по слову, з півслова,
з зору, що повний тепла:
звістка неждана, раптова
про нагороду прийшла.

1941

СЕРЦЕ СОКОЛА

Пам'яті льотчика Соколова

Він ще міг свій літак підбитий
на земну посадити твердь,
та обрав між життям і смертю
героїчну і славну смерть.

Як Гастелло, як Удовенко —
він на голови ворогів
своє серце вогненне кинув,
свій літак з висоти повів.

Розметало колону вражу,
спопелило вогнем ясним,
тільки промінь метнувсь над полем,
тільки в небо піднявся дим.

Слава соколу! Мужньому слава! —
Він на голови ворогів
своє серце вогненне кинув,
свій літак з висоти повів!

1941

МАРІЯ ЯРЕМЕНКО

Ліси і гори за вікном
і хмари волохаті...
Лежать поранені бійці
у прибраній палаті.

Помалу двері заскриплять,
легкий вітрець повіє.
По скрипу чують — це сестра
Яременко Марія.

Іде палатою вона
нечутною ходою,
ще більше світла і тепла
приносить із собою.

Усіх обійде. Одному
тугіше бинт пов'яже,
за руку візьме, а тому
привітне слово скаже.

І щиро дякують бійці
Марії за роботу,
з любов'ю вписують її
адресу до блокноту.

Коли закінчиться війна —
така її адреса:

Сестрі Яременко, поштамт,
до запиту, Одеса.

Отут би їй скінчити. Але
я хочу ще додати:
вже їй не раз в огні боїв
доводилось бувати.

Вже й смерті в очі їй прийшлося
дівочими очима
дивитися під Дальником
і в синіх горах Крима.

І певен я — не одного
бійця в бою зігріє
сестри ласкавої ім'я,
просто ім'я — Марія.

1941.

ОКСАНА

Пам'яті медсестри Оксани Лисенко

Попрощатись востаннє зійшлися бійці
і застигли в мовчанні суворім...
Хоронили Оксану, любиму сестру,
на кургані високім над морем.

— Прощавай, наша рідна,— сказав комісар,—
ми відплатим за тебе, сестрице...—
Від непроханих сліз витирали бійці
вітром моря овіяні лиця.

Другом, матір'ю їм і сестрою була,
її теплі, ласкаві руки,
зупиняючи біль, накладали бинти,
тамували страждання і муки.

Скільки ранених винесла з бою вона!
Їм життя повернула і силу.
— Прощавай, наша сестро!.. — сказав комісар,
і труну опустили в могилу.

І салют пролунав... Поховали сестру...
...Був наказ: «Виступати до бою.
Захопить висоту».
Став той день голубий
чорним днем для фашистів, грозою.

І штикам, і гранатам роботи було,
послужили й приклади немало,—
з висоти не побачив фашист ні один,
як за горами сонце упало.

Відплатили бійці за Оксану свою,
за товаришку, подругу бою,
і в серцях зберегли її образ ясний,
щоб крізь битви пронести з собою.

Одвирує війна, одлунають бої,
світ не знатиме лиха і горя,
та ніколи сестри не забудемо ми
і могилу над берегом моря.

1941

УСАЧОВ

Над бліндажем курить димок.
Десь ніжно грає мандоліна,
про птицю-чайку пісня лине —
туди прискорюємо крок.

Це він співає, Усачов,
свою любиму пісню знову...
— Сержант! Покличте Усачова.
— Єсть, Усачова! — і пішов
сержант до входу. Політрук
кисет з кишені витягає:
— Закуримо? — і спів, і гук
десь під землею замовкає —
у бліндажі. І через мить
із автоматом за плечима
моряк з веселими очима
переді мною вже стоїть.
Ми привіталися із ним.
Про се, про те — за словом слово —
розпочали ми з ним розмову,
розговорилися про Крим...
Про Керч... Москву... І про недавні
гарячі сутички, бої...
«Густі есесівців рої
порідшали і тут. Безславні
були для них грудневі дні,
смертельними бої минулі —

снаряди наші, міни, кулі
взнаки далися. У вогні
їх переплавилось немало,
лягли їх сили немалі.
Землі хотіли?.. Що ж, дістали
на груди нашої землі.
Так. І у нас була робота,—
гаряча, славна сіножать...
Не бачили?.. Їх ціла рота...
Ще не підібрані лежать.
З кущів строчили по КП,
та моряків не залякати.
Раз кулі є і є гранати —
не поганьбуємо себе!

Вони з кущів, а я звідціль
гранату кину і присяду,
щоб не вдалося часом гаду
на мушку взяти.

Добре, в ціль
мої «даруночки» лягали...
Прийшлися, мабуть, до смаку,—
собі я думав,— раз шакали
зчинили музику таку...

Коли ж світанком відійшов
побитий ворог, ми немало
есесівців нарахували...
Усі говорять: — Усачов...

А справді це було не так,
не сам відбився від навали...
Мені гранати подавали,
а я лиш кидав на собак...

Попрацював зі мною спільно
і лейтенант, і політрук...
Гранати брав я з їхніх рук,
робота в нас була артільна...»

Ми попрощались з Усачовим —
його покликали з полка,
а я пішов ярком терновим
до нашого грузовика.

Кругом есесівці валялись,
чорніли плямами здаля,
немов прийняти відмовлялась
їх трупи скривджена земля.

1942

ПІСЛЯ БОЮ

Від бою, що утих, іще не охолола
опечена вогнем, розтерзана земля.
Тут німців били ми, і трупи їх довкола
усіяли бугри й засніжені поля.

Тут щедро пролили ми кров ворожу чорну,
відкинули назад, розбили ворогів,—
легенда їхня тут про силу непоборну
розвіялась, мов дим закінчених боїв.

Йдемо по полю ми. Снарядами пориті,
мов рани, на землі воронки навкруги...
Посічені кущі, і дерева побиті...
На білому снігу сконали вороги.

Ось рижий офіцер в брудній калюжі крові
голічерва упав і руки розпластав...
Це він братів моїх розстрілював у Львові,
в Полтаві матір він при дітях гвалтував...

Це він батьків моїх в далекому Засуллі
повісив на вербі.
За це йому хреста
залізного дали.

За це радянські кулі
бандиту назавжди заціпили уста.
З огидою я труп його переступаю.

Ми далі ідемо кущами дубняку...
З Бельбека німець б'є... Снаряди рвуться... Знаю,
що перемогу ми дістали не легку.

І наша кров лилась...
Під дубом на кургані
зібралися у гурт засмучені бійці —
товариш їх лежить в суворому мовчанні,
русявий, молодий, з гранатою в руці...

Земля тобі пером!
Лежи спокійно, сину!
До тебе бур'яном тропа не заросте,
у головах твоїх колючий кущ шипшини
вогненним багрянцем весною зацвіте.

Над морем буде він, мов полум'я, палати,
нагадувать живим гарячу кров твою...
Пером тобі земля!
Лежи спокійно, брате,
ти чесну путь пройшов, загинувши в бою.

З Мекензієвих гір над морем знов і знову
луна за залпом залп — «гостинці» наші шлють.
То по фашистах б'ють гармати Воробйова,
неначе віддають героєві салют.

м. Севастополь, січень, 1942

ГОРЕ БІЙЦЯ

Не питайте, чому зажурився...
Ні, не легко серцю від біди...
Комісара вчора поховали,
попрощались з другом назавжди.

На руках у мене помирав він,
сам повіки мертвому стуляв,
а чомусь не віриться ще й досі,
що нема, що жити перестав... *

Все мені здається, ніби бачу
незабутню постать дорогу,
ніби чую голос комісара
і ходу знайому по снігу.

З ним ділили радощі й печалі,
з ним пройшли ми найтрудніший шлях...
І нема вірнішої любові,
як любов, народжена в боях.

Наче серце вирвали учора.
Поховали рідного... нема...
І бійці шорсткими рукавами
втирали очі не дарма.

Не один я ранений бідою,
не один від горя помарнів...
Швидше б наступ,— горе затопити
кров'ю ненависних ворогів!

1941

ПІСНЯ ПРИМОРСЬКОЇ АРМІЇ

Не зломити нас війною!
Лютий ворог, знай:
мужньо стали ми до бою
за радянський край.
Смерть бандитам! Смерть фашистам!
Сміливо на бій!
Нашу землю ми очистим
від фашистських змії!
На Дунаї і на Пруті
билися орли.
Наші кулі й шаблі куті
ворога сікли.
Ми на Пруті й на Дунаї
били ворогів,
і Одеса пам'ятає
славу наших днів.
Знають гори, знають доли
в полум'ї, в диму,
як за нашу правду й волю
билися ми в Криму.
Принесем ми світлу долю
в придніпровий край.
Дожидай, Одесо, волю,
Киеве, чекай!
Смерть бандитам! Смерть фашистам!
Сміливо на бій!
Нашу землю ми очистим
від фашистських змії!

1941.

НАРОДНИЙ МЕСНИК

Дрижить від жаху ворожий стан,
налякано тремтить —
лісами ходить партизан,
за муки краю мстить.

Іде незримим і за все
відплату він несе.
Б'є ворог матір чобітьми,
дружину б'є у грудь...
«Убий його! — лунає з тьми. —
Нещадним, сину, будь!»

Кинджал бандита розпорів —
застигла вража кров.
Іде фашист. Не промахнись.
Вже близько ворог твій.
Він над сестрою наглумивсь.
«Убий його, убий!»

Лунає постріл. Кулі свист —
і падає фашист.
Іде колона ворогів,
чуть гомін їх чужий. —
Вони замучили братів.
«Розчав гадюк, убий!»

Гранати вибух... крики... дим...
Не мучить більше їм!
Ось хата зрадника. Це він
продав братів твоїх,
віддав на згубу, на загин

«Убий, помстись за них!»

І чує постріл ніч німа —

і зрадника нема.

Дрижить від жаху ворожий стан,

налякано тремтить —

лісами ходить партизан,

за муки краю мстить.

Народні месники ідуть,

фашистам смерть несуть!

1941

ЖДИТЕ ВОЛНІ

Бій затих під вечір...
Темні гори
даленіли у вечірній млі,
наче в море — в голубі простори
відпливали дальні кораблі.

Мирні зорі все покрили небо.
Тишину, супутницю ночей,
ткала ніч...
Та знов війна про себе
нагадала гулом батарей.
Спалахне й погасне за горами —
десь гармати б'ють берегові,
десь в дозорах, схованих снігами,
темну ніч пильнують вартові.

В тишині луною відгукнулось:
«Стой! Хто йде?»
У відповідь: «Скала».
В батальйон розвідка повернулась,
«язика» з собою привела.

Пахне димом, прілою травою,
і димлять помалу димарі.
Сплять бійці в землянках під горою,
сняться їм дружини, матері...

І мені приснилася старенька:
за ворота вийшла, сина жде
у селі далекім...
— Рідна ненько,
дожидай — визволення прийде!

Недарма синів благословили
матері на бій за рідний край.
Прилетять до тебе сизокрилі,
Україно, мамо, дожидай!

*Грудень, 1941,
Севастополь*

ЛЕНІН

Леніна не зміряти віками
і в тисячоліттях не вмістить.
Невмирущий Ленін вічно з нами
у серцях гарячих буде жить.

Ленін дав Радянську Батьківщину,
волю дав — і стали ми людьми.
І в сумну, і в радісну годину
з ним живем і радимосся ми.

І тепер, коли на сонце ясне
протяглися хижі пазури,
знаєм ми: ніколи не погасне
огнецвіт кремлівської зорі!

Ідемо на захід, визволяєм
нашу землю, сестер і братів.
Леніна безсмертного згадаєм —
легше йти у бій на ворогів.

Невмирущий Ленін вічно з нами
у серцях гарячих буде жить.
Леніна не зміряти віками
і в тисячоліттях не вмістить.

Січень, 1942

БАБУСЯ З ОНУКАМИ

Одне в бабусі на руках,
і друге проситься на руки,
а двоє граються.
«Онуки,—
маленькі сироти. На днях
дочку убито: розірвала
фашистська міна. Вже й листа
на фронт до зятя написала...—
шепочуть висохлі уста.
Нехай жорстока і сувора
до нього правда долетить,
хай він за наше люте горе
фашисту-нелюдові мстить».

ВАЛЯ

Лікарі сказали: «Буде жить...»
Входимо в палату. Під стіною
у бинтах, до вікон головою
дівчинка поранена лежить.

Тільки що очуняла вона...
Десять років піонерці Валі...
Вчора ногу їй ампутували...
Йодоформу запах... Тишина...

І не знає про біду свою.
— Валю, Валю!.. Як же розповісти,
що уже скалічили фашисти
нерозквітлу молодість твою?

Як тобі про горе розказать?..—
Щось шепоче Валя, щось питає...
Одвернувся швидко до вікна я,
щоб від неї сльози приховать.

ГАЛИНКА

На руках її мати несла,
свою рідну дитину Галинку.
Ще б секунда — і стіни будинку...
Два лиш кроки вона не дійшла.
Застрочив автомат з висоти,
в тіло матері врізались жала...
Але встигла дочку донести
за розбомблені мури і впала
на холодну панель... І коли
вийшли люди на зойки дитини, —
мати вмерла, а доньку взяли
із холодних обіймів Марини.
Приголубили люди її,
сиротину, дволітню Галинку...

І мені побувати в сім'ї
довелось... Новорічну ялинку
у тунелі і я зустрівав...
А навпроти здіймались висоти,
де, засівши в траншеї і дзоти,
лютий ворог всю ніч не дрімав, —
стрілянину вчинив немалу,
бо розвідники добре подбали:
на горі у фашистським тилу
для Галинки ялинку зрубали.
В подарунках уся, в іграшках
розцвілася огнями ялинка...
І сміялась маленька Галинка...
в молодого бійця на руках.

РАХУНОК СНАЙПЕРА

«Свій рахунок снайперський у січні
розпочав я з друзями вести.
Багатьом фашистам новорічні
не дійшли з Німеччини листи,—
не вручила пошта.
За Одесу,
за мою Полтаву і за Крим —
польову на земляну адресу
довелося змінювати їм.
Ось число.
Сказати точно можу —
в мене бухгалтерія проста:
вб'ю фашиста: з'асічку — на ложу.
Незабаром витягну до ста».

І, любовно рукавом протерши,
він мені показує приклад:
«Порахуйте,— зліва буде перший...
Кожна риска — значить мертвий гад.
Значить смерть фашисту,— без розписки
грішну душу чортові оддав...»
Я рахую вирізані rischi —
дев'яносто сім нарахував.
Побажавши щастя, на розлуку
я стискаю снайперові руку:
— Бий фашистів в горах Балаклави,

всю гвинтівку викарбуй ножем —
у музеї мужності і слави
ми її навіки збережем!

*Березень, 1942,
Севастополь — Балаклава*

НАПИШУ ЛИСТА ДРУЖИНІ

Каганець горить в землянці,
за дверима — ніч густа...
Опівночі до дружини
напишу в Уфу листа.

Напишу про все потроху,
що гримлять у нас бої,
що цвіте мигдаль пахучий,
що співають солов'ї...

Опишу я весну, гори,
голубого моря даль...
— Не турбуйся ти за мене,
свого серця не печаль.

Жив-здоров і тому вірю,
що зустрінемося колись...
Про дітей піклуйся наших,
а за мене не журись.

Доглядай, виховуй доньок,
щоб любили рідний край.
Старша, Талочка, уміє,
а Оксанку научай...

Обіллється серце кров'ю,
як подумаю про те,

що рудий фашист поганий
по Хрещатику іде.

Що Дніпро чужинець душить,
ходить берегом крутим...
Що у Каневі могилу
топче чоботом брудним.

Чуєш, сестро? Чуєш, тату?
Чуєш, мамо, грім гармат?
Спішимо ми. Розпинати
вас не буде лютий кат.

По дорозі перемоги
на Україну повернусь,
рідну землю поцілую,
із Дніпра води нап'юсь.

Глянь на схід, мій Дніпре милий,
бачиш? Обрій заяснів!
Україно, мамо рідна,
зустрічай своїх синів!

1942

ЛИСТ МАТЕРІ

Тенгіз заплакав. На папір,
на лист від матері старої
сльоза скотилася...

— Герою,
мій друже вірний, сину гір,
чого ти плачеш?..

— Не питай...
Я сліз своїх не пам'ятаю,
а зараз стримать сил не маю.
Візьми листа і прочитай...

Писала мати:

«Рідний сину,
якщо здригне душа твоя
в бою за честь, за Батьківщину,
коли зганьбиш себе, то я
одне скажу:
мені не треба
такого сина,
і забудь,
що рідна мати є у тебе,
і до своєї саклі путь.
Тебе не пустять навіть скали
до рідних батьківських долин,
і смак води у Цхеніс-Цкалі¹

¹ Ріка у Грузії.

для тебе буде, мов полин.
Руки дівочої не жди,—
перед тобою хмурі двері
твоя улюблена Етері
закриє, сину, назавжди.

Забудь тоді і слово «мати».
І знай, Тенгізе, прокляла
навіки сина-могалате¹
стара грузинка Маквала...»

Тенгіз рукою очі витер,
із рук моїх листа узяв,
на рідний начерк чорних літер
дивився знову і сказав:

«Ти помилилася, моя
далека, рідна, сива мамо,
коли подумала, що я
здригну в бою із ворогами.

Про мене ти узнаєш скоро.
Вже близько сонце днів ясних.
І будуть вільні Кримські гори —
молодші сестри гір моїх».

1942

¹ М о г а л а т е — зрадника.

ДО ТЕБЕ, РІДНА УКРАЇНО

В огні смертельнім ворог гине,
конає лютий лиходій.

— До тебе, рідна Україно,
до тебе, милий краю мій,
ми спішимо.

Ворожі сили

в знемозі тануть у бою.

Вже наші армії ступили
на землю скривджену твою.

О рідна земле, мати наша
многострадальна сторона,
гіркого лиха повна чаша
тобою випита до дна.

Катами мучена, розп'ята,
ти не скорилась ворогам,
ти знала:

прийде час розплати,
впаде на голови катам...

Ти знала: мучитись недовго,
що заясніє небозвід,
що зійде сонце із-за Волги...

І все дивилася на схід,
у далину, де дні і ночі
гриміли грози канонад,
дивились виплакані очі
на незборимий Сталінград.
Діждалась, мамо!

Із боями
ідуть крізь полум'я війни
з твоїми вірними синами
Росії віддані сини.

Вони несуть для тебе волю,
долають силу тьми і зла,
щоб ти в народів вільнім колі
ясною зіркою цвіла.

Сталінград, 1942

ДОНЕЦЬ

Минуть літа. Сумні і славні дати
ми в пам'яті навіки збережем.
Донець, Донець! Тобі судилось стати
в великій битві двічі рубежем.

Вже чути грім визволення, вже близько
розплати день в огні порохів,
готове в бій отаборилось військо,
пильнуючи на березі твоїм.

Ясна зоря у небі засія.
Мов слава легендарного героя,
твое, Донець, гримітиме ім'я.

Тобі річки великі і малі
уклоняться: Уралом кута зброя
карала тут найбільше зло землі.

Червень, 1943

ПИСАРІВКА

Тут гостювала молодість моя.
Я впізнаю вас, береги знайомі.
В будинок відпочинку на поромі
ось тут колись переправлявся я.

Бродив в бору, гуляв у чистім полі,
рвав квіти, слухав жайворонка спів,
читав студентам вірші в агрошколі,
в рожеві ранки вудив окунів...

Колись у вас, чудові береги,
ми позичали сили і снаги,
і повертались до роботи знову.

Тепер війна вогненними крильми
накрила нас. Ударить грім грозиво!..
До тебе, Харків, вернемося ми!

Червень, 1943

ТИШИНА

Знайомий луг. Донець — рубіж війни.
Ні пострілу, ні голосу не чути...
І в мирний час такої тишини
тут не було. Вдихаю запах руті
і васильків. І легко так іти
некошеним лужком до висоти.
Пролинула у небі хмарка біла...
За бором постріл. Міна прошипіла
гадюкою. Рвонуло за бугром,
хитнуло землю, обдало теплом...
Живий... повзу... і цей раз — пощастило...

Поки війна вирує лютим злом —
зрадливій тиші, спокою не вір:
за тихим плесом притаївся звір.

Червень, 1943

МІСТ

Не раз було я милувався ним
на віддалі, блукаючи лугами:
над дзеркалом води, над берегами
звисав він легко плетивом стальним.

Вдивляюся: Донець і луг такі ж...
А міст війна порвала динамітом.
Немов хребтом, надвоє перебитим,
він боротьби позначає рубіж.

Війна ущухла. Буде їй кінець!
Салют героям вигукнуть гармати.
Збудуєм знову міст через Донець.

З дитям своїм любимим на руках,
з сльозами щастя-раді в очах
у рідний край по нім перейде мати.

Липень, 1943

РОЗМОВА В ОКОПІ

Біля серця, поруч з орденами,
на зеленій стрічечці медаль...
— Десь, здається, бачилися з вами?
В Сталінграді, певно?
Та, на жаль,
прізвище забулося...
— Підкова,
а зовуть Микола...
— Дуже рад
зустрічі...—
І полилась розмова
в спогадах про друзів, Сталінград,
про бої над Волгою.
В уяві
дні недавні встали, мов живі,
пекло на серпневій переправі...
Дим... вогонь... удари бомбові...
З острова Сарпінського гармати
б'ють на центр, «катюші» з Слободи...
— Довелось і нам попрацювати
біля тої волзької води...
Оточили. Не втекли поганці.
Розітерли коричняву тлю...
Так що відчуває на горлянці
Гітлер неприкаяний петлю.
Літа ждав, щоб кинутись навално,
готував нам «курсський Сталінград»...

Підвели і «тигри», і «тотальна»,—
рачкувать приходиться назад!
Б'єм і літом іродів на славу!

Побувати б швидше на Дніпрі,
завітати б у свою Полтаву —
там zostались жінка і старі...
Чи живі?..

Повернемося скоро,
«Одолеєм все мы»,
як сказав
Олександр Васильович Суворов... —
і земляк рукою показав
на лісистий берег.
Вже не довго
ждати їм визвольної зорі.
Незабаром з гордістю про Волгу
згадувати будем на Дніпрі.

Липень, 1943, на Дінці

ГАРМАШ В ТРУНІ

*Пам'яті Героя Радянського Союзу
Івана Решетєєва*

Труна соснова в квітах потопає,
а в ній з лицем усміхненим і ясним
лежить гармаш, неначе спочиває...
Зійшлись бійці, прощаються із ним.

Закрились очі, що вогнем горіли,
як небо сині, чисті, молоді...
І руки ті, що бронь німецьку били,
тепер лежать спокійні та бліді.

Гримить салют.
За лісом б'ють гармати
по ворогу.—
Присвячений тобі
посмертний залп.
Прощай, окопний брате,
свій шлях пройшов ти чесно в боротьбі.

Прощай, Іване!
Ми війни дорогу
Без тебе пройдем мужньо, до кінця
і пронесем, як грізних днів тривогу,
твій світлий образ друга і бійця.

*15 вересня, 1943,
під Харковом*

УКРАЇНІ

Свою Україну любіть,
Любіть її... во врем'я люте.
Т. Шевченко

Які знайду у серці я слова
про тебе, краю, щастя моє, доля,
вечірня зірка, квітка польова,
у полі к долу схилена тополя!
Щоб всю любов до тебе перелить,
щоб сина голос щирий і неложний
почула ти у час війни тривожний,
узнала б, як душа моя болить.

Розіпнута невільнице моя,
стерплю усі за тебе муки я —
з фашистських пут тебе б тільки розкути!
Люблю тебе, люблю во врем'я люте.

Поклянемося ж на Дніпрі, брати,
іти вперед, в боях перемогти!

1943

НА МОГИЛІ СЕСТРИ

Пам'яті сестри Мотрони

Ось і кладовище, і могила.
Запах чорнозему. Тишина.
Тут навек сестра моя почила,
тут лежить замучена вона.

В гулі битви переможним шляхом
на могилу, сестро, я прийшов
до землі схилитися над прахом —
сум тобі повідать і любов.

Ти зазнала всі нелюдські муки,
всі страждання, що на світі є...

За твої побиті чесні руки,
за життя розтерзане твоє —
ми відплатим!

Сестро, не гнівися,—

я спішив мережами доріг...

Ти прости, що брат твій запізнився
і тебе від смерті не вберіг.

Ти прости сльозу мою безсилу,
перший раз пролиту в боротьбі...

Я прийшов не плакати на могилу,
а запрягнути тебе.

Я клянуся, сестро, над тобою,
перед рідним образом твоїм,

сивим батьком, матір'ю старою,
яблунівським небом голубим,
нашими юнацькими літами,
сонцем комсомольської весни,
у маю розквітлими садами,
жовтими гаями восени.

Ти прощай, замучена, розп'ята.
Ми катам відплатимо; від нас
не втече тепер орда проклята!

Чути канонаду з-під Черкас.

7 грудня, 1943

МОРЯК ВЕРНУВСЯ В СЕВАСТОПОЛЬ

Моряк вернувся в Севастополь,
із автоматом крізь пожар
він по руїнах, через попіл
до моря вибіг, на бульвар...

Горнулися ласкаво хвилі
йому до виморених ніг...
Здавило в горлі, і в безсиллі
він сліз гарячих не вберіг...

Чого заплакав кароокий?
Які взяли його жалі?
Що друзі сплять уже два роки
у севастопольській землі?

Що там, де мав зустріть дівчину —
будинок в полум'ї, в диму?..
Що мати вмерла на руїні?..
Що батько вбитий?.. Не тому.

Він плакав стоячи не з горя —
від радості. Сьогодні знов
вернувся він на берег моря,
до бухти рідної прийшов!

1944

СОЛДАТИ, ДРУЗІ БОЙОВІ

Бої, дороги фронтів,
минулі славні дні...
Солдати, друзі бойові,
ви все снитесь мені;
Про вас думки — куди не йду,
чуття найкращі — вам.
Ви хліб, і радість, і біду
ділили пополам.
У всього світу на виду
ви стали на двобій,—
такий — був раз в людським роду.
Ви — виграли той бій!
Любов'ю, вірою в народ,
хоробрістю в бою
Вітчизну зоряну свою
спасли від диких орд.
І світ не вкрила ночі тьма,
не згасло сонце в млі...
...Одні живі, а тих нема —
лежать в сирій землі.

Солдати, друзі бойові,
дороги фронтів!

1945 — 1949

22 ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ

Хіба можливо пензлем змалювати
цей день кривавий?

І хіба в томах
опишеш те, що сталося?

Гармати

ударили;

у синіх небесах

повисли тучі юнкерсів;

і танки,

хрестаті, тупорилі, поповзли.

Це рушили війною на світанку

на нашу землю Гітлера осли

муштровані.

Земля завирувала

од вибухів.

На села і міста

валились гори лютого металу...

Потоптана пшениця золота.

Сади вчорніли.

Попіл і руїни.

Ядучий дим, і полум'я заграв.

Це звір пройшов у образі людини,

бенкет кривавий

виродок справляв.

Повішені на схресті перекладок

гойдаються.

Живих женуть в полон,

на каторгу.
Оце «новий порядок» —
фашистської Німеччини закон.
Отак вона хотіла покорити,
рабинєю зробити на віки
Вітчизну нашу;
сонце погасити,
потьмарити і місяць, і зірки;
зробити світ, як пустку, невеселим;
планету всю прибрать собі до рук,
щоб по меридіанах, паралелях
усюди бігав свастики павук.

Ні, враже, ти нарвався не на того!
Тоді — коротким розумом своїм
ти не збагнув ще сили молодого,
нового ладу.
Швидко вже об тім
ти пошкодуєш, тільки буде пізно.
На ратний клич підводиться народ,
у єдності встає на битву грізно,
як навесні розлив могутніх вод.
Нехай сьогодні лізе сила чорна,
та завтра — ми зупинимо її,
і рубежів сталеві гримучі жорна
фашистів мелють.
Відступи... бої...
І Армії Червоній на підмогу
іде, вирує сила партизан.

Ні, враже, ти обрав не ту дорогу.
Не ти пожнеш пшениці стиглий лан,
не ти плоди збиратимеш у саді,
варити сталь в мартенах не тобі!
Горять поля, врожайми багаті.
На схід, на схід, у далі голубі —
в складах — демонтовані заводи:
іде за ешелонами ешелон.

Таких людей, великого народу
не покорить, не взяти у полон!

...Завод в тилу.
Рішучі і суворі
робітники — худі вони й бліді.
Але такі не хиляться у горі,
ніколи не згинаються в біді!
Такі не зійдуть з трудної дороги,
і день, і ніч в труді вони не сплять,
щоб тільки грізну зброю перемоги
для армії своєї відкувають.

Дарма згасить зорю Кремля грозили,
фашисти силкувалися дарма:
нема ніде такої в світі сили,
щоб нашу подолала.
Ні, нема!

1945—1950

Живем,
работаем

Дніпровий край

ТАМ, ДЕ БУВ ПЛАЦДАРМ

Грім двобою рокотом могутнім
відгримів звияжно над Дніпром,—
і місцям, близьким і незабутнім,
я прийшов вклонитися чолом;
навістить плацдарм і переправу,
і героїв пам'ять вшанувать,
їхній подвиг і безсмертну славу,
а живих схвильовано згадать.
Я іду шовковою травою,
пахнуть медом квіти лугові,
вдалині встають переді мною,
голубіють гори дніпрові.
З гір отих, націливши гармати,
ворог бив по острову, по нас...
День липневий! Як же воскресати
вмієш ти давно минулий час!

Як живі, встають в моїй уяві
незабутні вересневі дні,
під вогнем бійці на переправі,
і на тій — на правій — стороні
теж вогонь від ранку до смеркання
і всю ніч,
і знов у ранню-рань
ще сильніший...
Б'ють із Домоткані.
Он вона та сама Домоткань

на горі.
Атакою нічною
вибили фашистів зі шпиля...
Чую я у темряві:
«За мною!»
«За Вітчизну!» — Голос іздала
капітана Сокура Миколи.
Його рідний образ ожива...
Шостий рік отам він біля школи
у могилі темній почива.
Ген на схилі нива золотиться:
там, де йшов в атаку батальйон,
дозріває, повниться пшениця,
молодий здіймається заслон
лісосмуги.
Лугом тінь від хмарки
пропливла.
І тіні знов біжать.
Над Дніпром виспівують косарки.
Косять трави.
Ось і сіножать
з пахощами сіна медвяними.
Косарі зійшлися на обід.
Підійшов, здоровкаюся з ними.
— Із Шульгівки?
— З неї,— каже дід.
— Визволили... був у ній...
По сліду
бойового шляху отого
йду тепер я...

Просять до обіду,
як близького,
рідного, свого.

1949

ОСТРІВ ПУШКАРІВСЬКИЙ

Зашарудів пісок на міліні,
шуршить по днищу, мов підошви шерех.
Причалив човен.

Випало мені
ступити знов на твій піщаний берег.
Не так колись на тебе я ступив,
не так ішов, не так переправлявся...
З тих пір п'ять літ гуляв Дніпра розлив
і верболіз п'ять років розростався
на острові.

Але — ні вир води,
ні шелюгів буяння здичавіле
шрамів землі загоїть не зуміли —
кругом війни лишилися сліди...

Як рани ветерана, про бої
нагадують траншеї і окопи...
Хіба не в роті капітана Глоби,
не тут писав я нариси свої
до нашої армійської газети?
Хіба не тут був ранений Глушков —
кореспондент, товариш...

— Друже, де ти?
Чи ми з тобою стрінемося знов? —
Аж дивна ця для мене тишина
на острові, що клетотів боями.
Так непорушно й тихо до нестями...
А з глибини у пам'яті зрина

Осінній день,
коли стару протоку
ми форсували.
Ось де і вона,—
і бродом через неї, нешироку,
по гальці жорсткій вимитого дна
бреду на той бік.
Тиха луговина,
де кров лилась, квітками зацвіла.
Тут не одного відданого сина
в своє ти лоно, земле, прийняла.
З них не один
свій доблесний,
солдатський
закінчив тут, на луговині, шлях...
І сплять тепер в одній могилі братській
сини Вітчизни, здружені в боях.
Лежать вони за тихим переліском
під віковим курганом степовим,
увінчаним гранітним обеліском,
поставленим навіки вартовим
їх мужності і слави бойової...
Я непокриту голову свою
схиляю низько.
— Спіть, мої герої,
ви полягли в кривавому бою,
зложили ви життя своє недаром.
Ми мужньо йшли по вашому шляху,
ми буряним, розгніваним ударом
фашистську напасть знищили лиху,
розвіяли...
Війни важкі дороги,
які ми з вами разом почали,
крізь вир боїв до сонця перемоги
в травневий день нас, друзі, привели.
Спокійно спіть.
Недаром землю кров'ю
ви окропили щедро у бою.

Куди не глянь — по всьому Подніпров'ю,
по нашому широкому краю,

на неосяжних просторах Вітчизни
лани зелені мріють;
з краю в край
гудуть гудки, і поїзди залізно
гримлять над степом.
Сяє небокрай,
мов знамено, горить у ночі темні
над водами широкого Дніпра,—
то — домен блиск, то — спалахи мартенів,
то лється сталь для щастя і добра
народного;
то сонцесяйним блиском
Дніпродзержинськ зоріє над Дніпром,
немов цвіте вночі над обеліском
непогасимим огненним вінком.

1949

ПІСЛЯ ДОЩУ

Дощ пройшов. Ясна, смарагдова,
вигнувши брову,
в небосхил вписала райдуга
тучу грозову,
блискавицями гаптовану
над розльотом гін,
п'ять годин громами ковану
з чотирьох сторін.
Вдарив сонячними веслами,
співами пісень
над просторами воскреслими
перемитий день.
І гуркоче грім підковами,
тихне вдалині...
Над ланами буряковими
бризнули пісні.
Йдуть дівчата. Цвіт півонії
на обличчях їх,
і сріблом дзвенить-видзвонює
молодистий сміх.
Десь мотор у полі пробує
перебір октав,
захлинається зі злобою:
«ЗІС» забуксував.
Та шофер біди не відає,—
дістає цепи:
«Благодать! Оце як слідує

змочено степи.
Це вже факт — земля напоєна,
вистачить води!»
І горять на грудях воїна
плаңки в два ряди.
Він з-під ската землю змочену
кидає на шлях,
вигортає на обочину
в травах-споришах...
«ЗІС» рвонув, шугнув рибиною,—
бризнула земля
з-під коліс,— і за кабіною
миготять поля.
Ось будови стана нового,
мимо тих будов,
мимо лану бурякового
стишено пішов.
Серце шофера забилося —
дівчина одна
на дорогу подивилася...
Ясно, що вона,
його дівчина омріяна.
Їй сигнал-привіт.
Біла хусточка Маріїна
майорить в одвіт.
І полями розгарячено
линув «ЗІС» тепер,
ніби жданий час побачення
підганяв шофер.
Лине «ЗІС» услід за тучею,
рветься на бігу
луговиною квітучою
в райдужну дугу.

1949

ЗА ЩО ЛЮБЛЮ Я МИЛОГО

За що люблю я милого,
мого Петра вродливого,
шофера з МТС,
чий образ в мислях носитьця,
в дівочу пісню проситьця
в моєму серці десь.

Люблю свого я милого,
хороброго, сміливого —
за серце молоде:
воно народу рідному
в його житті похідному
не зрадило ніде.

Люблю свого я милого,
в роботі невтомимого —
за руки золоті,
які завжди трудилися,
Вітчизні пригодилися
у битвах і в труді.

Люблю свого я милого,
в коханні незрадливого —
за душу молоду.
Баян в саду вечірньому
заграв.
По знаку вірному
до милого іду.

1949

ЯК ЖИТЬ НА СВІТІ ХОРОШЕ!

Над садом місяць світиться,
квітує небо зоряне,
в саду баян жаліється,
зове дівчину зморену.

Цвіте зоря вечірняя,
спадає цвіт порошею...
— Виходь до мене, вірняя,
прийди, моя хорошая!

Ми тихий сад перейдемо
і підемо дорогою...
Гудуть дроти над грейдером
пісенною тривоною.

Чатує місяць сторожем
над ніччю неозримою...
Як жить на світі хороше,
у парі йти з любимою!

1949

ПУЩА-ВОДИЦЯ

Я третій день у Пущі
із друзями живу,
толчу сніги скрипучі,
повітря п'ю цілюще,
любуюсь небесами,
дивлюся вечорами
на далеч зореvu.

Ходжу я лісом-бором
і вранці на зорі
вдивляюсь пильним зором,
вслухаюся, як хором
на дереві безлистім
тихеньким пересвистом
співають снігурі;

як дятел невтомимий —
цей птах-дереволюб —
між чорних віт незримий
вистукує до рими
на сосні златокорій,
мов лікар в груди хворі,
неначе лісоруб;

як шепче на ліщині
сухий торішній лист,
згадавши про пташині,

про співи солов'їні,
довіку не забуті,
весною, влітку чути
в дні юності колись...

Весна прийде, воскресне,
порадує серця...
Люблю співочі весни!
Люблю життя чудесне!
І хочеться творити,
і хочеться любити,
і жити без кінця!

1954

ДВІ КРИНИЦІ

В часи непам'ятовані,
напевно, вікові,
і рублені, й муровані —
оці криниці дві.
Одна — дзвенить, напоєна
глибоким джерелом;
в другій — вода застоєна,
покрита ситнягом.
До першої — даристої
стежки з усіх усюд:
води напиться чистої
іде до неї люд,
приходить за водицею...

І я хотів би бути
живущою криницею,
з якої люди п'ють.

1949

* *
*

Блискавка метнулася над бором
з хмари-гromовиці навесні,
першим громом — вироком суворим
вдарила злобливо по сосні;
розчахнула стовбур від вершини
до коріння, віти опекла...
З громом до дніпровської долини
хмара-гromовиця пропливла;
за Дніпро направила вітрила,
в спраглий степ проносячи грозу.
Вбиту сосну сестри обступили,
дощову роняючи сльозу.
І, не змігши горя побороти,
чорний дуб за річкою хмурнів,—
аж до літа, певно, від скорботи,
від самоти він не зеленів.

1954

* *
*

Севастополь. Гори Балаклави
понад синім морем вдалині...
Бачу вас я, свідки мовчазні
бойової мужності і слави.
І нема від вас мені спокою.
Де б не був, куди б я не пішов,—
постають в уяві знов і знов
дні боїв за далечню гірською.
Днів отих ніколи не забути,
друзів не забути фронтових.
...Б'ють гармати із передових.
Кораблі ведуть вогонь із бухти.
Від Корані і до Інкермана
в переблисках-спалахах земля.
У диму — і гори, і поля.
Битви громовиця неугавна.

Севастополь! Пильно на сторожі,
як герой, стояв ти у бою,
не схиливши голову свою,
орди спопеляючи ворожі.
Двісті днів стояв ти у двобою,
на віки прославивши себе.
...Бачу знов я море голубе,
бачу небо мирне над тобою.
У красі небаченій і силі

ти підвівся гордо із руїн,—
і до тебе в гості, на поклін
Чорне море шле високі хвилі.
Рідне море плещеться ласкаво,
берегам нашіптує мотив
про одвічний сон богатирів
на курганах воїнської слави.

1954

ЗЕМЛЯ СЕВАСТОПОЛЯ

Навколо Севастополя земля
у липні зір нічим не звеселя:
від Інкермана і до Балаклави
на пагорбах жовтіють висхлі трави,
на схилах гір не буйні дерева —
припала пилом зелень кущова.

Але до тебе, земле героїчна,
в серцях людей любов палає вічна,
вони твоїм героям і тобі
вклоняються в шанобі і в журбі...
Хай не шумиш ти з краю в край садами,
хай не цвітеш розкішними квітками,
нехай ти не зодягнена в ліси,—
але твоєї мужньої краси,
твою сувору, героїчну вроду
я не зміняю на красу-природу.

Як твій солдат, горджуся я тобою,
люблю тебе, люблю тебе до болю!

1954

САПУН-ГОРА

Під горами, повитими туманом,
як слави невмирущої сестра,
із братом — із Малаховим курганом
в однім ряду стоїть Сапун-гора.

Щитом вона була в часи облоги,
в дні штурму ми, як свідчення звитяг,
на неї із боями перемоги
пронесли наш багрянокрилий стяг.
А ворогам — в могилу лиш дорога,
шукали простір — смерть знайшли вони.

Сапун-гора! Ти — грізна засторога
заокеанським палам війни.

1954

МОРЯКАМ КРЕЙСЕРА Н.

Не знаю, в якій стороні
і де вас на Чорному морі,—
чи в бухті шукати мені,
чи десь на морському просторі?

Чи, може, ваш крейсер в цю мить
у плавання вийти готовий,
вже якірним громом гримить,
на борт забирає швартови?

Чи, може, запінених хвиль
ребристу, розгнівану воду
бронєю розрізує киль
у злу, штормову непогоду?

Де море, в походах важких,
випробує міцність і славу
броні і сердець племінких
твердого, радянського сплаву?

Хоробрі серця моряків,
надійні — і бронь, і гармати.
Ні! Славі дідів та батьків
на наших морях не вмирати!

Не меркнуть на рідній землі,
у нашім Радянськім Союзі!
...По морю ідуть кораблі.
— Щасливого плавання, друзі!

1954

МИР СВІТОВІ

Встають дими на дальнім виднокрузі.
Гримлять бої.
За морем Уолл-стріт
ворушить пазурами; у напрузі
тримає людство; зиркає на світ
сови очима із-за океану,
погрозово гримить залізом баз,
силкується увести світ в оману,
щоб виждать час і кинутись на нас.

Уже довбуть, уже терзають круки
Кореї тіло.
Кров'ю матерів,
дітей невинних кров'ю
чорні руки
хижак заокеанський обагрив.
Уже дрижить, пожаром пламеніє,
горить земля.
Гримить тротил поки...
Це Уолл-стріт од люті шаленіє,
в Корею шле лінкори й літаки.
В Китай і скрізь він тикається носом,
щоб світ загарбать.
Був уже один,
(теж тикався) — єфрейтор із начосом...
Де він тепер?
І прах розвіявсь!
Він,
як бачим, послідовників ще має...

Тож хай не забуваються вони,
його кінець хай втямить хижа згряя —
заокеанські гангстери-пани.

Хай знають, що народів сила грізна
еднається, війні говорить: «Ні!»

І сонцем правди зоряна Вітчизна
сія над світом.

Промені ясні

кремлівських зір через моря і гори
крізь морок ночі сяють навкруги, —
і казяться, лютують людомори —
життя, народів, миру вороги,
у фраках троглодити, а не люди...

За бариші і вигоди свої

вони готові землю проковтнути
і розщепити атомом її;

залити кров'ю, трупами укрити,
убить життя, спалити у вогні,
щоб сад не цвів, щоб ґрунт не міг родити,
щоб, випарами водню оповите,
потьмарилось, не сяло сонце...

Ні,

цьому не быть!

Не вкриють неба хмари,
не задзвенять мечі і палаші,
не переплавлять крові на долари
заморські бізнесмени-торгаші.

Що труд створив, культура і наука —

не піде прахом в атомнім диму:

тому Союз Радянський — запорука
і наш народ — порукою тому!

Нас не лякає труменівський атом, —
не спинить він історії ходу.

Хіба не ми в боях під Сталінградом
повергли в прах нападників орду!

Хіба не ми під Леніновим стягом
пройшли від Волги до Берліна шлях?

Хіба не ми піднесли над рейхстагом
багрянний прапор, славлений в боях!

Тож знай це, ворог сонця і свободи,
не забувай... І те запам'ятай:

із нами разом звільнені народи
і велетень розкований — Китай,
і люд простий всієї земної кулі,
із нами теж душі його порив...
В огнях будов, в труді, у творчій гулі
цвіте наш край — Вітчизна трударів.

Вітчизно рідна, земле наша, мамо,
ми над тобою небо голубе
озоримо; напоїмо дощами,
каналами зволожимо тебе,
вогнями гідростанцій осієм,
змережимо рядами лісосмуг,
врожаями збагатим, завітчаєм
садами, що шумітимуть навкруг
для щастя людства.
Силою, красою
пишатись будеш, в радості цвісти.
І не посміє тучею-грозою
на тебе ворог впасти з висоти!

1950

ПІСНЯ ПРО ШИРОНІНСЬКИЙ ВЗВОД

Лети над просторами, пісне,—
хай знає радянський народ
відважних героїв Вітчизни —
про славний широнінський взвод.
Нехай у степах України
згадаються давні бої,
де бились сини Батьківщини
за волю, за долю її.

Буйні трави з вітром гомонять,
чути в полі шепіт ковили:
— Двадцять п'ять було їх, двадцять п'ять,
та пройти фашисти не змогли! —

Земля клекотіла, горіла,
кипіла у вирі вогню,
та стійко гвардійці зустріли
фашистський вогонь і броню.
В кишині, у клекоті бою
до подвигу кличуть солдат
слова командира-героя:

— Помрем, ані кроку назад! —
Буйні трави з вітром гомонять,
чути в полі шепіт ковили:
— Двадцять п'ять було їх, двадцять п'ять,
та пройти фашисти не змогли! —

Вітчизно, гордися синами —
їх славі в віках не вмирать,—
чотири зосталось між нами,

в безсмертя — ввійшло двадцять п'ять.
Лети ж над просторами, пісне,—
хай знає радянський народ
відважних героїв Вітчизни,
про славний Широнінський взвод.
Буйні трави з вітром гомонять,
чути в полі шепіт ковили:
— Двадцять п'ять було їх, двадцять п'ять,
та пройти фашисти не змогли!

1956

На Волзі широкій

ДУМА ПРО ВОЛГУ

Зелені Волги береги,
уквітчані луги,
дрімучі півночі ліси
билинної краси;
на нивах золото хлібів —
достиглий урожай;
води могутньої розлив
в заплаві — з краю в край...

Не в цих місцях родився я,—
пізнав життя і труд,
щаслива молодість моя
розквітнула не тут.

Але іще з дитячих літ,
у ці краї, сюди
у мріях я вершив політ
до волзької води.
Іздавна мрію у мені
тривожно розбудив
почутий ще в дитячі дні
хвилюючий мотив
тієї пісні про орла
над диким стрімчаком...
Та мрія збуджена була
некрасовським рядком
і словом Горького ясним,

і дивним репінським отим
безсмертним полотном.
Я бачив дику скелю ту
крізь вранішній туман,
на висоту її круту
піднявсь герой Степан,
зійшов російський богатир
туди один одним,—
і незорий Волги шир
відкрився перед ним.
Побачив він людей-рабів,
їх стогін, плач почув,—
і в мужнім серці орлій гнів
вулканом спалахнув.
Жахались, шулились пани:
і вдень, і уночі
летіли Разіна човни,
кривавились мечі.

В борні за волю час ішов,
палав в пожежах край...
І те, що Разін не знайшов,
чого не здійснив Пугачов,
те з бою взяв Чапай...

О Волго-матінко, яка
зрівняється ріка
з тобою в силі і красі?
Свята земля Русі,
яким вогнем твій люд горів
у прагненні мети?
Яких синів-богатирів
народжувала ти!
Слова-мечі хіба не тут
супроти царських пут
кував великий демократ —
Шевченка друг і брат?
Хіба уперш не з гір оцих
крізь млу й туман густий
побачив сонце днів ясних
Ульянов молодий?

Уклін, хвала твоїй воді,
тобі — мої пісні,—
ти дужа, Волго, у труді
і грізна у борні.
Коли фашистський лиходій
прорвався на берег твій
й ногою лиш по нім ступив —
він голову згубив:
орда нападників упрах
розвіяна в боях!

Коли ж звитяжний гул гармат
над Волгою утих —
підвівся славний Сталінград
з румовищ кам'яних!
В новій красі, мов казка, сон,
він гордо устає..
І Волзі руку тихий Дон
навіки подає:
народу волею навік
зійшлися води рік.

О Волго, вславлена ріка,
привіт тобі, привіт!
Про тебе слава гомінка
іде на цілий світ:
для щастя,
радості,
краси
на твій могутий стан
високих гребель пояси
кладає народ-титан,
щоб ти ще ширшою текла,
ще глибшою була,
щоб сили, світла і тепла
ще більш землі дала.

Зелені Волги береги,
уквітчані луги,
дрімучі півночі ліси
билинної краси;

на нивах золото хлібів —
достиглий урожай;
води могутньої розлив
в заплаві — з краю в край,—
я вас навіки полюбив!

1953

ІДУ СТАЛІНГРАДОМ

Земний уклін тобі,
 безсмертний Сталінград!
В диму тебе я знав,
 у гromі канонади;
ти, ніби богатир,
 залізною стіною
сто сорок ратних днів
 стояв переді мною.
Ти на очах моїх
 у рокоті боїв
вогнем палахкотів,
 горів і не згорів;
на тебе світ дививсь,
 вслухаючись до гromу
розгніваних гармат
 в просторі степовому.
Ти ворога здолав,
 звитяжно переміг.
Знеміг фашистський звір,
 упав тобі до ніг.
І радо світ тоді
 зітхнув на повні груди,
і мовами всіма
 тебе назвали люди,
із гордістю
 твое вітаючи ім'я...
...Минуло десять літ.

І знов побачив я
 тебе, герою наш,
 і знов іду твоєю
 славетною навік,
 священною землею,
 по вулицях твоїх,
 (де був колись в бою),
 вдивляючись в красу оновлену твою,
 мов другові в лице
 по довгих днях розлуки.
 ...Давно розвіявся дим,
 гарматні перегуки
 в руїнах кам'яних
 ущухнули давно.
 Не раз вже проросло
 на цій землі зерно,
 не раз уже земля
 розквітнула садами,
 обтяжена була
 щедротними плодами,
 віддавши людям дар
 за чесну працю їх.
 Я чую у садах
 дітей щасливий сміх,
 у парках осяйних
 веселу молодь бачу
 і в людях у твоїх —
 твоєю геройську вдачу.
 В натхненному труді
 вони перемогли,
 над попелом
 з руїн вони тебе звели,
 до тебе горючи
 ясним чуттям любові.
 Який прекрасний ти
 в відродження обнови!
 Як гордо устаєш
 будовами до зір!
 Який стрімкий розгін —
 який проспектів шир!
 Як Волга котить тут

свої величні води!
Й неначе вартові,
над Волгою заводи,
пронизуючи синь
рядами димарів,
вартують спокій твій,
як ти їм повелів,
покликавши на труд
заради щастя й миру.
Дарма палій війни нагострює сокиру
і атомом своїм
погрожує дарма,
із воднем розходивсь,—
то все не від ума,
від лютості його
і зовсім не від сили...
Були уже такі,
не раз вже нам грозили.
Не раз війною йшли...
Хоча б і Гітлер той...
А де його орда?
В землі.
А ти — герой.
А ти — в серцях людей,
як символ перемоги,
й до тебе
звідусіль
збігаються дороги —
з усіх кінців землі,
іде з усіх усюд
вклонитися тобі
навіки вдячний люд.
Як воїна,
тебе вітає людство радо,
земний уклін тобі,
безсмертний Сталінград!

1953

МАМАЇВ КУРГАН

Є в світі гори, що сягають туч,
здіймаються вершинами над хмари.
Здавалося б, тим горам не до пари
оцей курган — цей брат приволзьких круч.

Гірські орли ширяють не над ним,
одвічний сніг не вбілює вершини...
Чому ж до нього втоптані стежини?
Людські серця курган цей вабить чим?

Сто сорок днів вулканом вирував
тут битви центр над Волгою-рікою,
тут дужою, залізною рукою
нападника народ наш покарав.

Чи є ще гора в Європі десь,
що вища від Ельбруса чи Монблана?
Немає, крім Мамайова кургана:
його вершину бачить світ увесь!

1953

БУДИНОК СЕРЖАНТА ЯКОВА ПАВЛОВА

В дні оборони Сталінграда взвод гвардії сержанта Якова Павлова понад сто днів відбивав запеклі атаки гітлерівців в будинку на Пензенській вулиці.

Уславлений не висотою, ні,
не дивом чарівним архітектури,
ніщо його не красить голі мури —
простої кладки стіни цегляні.

Але коли б не вистояв цей дім
нерушним бастіоном, то сьогодні
будови не здіймалися б висотні
у нашім мирнім небі голубім.

1953

ЗУСТРІЧ

П. Т. Гудименку

Павло Тимофійович! Знову
прийшлося зустрітися нам,
ділити хліб-сіль пополам,
за чаркою вести розмову
про дні Сталінграда минулі,
війною опалені дні
в гарматному дикому гулі,
в густому диму і вогні.
Це тут полягла навіжена —
у битві — фашистська орда...
Земля Сталінграда священна,
безсмертної Волги вода,
місця незабутні, знайомі, —
я знову вернувся до вас,
і знов у воєнному громі
воскреснув минулого час.
Це тут ось, у розпалі бою,
Павло Тимофійович, нам
прийшлося зустрітись з тобою,
ділити біду пополам.
Хіба не згадати ми можем,
хіба позабути мені,
як ми під вогнем під ворожим
пливли у твоєму човні;
як в бою критичні хвилини,

не раз виручаючи нас,
підвозив патрони і міни
твій човен — рибальський кулас;
як воїни вдячливим словом
тебе окликали завжди:
— З «уловом», папашо?
— З «уловом»,—
на міни показував ти.

Павло Тимофійович, знову
з тобою зустрілися ми.
Над Волгою даль бірюзову
окутали мирні дими.
Павло Тимофійович, радо
з тобою я знову стрічавсь
у зоряну ніч Сталінграда,
як ти із рибальства вертавсь.
Тебе я привітливим словом
спитав, як колись, з темноти:
— З уловом, папашо?
— З уловом! —
окликнувся радісно ти.

1953

РИБАЛКИ ТЯГНУТЬ НЕВІД

На світанку — ледве заясніло,
а вже чуть рибалок голоси
над широким плесом.

— Ну, за діло!.. —
бригадир промовив.

Від коси
відпливає човен,
ріже носом
гладь води.

Натягнута «п'ятна»¹

й сіть на воду падає покосом,
тягнеться грузилами до дна.
Поплавки хитаються на хвилі,
на воді, розбудженій човном,—
півріки дугою оповили...

Стерновий скеровує стерном
до коси...

І вже зашаруділа
під смолистим днищем мілина,
і до рук рибальських прикипіла,
подалась до берега «біжна»².
Зачастили сплески — милі звуки,
рідні звуки серцю рибаків...
Стрілами вихоплюються щуки

¹ П'ятна — віршовка, яка затримує крило невода на березі.

² Біжна — віршовка заводного крила невода.

над водою в колі поплавків.
Аж гуде віршовка від напруги.
Ближче,

ближче невід до коси...

Із води висовують севрюги,
мов мечі, загострені носи;
осетри розпорюють шипами,
борозни виводять на воді;
жерехи прудкі із сазанами
і лящі ліниві золоті,
і соми спокійні та уперті
заходили...

Наче у котлі

збурилась вода від круговерті...

— Тонни дві напевно...—

На чолі

піт втирає мокрою рукою
бригадир прославлений — Орлов...

І живою срібною горою

вироста на березі улов.

Знов заводить невода бригада...

Сім заходів — з ранку до півдня...

Ой ти, Волго, рибою багата,
а ще більш чудесними людьми!

1953

НА ВОЛГУ ПОВЕРНУВСЯ СТАРШИНА

На Волгу повернувся старшина.
На Ельбі ніс він службу надстрокову.
Із армії вертався додому знову.
Погожий день осінній...
Тишина...
У лузі пахне вогкою травою.
З озер у плавнях віє холодок.
Йде старшина тропою луговою,
схвильований і сповнений думок
і почуттів.

Як стрінуть рідні дома?
Як переступить батьківський поріг?..
Побігла лугом стежечка знайома,
трава шовкова горнеться до ніг.
Десь Волга окликається гудками,
мотори їм підспівують улад
у небесах.

На обрії димами
розкучерявивсь рідний Сталінград...
І радісно, приємно відчувати,
що й ти її, цю землю, рятував,
коли тебе на бій Вітчизна-мати
покликала у полум'я заграв;
Коли стояв на Волзі перед світом
і переміг у правій боротьбі.
Й тепер земля і пахощами, й цвітом
схвильовано віддячує тобі.

Приємно йти любимою землею,
відчуть її і запах, і тепло,
де в злагоді із Волги течією
з дитячих літ життя твоє текло.
Приємно йти і радісно, де змалку,
в путину — восени і навесні —
тебе, малого хлопця, на рибалку
брав сивий батько в ті далекі дні...
Приємно йти і радісно відчутти
душею всею, всім своїм еством
вологість трав і гострий запах рути
над скошеним озерним бережком.
Приємно йти, відмірювати кроки
по тій землі, де світ пізнав колись,
де полюбив біляву, синьооку,
з якою, не признавшись, розійшлись...
Зелена юність в тому винувата...
Уже із фронту вислав їй листа,
признався їй, просив її — чекати...
Як гріла б серце відповідь ота:
«Люблю і жду...»
Та серця не зігріла,
на фронт не відписала із села,—
не тому, що солдата не любила,
а що в тилу глибокому була;
що не читала щирого признання,
листа його — скупих солдатських слів.

Так трапилось...
А він її мовчання
по-своєму, ревниво зрозумів.
Дарма впустив у серце він образу.
А час ішов.
Закінчилась війна.
І більше їй він не писав ні разу,
але як часто снилася вона!
Як часто в снах приходила в окопи,
з'являлася в сипучих бліндажах
на просторах Вітчизни і Європи,
із подвигами пройдених в боях.
Наснилася...

А потім мов забулась.
Брав час отой своє...
І ось тепер
любов колишня болем відгукнулась
в солдатським серці.
Волга, синь озер,
любимий луг, знайомі волзькі далі
його думки навіяли про це...
І сині очі, сповнені печалі,
і молоде засмучене лице
Марїїне
в серпневий день розлуки...
І сам незчувсь, в село ввійшов коли,
та «журавля» сухі, скрипучі звуки
його думки до ладу привели.
В дворі у крайнім воду молодиця
у відра наливала із цебра.
Він попросив холодної водиці,
звернувши із дороги до двора.
Відпив з відра.
«Спасибі» молодиці
на «доброго здоров'я»...— відповів
і вже було подався від криниці,
як навздогін:
— Мо' з наших ви країв?..
Микола?..
Син Грицька Чоботарьова!
Що з наших місць — узнала зразу я...
Заждалася, але жива-здорова,
нівроку їй, уся твоя сім'я.
— Удача, значить,
бачу — відра повні
не підвели,— жартує старшина,
цигарку закуривши.
«Безумовно,—
подумав він,— про неї зна вона»,
і запитав:
— А як Марія — Маша?..
В десятім класі вчилася тоді...
Митронова, вона — сусідка наша...
— Марія вийшла заміж.

В Слободі

живе тепер.—

Він не сказав ні слова,
затягся лиш міцніше,— і над ним
димчастосиза хмарка тютюнова
звилась одразу плетивом густим.
Не знаю я, що мовив на розстанні
мій старшина, продовжуючи путь,
та хочу я свої слова останні
вже до Марії щиро повернуть:
— Коли його зустрінеш — хай здобріє
твоя душа, привітно усміхнись:
любов свою до тебе він, Маріє,
крізь всю війну до днів оцих проніс.

1953

* * *

*

В небі волзькому у млі
пролетіли журавлі,
прокурликали прощально
рідній матері-землі.
Багряніє тихий гай,
в позолоті небокрай...
День погожий, вересневий,
серця тугою не край;
свіжим подихом дихни
з голубої далини,
принеси із поля пісню
про повернення весни.

1953—1956

РЕВНОЩІ КАСПІУ

Щирим словом і розмовою
Волгу, Каспій, зустрічай,
давню подругу обновою —
цвітом лотоса квітчай,—
із п'ятьма морями здружену
нерозлучністю води,
під Єргенями одружену
з тихим Доном назавжди.
Її доля ошчасливила:
вийшла Волга в океан
і тебе у люди вивела,
сивий Каспій-дідуган.
Годі ж хмуриється туманами
і міліть від самоти:
із морями-океанами
побратаєшся і ти...

Але Каспій дме моряною,
гнівом піниться зі зла,
б'ється в берег люттю п'яною,
хвилю в дельту посила;
натворивши шуму дикого,
з краю в край завирував:
Волгу він до Дону тихого
не на жарт приревнував!

1953

ЗГАДУЮЧИ АСТРАХАНСЬКИЙ ЗАПОВІДНИК

Г. К. Іванову

Геннадій Костянтинович!
Сьогодні,
останні вісті слухаючи, я
довідався, що і у вас холодні
настали дні, що Волги течія
і в Астрахані кригою закута,
що принесла із півночі сніги
до Каспію
зима, морозна, люта...
...Покинули північні береги
і води Волги
птахи перелітні,
за море одлетіли вдалину,
щоб повернутись, принести у квітні
у рідний край схвильовану весну.

Але тепер — зима в права вступила,
всю дельту одягнула у льоди,
над простором простерла білі крила...

Геннадій Костянтинович, а ти,
одівши лижі, йдеш на ями дальні,
по ериках прямуєш на зорі,
обходиш їх, ті ями зимувальні,
плішнею пробиваєш опарі,

щоб в глиб води цілюща кисню сила
вривалася крізь панцир льодовий
і рибу на зимовищі живила...

А я згадав про тебе, друже мій,
і зелень буйну понад берегами,
і хмари птиць наляканих, коли,
петляючи по дельті рукавами,
в серпневий день на човні ми пливли.
У спогадах схвильовано воскресла
каспійська заповідна сторона.

...В уключинах скриплять ритмічно весла...
Ледь жебонить вода із-під стерна.
Ми пливемо повільно між кугою,
до моря направляючи кулас.
З вербових віт, повислих над водою,
здіймаються чапури¹ поруч нас
і сестри їх

красуні — чаплі білі,
і квакви неквапливі...
Мерехтить
тремтінням крил,
немов у заметілі,
над плавнями покраяна блакить.
Широке синє плесо перед нами
в пінястих сплесках:
вийшли сазани
на гулянку, —
по днищу біля ями
зашаруділи спинами вони...
Кипіло плесо рибою.
...Опівдні,
коли вже сонце вибралось в zenit,
ми проминули ями заповідні, —
і лотоса рожевий дивний цвіт
над озером засяяв перед нами,
зачарував.
Так ось яка вона,

¹ Чапури — місцева назва сірої чаплі.

на світ увесь славетна між квітками,
троянда прикаспійська чарівна!
Крислате листя, з бронзи лите наче,
між ним, як племінь, квіти-янтари, —
живого цвіту сяєво гаряче,
позичене в ранкової зорі.

Віддавши шану Каспію окрасі,
на схилі дня,
як сонце йшло на спад,
з примор'я ми на нашому куласі
до Дамчика вернулися назад.

— Привітний Дамчик!
Рублені хатини!
Прожив я там хоча й недовгі дні...
Але туди
як часто мрія лине!
І як приємно згадують мені
про вас, далекі друзі-астраханці,
про зустріч на прославленій ріці
із вами,

невтомимі рибознавці,
природи охоронці і знавці!..
Нехай лютує літо комарами,
нехай тріщить морозами зима,
хай повідь, роздратована вітрами,
до свай і вікон воду підійма, —
ви на посту!

Нехай це кожен знає,
шанує вас нехай увесь наш люд:
для благ людських в радянським нашим краї
в глибинах Волги рибу зберігає
ваш відданий,
ваш, друзі, чесний труд!

1953

* *
*

Я Волгу — від верхів'я до низин —
проплив, узнав її у гордїй славі.
Закриєш очі — і встають в уяві
видіння гір, лісів, лугів, долин;
міста шумливі, села прибережні,
плескання хвиль, над ними лет чайок,
морів новітніх простори безмежні
і незабутній волзький говірок.

Навік мене ти, Волго, покорила,
ввійшла мені у серце назавжди,
в полон мене взяла краса і сила
твоеї богатирської води;
з тобою я здружився на війні,
тебе пізнав у дні війни і миру,
про тебе, Волго, слово — пісню щирю
співать сьогодні з друзями мені.

1953

РАЗІН В АСТРАХАНІ

Рано-вранці вдарили гармати,
задзвонили дзвони у кремлі,—
наказав отаман лаштувати,
в бій готувить струги-кораблі;
на Царицин рушити походом,
помстою тиранів покарать...
Весь майдан заюрмлений народом
і при зброї вистроєна рать.
В синім небі дим багрянйй тане,
тихне дзвін на башті віковій.
— Всі на тебе дивляться, Степане,
хочуть всі почути голос твій;
хочуть слово з уст твоїх почути,
правдою народною ясне,
мов залізо, гнівом серця куте,
променем свободи осяйне.
Говори ж!

З дубового помосту
полились отамана слова,
чує люд Степана мову просту,
і вона — вже гнівом налива,
помстою-жагою наповняє
бідарів схвильовані серця,
глибоко у душі западає
зрозуміла, рідна мова ця —
клич Степанів:

«За роботу, друзі!
Є гаряче з вами діло нам.
Помстимось тиранові-катюзі!
Кари, кари лютої панам!
Гірше турків, гірше, ніж поганці,
у неволі мучили вони
нас, брати.
За діло ж, друзі-братці!
Будьте мужні, діти і сини
ви мої,—
і волю ми здобудем!»

Криками окликнувся майдан,
радісними схваленнями, гудом:
— Смерть катам!
— Веди на бій, Степан!
— На Царицин!..
— Ми здобудем волю! —
Гулом закипіло...
І тоді —
мчали вітром вершники по полю,
струги полетіли по воді,
вольська даль озвалася піснями...
Лиш один отаман не співав,
в світлі дні полинувши думками,
він на Волгу мрійно поглядав.

1954

**ТОСТ,
ВИГОЛОШЕНИЙ В ЦИМЛЯНСЬКОМУ МОРІ**

«Наллєм в бокали, друже мій,
цимлянського — вогнистого,
янтарнопроменистого.
До дна живущий струмінь пий!..
Немає кращого вина,
вино оце — з морського дна.

Два роки тому це вино
під кручами високими
струмило в лозах соками,
у гронах визріло воно
на схилах тих, на тій землі,
де зараз ходять кораблі.

Невипадково, друже, бач,
ця пляшка з цією датою...
Позаторік з бригадою
там працював і мій тягач:
коріння виноградних лоз
нам перевозить довелось.

І я тобі сказати рад,
що кетягами-гронами
янтарними, червоними
цимлянський зріє виноград
на пагорбах в степу донським,

над рідним берегом морським.
Де у війну в липнєві дні
із друзями-танкістами
боротися з фашистами
прийшлося, друже, і мені;
де нині, осіявши гать,
вогні Цимлянської горять.

За ці вогні, за наш канал,
цимлянського — вогнистого,
янтарнопроменистого
ми перший вип'ємо бокал!..»

Горить вино, дзвенить кришталь,
навкруг синіє моря даль.

1954

Друзі в Карелії

СЕРЦЮ РАДІСНО ВІДЧУТЬ

Я. Рогову

У минулім році в серпні
довелося бути мені
у Карелії озерній
у зеленій стороні.

По стежках і по дорогах
я в лісах її ходив,
по запінених порогах
на човнах рибальських плив;

в дні погожі і в негоду,
в дружнім колі рибарів
борознив Онеги воду
біля Кіжських островів.

Калевали дивний краю,
земле вславлених озер,
через тебе я не маю
в серці спокою тепер;

ти стоїш мені в очах
лісовим озерним мревом,
бігом рік, порогів ревом,
вируванням Ківача;

за одвічними лісами
Кондопоги корпусами;
дзвоном райдужних мостів,
рокотанням поїздів;

сяйвом зоряним Сегежі
на озернім узбережжі,
первозданністю тайги
там, де Шомби береги...

Краю славної краси,
земле дивної природи,
на твої на сині води,
у твої густі ліси

слово, мрією натхненне,
лине в дальню, світлу путь,—
серцю радісно відчуть,
що хороші друзі в мене
у Карелії живуть.

1954

КАРЕЛІ

Одні у Крим, а інші на Кавказ
улітку поспішають мандрувати
чи відпочить.

Я теж бував не раз
у тих краях, природою багатих.
Мене також ласкава моря синь
до берегів оспіваних манила,
на теплі хвилі,
на сипучу рінь,
до світлих гір
тягла незборна сила.

Ельбрус двоглавий милував мій зір,
переді мною височів Ай-Петрі...

Але тепер — не велич півдня гір,
а вже тайги, лісів північних нетрі,
озер і рік у ложах кам'яних
блакитні води — свіжі і холодні —
встають,

живуть у споминах моїх,
мої думки приваблюють сьогодні.

Ні, не забути півночі мені,
її красу, незайману, сувору.

Кареліє! Ще в молодості дні
здружились ми з тобою в світлу пору.

Твої ліси у серпні бачив я,
у лист рясний по-літньому одіті,
коли природа в розквіті і цвіті

в зеніті літа зеленню буя;
твої ліси я бачив восени
в розкішному осінньому наряді,
дивуючись, які тоді вони
чаруючі і барвами багаті:
то полум'ям ясним палахкотять,
то, золотим покрившись убранням,
притишені, замислені стоять
перед швидким зимовим завмиранням.
А там — безмежжя синьої тайги, —
мов піраміди, вигнались ялини,
до хмар знялись їх різьблені вершини,
небесні підпираючи пруги.
Хіба красу таку передаси?
Хіба мені її намалювати?
Ліси, ліси, Карелії ліси,
не раз до вас думкам моїм літати;
в тайгу думками линути не раз,
щоб знов узріть суворість урочисту,
на воду рік ясну, прозорочисту,
обрамлену в граніт і діабаз.
Ні, не знайти чистішої води,
як в цих річках, як ця вода холодна, —
недарма з моря сьомга благородна
ікру свою заносить аж сюди.

Течуть в лісах

Карелії річки,

то плесом розливаючись в долині,
то на крутих порогах швидкоплинні,
збунтовані,

падучі,

grimучкі.

Хай назв вони не мають голосних,
нехай не борознять їх пароплави,
але не треба їм чужої слави, —
не позичати — є вона у них!
Вони ту славу ділять віддавна
із рідними озерами-братами,
трудою народу,

подвигом,

піснями

на віки вічні стверджена вона.
Хіба не тут слова безсмертних рун
родилися, уперше зазвучали,
хіба не звідси слава «Калевали»
на світ увесь гримить громами лун?
Хіба не у жовтневій боротьбі,
йдучи разом з російськими братами,
народ карельський власними руками
те сампо-щастя виборов собі?!
Хіба не труд народу, не любов
цю землю кам'яну омолодили,
вдихнули їй нову красу і силу,
осіяли зірницями будов?!

1955

РИБАЛКИ КУЗЕРАНДИ

Даремно розшукує зір
хоч клаптика синього в небі,
завішенім в хмари, далєбі,
лютує негода, мов звір.

Як чортова чорна купіль,
як море оте, безберега
казилась від люті Онега
валами запінених хвиль.

Мов сили всієї запас,
розбуджений нордом в безодні,
вона спрямувала сьогодні
на вутлий рибальський баркас.

Розгніваний штурм повела
супроти звитяги сміливих,
щоб в хвилях високих, бурхливих
їх мужність погибель знайшла.

На вал набігаючи, вал
на човен летить із шипінням,
раз по раз сердитим кипінням
над човном проноситься шквал.

І гостра, холодна вода
морозною січкою скалок

врізається в лиця рибалок,
на голови люто спада.

Та тільки Онега дарма
казилася люттю звірюки:
сміливі, упевнені руки
тримаються твердо керма
і міцно тримають весло,
і скоро, з уловом багатим,
рибалки, зустрінуті радо,
прибудуть в свою Кузеранду —
у рідне рибальське село.

1954

БАКЕНЩИК ІЗ ВОВКОСТРОВА

Ніби й зараз бачиться мені:
він пливе на озері в човні,
бакени засвічує у створі,
хмурить брови сиві і суворі,
сині очі мружить при вогні.

Від коси до бакенів — маршрут
(все знайоме, все відоме тут),
вже давно, з дитячих літ, по ньому
довелося плавати старому,
в труд народу свій вкладати труд.

І світилися від його руки
півста літ озерні маяки,
радісно підморгували в ночі
пароплавам їх вогняні очі —
провідні у темряві зірки.

А коли нагрянула війна —
чашу лиха випив він сповна:
дулами-зіницями у вічі
заглядала смерть фашистська двічі...
Не взяла хороброго вона!

Не помер на розстрілі від ран,
із-під куль виходив партизан,—
із неволі визволили друзі,

і летів на голови катюзі
невблаганний помсти ураган.

А війна скінчилась — знов гойда
його човен хвилею вода
від вогнів у створі до хатини...
Влітку проминули роковини —
півстоліття славного труда.

Якось в Кіжах я його зустрів.
Сині очі з-під колючих брів
доброю, чесністю світились...
На рибалці ми розговорились
про життя онезьких рибарів,

про чудесний про карельський край.
— Вод рибніших — спробуй, пошукай!.. —
І словами, повними любові,
він повідав про осінні влови,
про багатий рибний урожай.

І, поклавши руку на плече,
він сказав: — Заходьте, напече
рибників із ряпушки дружина,
а до них — не зайва і чарчина,—
запросив у гості гаряче.

Швидко з ним розстались ми, на жаль,
інша путь вела мене у даль
на шумливі ріки і пороги,
в лісові неходжені дороги,
до озер прозорих, мов кришталь.

Але й зараз бачиться мені:
він пливе на озері в човні,
бакени засвічує у створі,
хмурить брови сиві і суворі,
сині очі мружить при вогні.

1954

ШОМБА

Там, де Шомба на порозі
воду Кемі віддає,—
над рікою при дорозі
є село і в ньому є
скромна рублена хатина,
і живе в хатині тій
не чужа мені людина —
Карабасников Сергій.
Він зі мною, ніби з рідним,
всім своїм діливсь добром:
хлібом-сіллю за столом,
хати затишком привітним,
серця щирого теплом.
З ним ми плавали щоранку,
опускалися в човні
до порога на рибалку,
на бурхливі струмені,
де вода своїм кипінням
зашумовує поріг,
де лосось попід камінням,
спочиваючи, заліг.
Там, закинута уміло,
до камінної гряди
блешня з посвистом летіла
у кипучий вир води.
Не забути славу мить —
хватку риб'ячу раптову,

сьомгу сріберну, пудову
добре, друзі, поводить,
заморити на припоні —
на гнучкому бамбуку,
на співучому капроні,
на сталевім трійнику.
Добре бачити в покорі,
почувати: перемиг
силу, викохану в морі,
що лягла тобі до ніг.
Добре йти в годину гожу
і нести, хоч і важку,
а проте приємну ношу
за плечима в рюкзаку.
Добре, друже, йти з тобою
у тайзі понад рікою,
де вода в порогах б'є;
на димок твоєї хати
добре, друже, прямувати,
відчувать плече твоє!

1955

КІВАЧ

У щире злото, в світлу мідь
одягнуті дерева.
Шумить Ківач, Ківач гримить,
не втишуючи реву.
Шумить, вирує,— аж граніт
здригається довкола
і жовтий лист з тремтливих віт
зривається додолу.
Гримить, аж піниться вода,
розгнівана, падуча,
на скелі з ревом опада,
як повна грому туча.
Мов зачарований стою,
схвильовано дивлюся,
красу природи пізнаю
в її одвічнім русі.

1955

ЗИМА НА САЛОСТРОВІ

Давно погашені вогні
на бакенах у горлі створу.
Вже синь води не вабить зору:
Онегу, збурену, сувору,
покрили штори крижані.

Скувала озеро зима,
провихривши під вітру гами,
вбілила простори снігами,
темніє лиш над берегами
лісів нахмурених кайма.

Стоять над берегом ліси
в своєму мрійному мовчанні,
стоять засніжені, печальні,
вслухаючись в простори дальні,
в життя людського голоси.

Сюди — у царство тишини —
воно вривається гудками,
сіяє темними ночами,
цвіте на обрії вогнями,
як вісник розквіту весни.

1955

ВЕЧІР НА ОНЕЗЬКОМУ ОЗЕРІ

Вечоріє. Небо де-не-де
засвітило сяйво зір бліде,
в заозер'ї захід над тайгою
оповило світлою габою.
За блакитним плесом вдалині
береги темніють мовчазні,
маяки, моргаючи вогнями,
повели розмову з небесами,
і на щирий виклик маяків
звід небесний зорями зацвів.

1955

СІНІАВАРА ¹

Сам я не знаю, чому це слово
врізалось в серце мені,
чому його я нашіптую знову
і вимовляю у сні,—
в ньому і мрія, і молодість яра:
— Сініавара, сініавара —
сині горби вдалині.

Там, за тими кам'яними горбами,
у лісовій стороні
плив на Вігозері я з рибачками
в повнім улову човні,—
бігла під парусом наша байдара...
— Сініавара, сініавара —
сині горби вдалині.

Правила парусом донька рибалки,
коси у неї лляні,
руки умілі, натруджені змалку,
твердо лежать на стерні,
пісню любиму виводила Дара:
— Сініавара, сініавара —
сині горби вдалині.

¹ Сініавара (карельське) — сині горби.

Очі дівочі, усміхнені, сині,
наче озера ясні,
вас я за далями бачу і нині,
чується й досі мені,
в серце вривається молодість яра:
— Сініавара, сініавара —
сині горби вдалині.

1955

ЗУСТРІЧ З ГЕОЛОГАМИ

Йдемо тропою по тайзі
над Шомбою-рікою.
В своїй незайманій красі,
в суворому спокої
стоїть тайга.
Порога шум
здаля ледь чутно ліне...
Немов посивілі від дум
і сосни, і ялини,
повиті мохом;
бурелом
підносить віти голі
і пророста молодняком.
Завалами, поволі,
заходим з другом в глиб тайги,
в похмуру темінь хащі,
і вже здається:
навкруги
одні місця пропащі.
Здається, вперш людська нога
на мох оцей ступила,
здається, скрізь підстеріга
тебе недобра сила...
Он з тої гілочки, згори,
стрибне з одного маху
і в тебе хижі пазури
запустить росомаха.

Тайга підступна, і не вір
її красі казковій...
Пильніш навколо стежить зір,
рушниця наготові.
Ага!

Ведмідь...

Та бачу — ні,
то тільки корневище...
Не звіра рев у тишині,
а рябчик тонко свище.
Не росомаха в сітях віт —
важкий глухар злітає...
Стріляю.
Згодом у одвіт
два постріли лунає.
Скоріш на постріли, туди, —
можливо, в цю хвилину
потрібно виручить з біди
тайгової
людину?

За півгодини стрілись ми
біля ламбини¹ з ними...
Було їх троє — за плечми
з рюкзаками важкими...
Палає, весело горить
багаття з бурелому,
димок пахучий бадьорить,
скидає з тіла втому.
Узяв своє вугільний жар:
збудивши апетити,
дві тетерки і наш глухар
запахли соковито.

За те, що зближує — хвала
вогню ясному, друзі!
Хвала вогню — нехай пала
у нашім дружнім крузі.
Хай нам віддячує теплом
сухе гілля соснове...

¹ Л а м б а, л а м б и н а — невелике лісове озеро.

Зігріта спиртом і чайком,
хай точиться розмова:
про ваш тяжкий, звитяжний труд,
про сміливі походи,
розвідники глибоких руд,
первісної природи.
Слова у вас нехай скупі,
але я добре бачу,
як ви по звіровій тропі,
в гущавині — крізь хашу
в тайзі прорубуєтесь втрюх,
де й звір не лишив сліду...
І був для вас тайговий мох
постелею все літо.
Холодний дощ мочив,
не раз
у ночі звір підходив,
не раз із ніг збивала вас
вода холодних бродів.
І мошкара, немов огнем,
жалила ваше тіло.
І так все літо — день за днем...
Та ви пройти зуміли.
Пород і руд зразки оці,
важким трудом здобуті, —
блискучі й темні камінці
ви пронесли в безпутті.
Оце вони. Із рюкзака
гранчасту скалку сизу
бере геолога рука:
— Це, знаєте, залізо.
Знайшли родовище.
А це... —
Ще більше прояснилось
його натомлене лице...
З цікавістю дивились
ми на зразки відкритих руд...
І вже понад тайгою
вчувавсь мені залізний гуд
над Шомбою-рікою.
Сюди, в тайгу, у леті мрій,

у завтра линув погляд мій,
я бачив дні інакші:
ось тут, наповнені руди,
ішли електропоїзди,
як біля Кандалакші,
як біля Тайболи тепер,—
гули і стугоніли;
вогні над плесами озер,
як зорі, пламеніли,
а на асфальті біг машин,
сигналів гуд і шерех шин...

Розмова скінчена.

Пора

настала

розставання.

Бажаєм успіхів, добра.

Гарячих рук стискання.

Адрес накреслюєм рядки
в пошарпані блокноти.

Піддавши друзям рюкзаки,

з якимсь чуттям самоти

стояли ми

і їм услід

дивилися,

аж доки

вони не зникли поміж віт,

не стихли їхні кроки.

1955

Світлі
імена

НА МАЙДАНІ В ПЕРЕЯСЛАВІ

Гуде, хвилюється майдан
від краю і до краю.
Виходить з друзями Богдан,
і гомін ущухає.
Кого з людей тут не візьми,
то він тобі повіда,
як хату повнила слізьми
наруга і обида.
Он той рибалка — сивий дід,
спитайте у Недолі,
хіба не він п'ятнадцять літ
в турецькій був неволі?
А он вдова (і не одна!)
в свитину кута діток...
Хіба не шляхта навісна
зробила з них сиріток?
Хіба не батька їх — Павла
Устименка — без жалю
кати на згарищі села
выводили на палю?
Хіба не зграїще татар
знеславило Ярему? —
Дочку любиму хану в дар
схопили для гарему.
«З Москвою разом — тільки так!
В союзі — наша воля»,
так думає старий козак,

вдова в свитині і рибак
із В'юнищ — дід Недоля.
Так хочуть, ждуть цього усі.
І — помах булавою
туди — у напрямі Русі:
— Навіки із Москвою!
— Навік! — Богданові в одвіт
від краю і до краю
озвавсь майдан.

Вже триста літ
цей вічний клич лунає.

1954

ПАМ'ЯТІ Г. М. ДИМИТРОВА

Коли фашизму свастика у ніч
простерла тінь од заграви рейхстагу —
його ім'я над світом, наче клич,
як поклик на борню і на звитягу,
як прапор піднеслося.

— Димитров!..

Воно над світом гордо зазвучало,
на праву битву людство закликало,
запалюючи віру і любов.

Любов до тебе — мужнього орла.
на чорному судилищі в двобою
з потворою фашистською — тобою
та перша битва виграна була.

Ти переміг, бо ти був не один,
бо знав — що за тобою мільйони,
що правди мудрі ленінські закони
виводять люд до світлих верховин.

Крізь вир боїв і полум'я заграв
пройшли ми путь, важку, побідну, довгу,—
і прапор наш, пронесений од Волги,
над куполом рейхстагу запалав.

І може бути,— в ту ясну хвилину
(як з нас багато, як у Альпах я)—
боєць, що возвеличив Батьківщину,

згадав твоє уславлене ім'я
на куполі розбитого рейхстагу,
під прапором гвардійським, бойовим
з погордою,— що він твою відвагу
проніс в боях крізь полум'я і дим.

Ні, ти не вмер! Твого життя дорогу
і справ твоїх вовік не вкриє мла,—
твоя відвага й віра в перемогу
у спадщину народам перейшла.

1949

ПЕРЕД ПАМ'ЯТНИКОМ ВАТУТІНУ

В граніті постаменту над Дніпром
ожив Герой.
Ватутіна могила.
Тут прах його столиця схоронила...
Проходять люди, б'ють йому чолом.

Скупі слова і висічені дати
лягли рядами строго на граніт.
Весняні роси капають із віт.
Любиме й рідне ім'я!
Як багато
воно душі і серцю промовля,—
озвучене побідними боями,
осяяне салютними вогнями,
уславлене сузір'ями Кремля.

1949

НА МІСЦІ ДУЕЛІ М. Ю. ЛЕРМОНТОВА

Він тут упав, свинцем пробитий в груди,
до скорбних трав приникнувши чолом.
Втікав убивця. Карою осуди
липневий грім гримів над Машуком.

І дощ із хмари чорної відразу
краплинами рясними зашумів,
поливсь над ним сльозами гір Кавказу,
невгасною скорботою віків.

Ні, недарма в той день уболівала
і зливою заплакала сумна
природа гір,— неначе справді знала,
якого сина втратила вона.

1955

НА МОГИЛІ С. РУДАНСЬКОГО

Ніхто мене не згадає
На цій чужині,
Тільки хмаронька заплаче
Дощем по мені.

Напис на могилі

На камені слова скорботи
з його віршованих рядків,—
в них вияв туги і самоти
поетових невтішних днів.

Не нам з тобою в спорі бути,
скажу лиш — не на чужині,
в своїй, у рідній стороні
ти спиш, народом не забутий.

Усе то наше, мій земляче,—
і море, й гори голубі,
і синь небес, хоч хмарка й плаче
дощем-сльозами по тобі.

1954
м. Ялта

В ЧЕХОВСЬКОМУ САДУ

Розкривсь гостинно перед нами
плодами обважнілий сад,
іще за півста літ назад
посаджений його руками.

Шумлять тополі срібнолисті,
і кипариси мовчазні
у вечоровій тишині
стоять на варті урочистій.

Стоять вони на варті слави,
що гордо світом обійшла,
вишневим садом зацвіла
в степах радянської держави.

1954
м. Ялта

ПЕРЕД ПАМ'ЯТНИКОМ О. М. ГОРЬКОМУ

За Волгою-рікою з двох боків
на неба синь пливуть у гromі тучі.
...Немов живий, з'явився він на кручі,
вдивляючись у просторинь степів.
Неначе прислухаючись до гromу,
назустріч бурі вирвався юнак:
ясна рішучість в зорі молодому,
лівиці міцно стиснутий кулак,
як вияв гніву і як виклик грізний,—
так син клянеться матері своїй.
Так воїн присягається Вітчизні,
за рідний край ідучи в смертний бій.

Протест і гнів.

Ще був народ закутий
кайданами.

Ще день не заяснів.

У сивій млі іще на Волзі чути
бурлацький стогін — стогін земляків.
Але вже чуло серце юнакове,
живого наливаючись вогню,
розірвуться, впадуть царські окупи,—
встає народ на праведну борню.
Світанку рань він бачить орлім зором,
і в даль летять його думки ясні,
окрилені,—
туди,

де над простором

над Сормовим замаяли вогні;
де ночі посвітлішали похмурі,
туди,

де никне морок лихоліть.
І він летить, летить назустріч бурі,
безстрашним буревісником летить.

Так,
він іде, не знаючи втоми,
назустріч дню з піднесеним чолом.

...Пройшла гроза.
Гуркочуть дальні громи
із окаючим волзьким говірком.

1953

ЗЕМЛЯ ДРОГОБИЦЬКА

Я по землі дрогобицькій ходив
у дні липневі у минулім літі,
красу її у цвіті і привіті
побачив я в принаді чар і див.

Я бачив узеленені поля,
врожаями завітчані простори,
увінчані лісами сині гори
приваблювали зір мій іздала.

Я бачив біг гірських бурхливих рік,—
Дністра розлив, кипучу хвилю Стрия,
Опору гнів, що б'ється і яріє,
між горами проносячи потік.

О земле рідна, скільки у тобі
краси ясної і живої сили!
Як в творчій праці люди оновили
тебе, щасливу у твоїй судьбі!

З твоїх глибин пульсує Борислав,
ти подихом упевненим Дашави
вдихаєш силу у можуть держави,
твій плід і скарб служить народу став.

Ти породила у простій колибі
і виростила сина коваля —
Каменяра,— за це тобі спасибі,
низький уклін, дрогобицька земля!

1956

МАЯКОВСЬКИЙ ЖИВЕ

Не живим, а мертвим довелось
вперш його побачити мені.
...Світлий лоб... Зачесане волосся...
Як живий, лежав він у труні.

Думалось — бліді розтулить губи,
встане він — в якусь зведеться мить
і гучніше за печальні труби
голосом живучим прогримить.

Думалось — відкриються повіки...
Встане він, піде в юрбі людській.
Ковані залізом черевики
продзвенять по бруку на Тверській.

Думалось...

Хотілося.

Звершилось! —

Він живе.

Він ходить.

Промовля...

Його слово сонцем розсвітилось
на міста,

на села,

на поля...

І гудуть гудки мідноголоса,
і цвітуть Республіки сади...

І дрижать за морем хмарочоси
від його залізної ходи.

1951

МІЙ ДРУЖЕ ДОРОГИЙ

*Герою Радянського Союзу
Никанору Ткаченку*

Хіба солдатське вимовити горе,
заховане у серці, без сльози...
— Прощай, герою, друже Никаноре! —
сказав комполку. Друзів голоси
в саду осіннім клятвено звучали.
На свіжий горб покладено вінки,
і вже вином могилу поливали
по сербському звичаєві жінки.

У Сомборі в саду насипана могила,—
під вітами дерев втопає у квітках.
Навіки смерть твоя тепер осиротила
сім'ю гвардійців, тут поховано твій прах.
Мій друже дорогий, народу вірний сину,
в словах оцих мені не вимовить жалів.
Як серцем молодим любив ти Батьківщину!
І як життя свого за неї не жалів!

Хай очі голубі навек повіті млою,
хай не почуєм ми любимий голос твій,
та друзі бойові, що шлях пройшли з тобою,
твій образ пронесуть крізь битви буревій.

Нагадують тебе нам будуть дні минулі,
привольські рубежі, донецька синь води,
дніпрові береги, степи в гарматнім гулі,
весною на Дністрі розквітлені сади;

Дунаю світлий шир, де ти з бійцями рядом
ішов — в атаку вів і бадьорив в бою...
Ти батьком був бійцям, ти був простим солдатом
і як солдат зложив ти голову свою.

Погожий день ясний над містом розквітає,
промінням золотим іскряться небеса,
і поклик журавлів блакить осінню крає,
і на квітках тремтить сльозинками роса.

Спокійно, друже, спи! Нехай Дунаю хвилі
наспівують тобі улюблений мотив,
а ми підемо в бій, поклявшись на могилі
любить Вітчизну так, як ти її любив!

1944

м. Сомбор, Югославія

ПРОЩАННЯ З КИСЛОВОДСЬКОМ

Другу лікареві М. І. Червінському

Останній день. Уже пора у путь.
Прощай, Кавказ, і ви, зелені гори,
Можливо, ми зустрінемось не скоро,
та вас мені довіку не забудь.

Одвічну вашу велич і красу
у рідний край, на береги Дніпрові,
до вас я, гори, сповнений любові,
у вдячливому серці понесу.

Не раз, не два згадаю над Дніпром,
про тебе, місто радісної вроди,
і про твої живі, цілющі води
я спом'яну з подякою й добром.

Тебе не славлять поклади руди,
а чи вугілля,— в тебе інша слава,
але і ти із гідністю, по-праву
ввійшло у міст прославлені ряди.

У тебе фах — ремонт людських сердець.
Серця людей, оновлені тобою,
на творчий труд вертаються до строю.
Між інших міст — ти теж трудар-борець.

І ти, мій вірний друже дорогий,
дай на прощання теплу, чесну руку,
прийми слова подяки на розлуку.
До зустрічі, сердечний брате мій!

1955

ВІН МОЛОДИМ ПІШОВ ОД НАС

(На смерть Юрія Гойди)

В червневий день ховали ми співця
високих гір, долин зелених друга.
Він молодим пішов од нас, і туга
стискала болем вражені серця.
І нам жалю додавши, поміж віт
у вишнику зозуля розсипала
своє «ку-ку», немовби сумувала,
що в юності вона не накувала
його життю багато світлих літ.

1955

СЛОВО ПРО ОЛЕКСАНДРА БОЙЧЕНКА

Я знав його у роки молоді.
Гарячий серцем, світлий головою,
простий лицем, з усмішкою ясною,
він і тепер стоїть переді мною,
немов живий, такий, як був тоді.

Він і тепер з'являється таким,
як був колись, в дні юності моєї...
...В юнгштурмовках, одівши портупеї,
ми дружною збиралися сім'єю
на з'їзді комсомольському своїм.

Зелений травень. Двадцять восьмий рік.
Театру зал наповнений піснями,
підхоплені дзвінками голосами,
схвильовано летять вони над нами,
уславляють великий Жовтня вік;

визвольну революції добу,
наш лет вперед, злітання наше вгору,
чудесну нашу комсомольську пору,
у творчій праці радісну й сувору,
за дні прийдешні нашу боротьбу.

Мені й тепер навіюють вони,
оті пісні, ясні думки про нього,
про наші спільні радості й тривоги,

про нами разом пройдені дороги
під сонцем комсомольської весни.

Він чесно йшов дорогою життя,
в путі важкій у бурю і негоду
не скаржився на труднощі походу,
до подиху останнього — народу
віддав він серця вірного биття.

Він жив — горів, та ось у розквіт літ
стряслась біда — прийшла недуга люта,
впилася в тіло жалами отрути.
Хоч роки він до ліжка був прикутий,
але не гас думок його політ.

Вогонь життя у серці не погас.
Він переміг зусиллям волі муки.
Хай нерухомі, омертвілі руки,
але немає місця для розпуки
і зброю ту складати ще не час!

А зброя нова — слово вогняне,
з глибин сердечних видобуте слово
трудом звитяжним, пристрастю любові,
воно заграло барвами чудово,
як правда, вірне, щире і ясне.

У слові тім звучить краса часу,
його жадання і його веління,
в нім серце молодого покоління,
життя одвічне, сповнене горіння,
воно — його відтворює красу.

1956

ПАМ'ЯТІ О. П. ДОВЖЕНКА

Низький уклін чернігівській землі
і Сосниці над тихою Десною.
Він тут, з душею мрійною, ясною,
родивсь і ріс у цім простім селі.

Він зустрічав тут зорі світанкові,
вдихав життя, духмянний запах трав,
тут щирим серцем, сповненим любові,
він чари мови рідної вбирав.

В людських сердець незаймані глибини
своїм він серцем глибоко проник,—
співець краси природи і людини,
душі людської дивний чарівник.

1957

с. Сосниця
на Чернігівщині

З М І С Т

Стор.

Землею рідною. Вступна стаття <i>Володимира П'янова</i>	3
---	---

Л І Т А М О Л О Д І І

Друзі	19
Окарина	20
«Мало сонця в осінні дні...»	22
«Вітри шуміли...»	23
«Може, чую сьогодні востаннє...»	24
Осінь	25
Пісня сина	26
Балада	27
Китайці	29
Дівчині	30
Свайбові жалі	31
Заспів	33
Місяченькові	34
Востаннє	36
«Коли на станції гудок...»	38
Зрада	40
Матері	41
До міста	42
Травневий дощ	43
Сходить місяць	44
Мое двадцятиріччя	46
Ічня	48
На могилі Василя Блакитного	50
Домни	52
Лист товаришам	53
Ліхтаревий мрійний промінь	55
Над шитвом	56
Проводи Марії	58
На фестивалі	60
Вільшана	63
Смерть піонера	68

Сестрі	70
Село Яблунів	72
Лубни	75
Комсомолові	76
На весіллі ланкової	78
То не я стояла, мамо	83
Гармонія	84
Я жду весни	85
Тамара	87
Молодість Миколи	90

ДОРОГОЮ ПРАВДИ

Партія	103
Наш полюс	104
Китай	105
Запах фіалок	107
Першого серпня	108
Маленькій Світлані	111
Другові	112
Здрастуй, Києве!	113
Коли сходило сонце	114
Коломийки дівочі	116
Братам з Буковини	117
Буковинські коломийки	118
Прут шумить	119
На горі Чернечій	120
Заповіт Федьковича	121
Пам'яті Руставелі	122
На смерть ашуга	123
Павлові Тичині	125
Пам'яті Валерія Чкалова	127

Алтайський зошит

Прощання з Елікманаром	129
Тайга	130
Катунь	131
Ульмен-ріка	132
Табір над Бією	133
Ойротська колискова	135
На подвір'ї у співця	137
«Коли тривогу уночі...»	138
Пісня про сестрицю	139

БОІ, ПОХОДИ

На бій, Одесо!	143
Слово моряка	145
Тут Пушкін жив	146
Оповідання про командира рою	147
Розмова по ширості	149

Пам'яті В. Сивобородька	150
Пісня богданівців	151
Удовенко	152
Льотчики	154
Одесо, до побачення	156
Севастополь	158
Розповідь земляка	160
Гарматі слава	162
Біля підбитого танка	164
Ніч у бліндажі	166
Серце сокола	168
Марія Яременко	169
Оксана	171
Усачов	173
Після бою	176
Горе бійця	178
Пісня Приморської армії	179
Народний месник	180
Ждіте волі!	182
Ленін	184

Із «Балаклавського блокнота»

Бабуся з онуками	185
Валя	186
Галинка	187
Рахунок снайпера	188
Напишу листа дружині	190
Лист матері	192
До тебе, рідна Україно	194
Донець	196
Писарівка	197
Тишина	198
Міст	199
Розмова в окопі	200
Гармаш в труні	202
Україні	203
На могилі сестри	204
Моряк вернувся в Севастополь	206
Солдати, друзі бойові!	207
22 червня 1941 року	208

ЖИВЕМО, ПРАЦЮЄМО

Дніпровий край

Там, де був плацдарм	213
Острів Пушкарівський	215
Після дощу	218
За що люблю я милого	220
Як жить на світі хороше!	221

	Стор.
Пуща-Водиця	222
Дві криниці	224
«Блискавка метнулася над бором...»	225
«Севастополь. Гори Балаклави...»	226
Земля Севастополя	228
Сапун-гора	229
Морякам крейсера Н.	230
Мир світові	231
Пісня про Широнінський взвод	234

На Волзі широкій

Дума про Волгу	236
Іду Сталінградом	240
Мамаїв Курган	243
Будинок сержанта Якова Павлова	244
Зустріч	245
Рибалки тягнуть невід	247
На Волгу повернувся старшина	249
«В небі вольському у млі...»	253
Ревнощі Каспію	254
Згадуючи Астраханський заповідник	255
«Я Волгу — від верхів'я до низин...»	258
Разін в Астрахані	259
Тост, виголошений в Цимлянському морі	261

Друзі в Карелії

Серцю радісно відчуть	263
Карелії	265
Рибалки Кузеранди	268
Бакенщик із Вовкострова	270
Шомба	272
Ківач	274
Зима на Салострові	275
Вечір на Онезькому озері	276
Сініавара	277
Зустріч з геологами	279

СВІТЛІ ІМЕНА

На майдані в Переяславі	285
Пам'яті Г. М. Димитрова	287
Перед пам'ятником Ватутіну	289
На місці дуелі М. Ю. Лермонтова	290
На могилі С. Руданського	291
В Чеховському саду	292
Перед пам'ятником О. М. Горькому	293
Земля дрогобицька	295
Маяковський живе	296
Мій друже дорогий	297

	Стор.
Прощання в Кисловодськєм	299
Він молодим пішов од нас	301
Слово про Олександра Бойченка	302
Пам'яті О. П. Довженка	304

П О Е М И

Заручини	307
Село Тарасове	347
Матрос Гайдай	367
Заспів	367
Пісня перша	368
Пісня друга	425
Пісня третя	462
Епілог	492

Редактор Г. Г. Ігнатенко
Художник В. І. Смородський
Художній редактор К. К. Калугін
Технічний редактор Є. А. Зіскіндер
Коректор А. В. Кудрявцева

*

ГОНЧАРЕНКО ІВАН ІВАНОВИЧ

Избранное

(На українском язьке)

*

БФ 02894. Здано на виробництво 15.VIII.1958 р.

Підписано до друку 24.X.1958 р.

Формат паперу 84×108/32. Папер. арк. 7,875.

Друк. арк. 25,83+1 вкл. Обліково-видавн. арк. 20,238.

Ціна 12 крб. 15 коп. Замовлення № 610. Тираж 4 000.

*

Державне видавництво художньої літератури,
Київ, Володимирська, 42.

*

4_а поліграффабрика Головвидаву Міністерства культури УРСР,
Київ. пл. Калініна, 2.